

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedra**

Ingridos Ablačinskaitės
V kurso, tarptautinės ir ES teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

Humanitarinė intervencija ir jėgos nenaudojimo principas

Vadovas: Asist. Renata Vaišvilienė

Recenzentas: Dokt. Indrė Isokaitė

Vilnius 2007

T u r i n y s :

<u>I Ž A N G A</u>	<u>3</u>
<u>1 HUMANITARINĖS INTERVENCIJOS IR JĖGOS NENAUDOJIMO PRINCIPO SAMPRATA.....</u>	<u>5</u>
<u>2 HUMANITARINĖS INTERVENCIJOS IR JĖGOS NENAUDOJIMO PRINCIPO ISTORINĖ ANALIZĖ</u>	<u>13</u>
<u>3 HUMANITARINĖS INTERVENCIJOS IR JĖGOS NENAUDOJIMO PRINCIPO SANTYKIS JUNGTTINIŲ TAUTŲ VEIKLOS KONTEKSTE.....</u>	<u>21</u>
3.1 HUMANITARINĖS INTERVENCIJOS IR JUNGTTINIŲ TAUTŲ CHARTIJOS 2 STR. 4 D. SUDERINAMUMAS	21
3.2 PAGRINDINIŲ JUNGTTINIŲ TAUTŲ ORGANŲ VAIDMUO ĮGYVENDINANT JĖGOS NENAUDOJIMO PRINCIPĄ IR HUMANITARINĖS INTERVENCIJOS DOKTRINĄ	23
3.2.1 JUNGTTINIŲ TAUTŲ GENERALINĖS ASAMBLĖJOS KOMPETENCIJA	23
3.2.2 SAUGUMO TARYBOS KOMPETENCIJA PAGAL VII SKYRIŲ	24
3.3 HUMANITARINĖS INTERVENCIJOS SU JUNGTTINIŲ TAUTŲ SUTIKIMU	27
3.4 HUMANITARINĖS INTERVENCIJOS BE JUNGTTINIŲ TAUTŲ SUTIKIMO	34
3.5 TARPTAUTINIO TEISINGUMO TEISMO PRAKTIKA HUMANITARINĖS INTERVENCIJOS IR JĖGOS NENAUDOJIMO SRITYJE	40
<u>4 HUMANITARINĖS INTERVENCIJOS TEISĖTUMO PROBLEMATIKA.....</u>	<u>54</u>
<u>I Š V A D O S</u>	<u>62</u>
<u>LITERATŪROS SARAŠAS:.....</u>	<u>65</u>
<u>S A N T R A U K A</u>	<u>70</u>
<u>S U M M A R Y</u>	<u>71</u>

I Ž A N G A

Temos aktualumas. Humanitarinė intervencija ir jėgos nenaudojimo principas - daug diskusijų sukelianti tema. Daugybė mokslininkų turi skirtingą nuomonę minėtų doktrinų atžvilgiu. Paprastai tie, kurie laiko jėgos nenaudojimo principą absoliučiu ir pagrindiniu santykiuose tarp valstybių, humanitarinę intervenciją liepia pamiršti, kaip XIX a. vaiduoklį, kuris negali egzistuoti šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje. Kita dalis mokslininkų yra linkę palaikyti visiškai priešingą poziciją ir svajoja apie humanitarinės intervencijos doktrinos legalizavimą bei įtvirtinimą tarptautiniuose dokumentuose. Trečioji dalis mokslininkų pritaria dabartinei situacijai, kurioje yra atsidūrusi humanitarinės intervencijos doktrina, ir negalvoja, kad reikalingos esminės permainos. Toks nuomonių skirtumas – viena iš paskatų imtis išsamesnio tiriamojo darbo. Atkreipti dėmesį į jėgos nenaudojimo principo ir humanitarinės intervencijos santykį skatina palaipsniui vykstanti minėtų doktrinų modifikacija, kurią įtakoja valstybių praktika bei tarptautinėje arenoje vykstantys įvykiai. Darbo tema įdomi ir tuo, kad valstybių praktika dažnai nesutampa su teoriniais samprotavimais humanitarinės intervencijos ir jėgos nenaudojimo principo klausimais.

Tikslai. Vienas iš pirmųjų tikslų, kurių buvo siekiama - pateikti trumpą humanitarinės intervencijos ir jėgos nenaudojimo principo sampratų analizę. Antrasis darbo tikslas - glaustai pristatyti minėtų doktrinų istorinę raidą, nes būtent istorinė doktrinų analizė geriausiai atspindi jų kitimą. Darbe taip pat siekta aptarti Jungtinių Tautų vaidmenį įgyvendinant jėgos nenaudojimo principą bei minėtos organizacijos požiūrį į humanitarinę intervenciją. Kitas tikslas buvo Tarptautinio Teisingumo Teismo praktikos, kurioje sprendžiami jėgos nenaudojimo ir humanitarinės intervencijos klausimai, iškilę sprendžiant ginčus tarp valstybių, bei kuri yra aktualiausia nagrinėjamos temos aspektu, aptarimas. Paskutinėje darbo dalyje siekta išanalizuoti humanitarinės intervencijos teisėtumo problematiką. Joje pristatytos pagrindinės idėjos, išdėstytos Tarptautinės komisijos dėl intervencijos ir valstybių suvereniteto raporte „Atsakomybė apginti“. Taip pat bandyta atrasti kriterijus, kurie labiausiai tiktų apibrėžti teisėtai vienašalei humanitarinei intervencijai, jeigu atsirastų galimybė vykdyti ją be Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos leidimo ir tai automatiškai nesąlygotų jos neteisėtumo, kaip kad yra šiuo metu. Nors humanitarinė intervencija vykdoma Jungtinių Tautų vardu ir nekelia teisėtumo problemos,

intervencija atliekama be minėtos organizacijos palaiminimo yra akivaizdžiai nesuderinama su jėgos nenaudojimo principu, tačiau ne visada smerkiama moraliniu požiūriu.

Darbo objektas. Magistrinio darbo objektu pasirinkta humanitarinės intervencijos doktrina ir jėgos nenaudojimo principas. Kadangi šie tarptautinės teisės institutai yra labai platūs savo apimtimi, darbe daugiausiai dėmesio bus skiriama jų tarpusavio santykio aptarimui ir analizavimui.

Tyrimo metodai. Rašant darbą naudotasi istoriniu, loginiu, sisteminiu, teleologiniu (teisės akto leidėjo ketinimu), lyginamuoju ir aprašomuoju metodais. Istorinis tyrimo metodas reikšmingas humanitarinės intervencijos ir jėgos nenaudojimo principo susiformavimo ir raidos atskleidimui. Loginis metodas naudotas aiškinant ne tik teisės normų, bet ir sąvokų turinį, darant išvadas bei pateikiant apibendrinimus. Panaudojant lyginamąjį metodą atskleidžiamos skirtingos autorių pozicijos nagrinėjamu klausimu. Teleologinis metodas leido daryti išvadas dėl tam tikrų teisės normų turinio, tikslų bei taikymo.

Darbo originalumas. Reikia pasakyti, kad lietuviškoje tarptautinės teisės literatūroje didesnis dėmesys koncentruojamas į jėgos nenaudojimo principo esmės atskleidimą, jo analizę. Tuo tarpu humanitarinės intervencijos tema aptariama gana glaustai. Kai užsienyje yra leidžiamos knygos, kuriose smulkiai nagrinėjama humanitarinės intervencijos istorinė raida ir tolimesnės perspektyvos, jos moraliniai ir politiniai aspektai, Lietuvoje šia tema nėra išleista nė vieno mokslinio darbo. Nenuostabu, kad iki šiol atskirai nebuvo nagrinėtas ir jėgos nenaudojimo principo bei humanitarinės intervencijos santykis, jų priešprieša bei suderinamumo galimybės. Tiesa, per pastaruosius dvejus metus buvo parašyti keli magistro darbai, kurie savo turiniu siejasi su nagrinėjama tema, tačiau juose pagrindinis dėmesys koncentruotas į jėgos nenaudojimo principo analizę, genocido uždraudimą, o humanitarinės intervencijos tema paliečiama tik epizodiškai.

Svarbiausi šaltiniai. Darbe aptarti pagrindiniai tarptautiniai teisės aktai, kuriuose įtvirtintos nuostatos, susiję su nagrinėjama tema. Kaip vieną reikšmingiausių dokumentų galima įvardinti Jungtinių Tautų Chartiją. Kur reikalinga, teiginiai grindžiami tarptautinių sutarčių nuostatomis. Darbe remiamasi Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos ir Generalinės Asamblėjos rezoliucijomis. Taip pat analizuojama Lietuvos ir užsienio autorių literatūra, aptariamos Tarptautinio Teisingumo Teismo bylos bei Tarptautinės komisijos dėl intervencijos ir valstybių suvereniteto raportas „Atsakomybė apginti“.

1 Humanitarinės intervencijos ir jėgos nenaudojimo principo samprata

Diskusija humanitarinės intervencijos klausimu nėra naujas dalykas. Ginčai dėl jos teisėtumo prasidėjo dar *Hugo Grotius* laikais. Svarbu pasakyti, kad nėra nustatyto tikslaus humanitarinės intervencijos apibrėžimo, kuris būtų įtvirtintas tarptautiniuose teisės aktuose ir išreikštų bendrą valstybių konsensumą. Pirmą kartą patį terminą „humanitarinė intervencija“ pavartojo *W. E. Hall* savo 1880 m. išleistoje knygoje „Tarptautinė teisė“.¹ Vis dėlto, norint atskleisti humanitarinės intervencijos sampratą, svarbu pamėginti apibrėžti jos sąvoką, nes tai padėtų ne tik suvokti, kas yra laikoma humanitarine intervencija, bet ir leistų tinkamiau išanalizuoti doktrinos esmę.

„Humanitarinė intervencija, t.y. ginkluotos jėgos panaudojimas užsienyje žmonių gyvybėms išgelbėti“² – tokį glaustą sąvokos apibrėžimą pateikia profesorius V. Vadapalas. Reikia pasakyti, kad toks apibrėžimas nusipelno kritikos, nes nėra pakankamai išsamus, be to jis kardinaliai skiriasi nuo užsienio autorių siūlomų variantų. Pavyzdžiui profesoriai *A. Buchanan* ir *J. L. Holzgreffe* knygoje „Humanitarinė intervencija: etinės, teisinės ir politinės dilemos“ pateikia kur kas išsamesnį humanitarinės intervencijos apibrėžimą: „Tai valstybės (arba grupės valstybių) grasinimas jėga arba jos naudojimas už valstybės sienų, siekiant užkirsti kelią arba užbaigti plačiai paplitusius ir rimtus pagrindinių žmogaus teisių pažeidimus, nukreiptus prieš individus, kitus nei tos valstybės piliečiai, ir atliekamas be tos valstybės, kurios teritorijoje naudojama jėga, sutikimo“.³ Toks apibrėžimas kur kas tinkamesnis už pateiktą profesoriaus V. Vadapalo dėl keleto priežasčių.

Pirma, tokia humanitarinės intervencijos sąvoka geriau atspindi minėtos doktrinos esmę ir pagrindžia jos skirstymą į rūšis. Pagal tai, kiek valstybių vykdo intervenciją, išskiriamos vienašalės (vykdo viena valstybė) ir kolektyvines (vykdo valstybių kolektyvas, t.y. dvi ir daugiau valstybių) intervencijos. Pagal tai, ar naudojama karinė jėga, skiriamos karinio ir nekarinio pobūdžio intervencijos.⁴ Tarptautinės teisės literatūroje yra ginčijamasi dėl to, ar nekarinio pobūdžio intervencijos gali būti laikomos dar viena intervencijos rūšimi.

¹ CHESTERMAN, S. *Just War or Just Peace?* Oxford, 2001 p. 24.

² VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius, 2006 p. 477.

³ HOLZGREFFE, J. L.; KEOHANE, R. O. *Humanitarian intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*. Cambridge, 2003 p.18, angl. “it is the threat or use of force across state borders by a state (or group of states) aimed at preventing or ending widespread and grave violations of the fundamental human rights of individuals other than its own citizens without the permission of the state within whose territory force is applied”.

⁴ SOLOMANSON, W. R. *Fundamental Perspectives on International Law*. 2003, § 10.5.

Pavyzdžiui, P. Malanczuk laikosi pozicijos, kad toks humanitarinės intervencijos supratimas būtų per platus⁵. Galima išskirti dar vieną humanitarinės intervencijos rūšį. Ji atliekama su valstybės, kurioje bus vykdoma, sutikimu. Paprastai tokio pobūdžio intervencijos vykdymas nėra nesuderinamas su tarptautinės teisės principais ir yra laikomas teisėtu. Su tokiu požiūriu sutinka ir P. Malanczuk savo knygoje „Humanitarinė intervencija ir jėgos naudojimo teisėtumas“. Minėta humanitarinės intervencijos rūšis bene vienintelė išvengia kontraversišku diskusijų, nes ją vykdant nebūna pažeidžiamas valstybės, kurioje ji bus vykdoma, suverenitetas bei nesikišimo į kitos valstybės reikalus principas. Tačiau atidžiau panagrinėjus A. Buchanan ir J. L. Holzgrefe siūlomą sąvokos apibrėžimą, nesunku pastebėti, kad ši rūšis jame neatsispindi. Deja, profesorius V. Vadapalo pateiktas sąvokos apibrėžimas apskritai leidžia išskirti vienintelę humanitarinės intervencijos rūšį – karinio pobūdžio intervenciją, atliekamą naudojant ginkluotą jėgą.

Antra, pateiktoje sąvokoje įvardijama, kad būtent valstybė arba valstybių kolektyvas įgyvendina humanitarinę intervenciją. Tuo tarpu iš profesoriaus V. Vadapalo pateikiamos formuluotės nepaaiškėja, kas dažniausiai yra humanitarinės intervencijos vykdytojai. Tarptautinę teisę studijuojantiems asmenims toks apibrėžimas gal ir atrodo pakankamai išsamus, tačiau tiems, kurie pirmą kartą susiduria su terminu humanitarinė intervencija, nori nenori kyla neaiškumų. Pavyzdžiui, iš pateikiamos formuluotės gali susidaryti įspūdis, kad ginkluotos jėgos panaudojimą užsienyje žmonių gyvybėms išgelbėti, gali atlikti ir individas, ar jų grupė, tačiau tarptautinės teisės prasme tokie veiksmai jokių būdu nebus laikomi humanitarine intervencija.

Trečias užsienių autorių siūlomo apibrėžimo privalumas, kad įvardijami tikslai, kurių gali būti siekiama vykdant humanitarinę intervenciją. Pirmasis tikslas yra užkirsti kelią plačiai paplitusiems ir rimtiems pagrindinių žmogaus teisių pažeidimams, jeigu jie gresia atsirasti. Šį tikslą dar būtų galima pavadinti prevenciniu. Antrasis tikslas - užbaigti plačiai paplitusius ir rimtus pagrindinių žmogaus teisių pažeidimus, kai jie jau pradėti vykdyti, arba tiksliau, kai humanitarinė krizė jau yra įgavusi pagreitį. Minėti tikslai turi būti vieninteliai, kurių siekia intervenciją vykdančios šalys. Jos negali įgyti teritorijos, gauti ekonominės naudos ar panašiai. Tuo tarpu profesoriaus V. Vadapalo pateikiamoje sąvokoje atsispindi vienintelis tikslas – išgelbėti žmonių gyvybes.

⁵ MALANCZUK P. *Humanitarian intervention and legitimacy of the use of force*. Amsterdam, 1993, p. 4.

Ketvirta, profesorių A. Buchanan ir J. L. Holzgreffe pateiktoje sąvokoje įvardijamos vertybės, kurias siekiama apginti vykdant humanitarinę intervenciją. Tokiomis vertybėmis profesoriai laiko pagrindines žmogaus teises. Jeigu minėtos teisės yra pažeidžiamos arba iškyla tokio pažeidimo grėsmė, atsiranda humanitarinės intervencijos doktrinos įgyvendinimo prielaidos. Sąvokos formuluotė sufleruoja, kad pagrindiniai žmogaus teisių pažeidimai turi atitikti du kriterijus: masto (plačiai paplitę) ir pobūdžio (rimti). Profesorius V. Vadapalo pateikiamoje sąvokoje, pagrindinė humanitarinės intervencijos ginama vertybė – žmogaus gyvybė – viena iš fundamentalių žmogaus teisių. Vargu ar galima humanitarinės intervencijos įgyvendinimą padaryti priklausomą nuo vienintelio, fundamentalios teisės į gyvybę, pažeidimo. Tarptautiniai dokumentai, pradedant 1948 m. Visuotine Žmogaus Teisių deklaracija, susiję su žmogaus teisių apsauga, ne vien gyvybę įvardija fundamentalia žmogaus teise. Pagal profesoriaus siūlomą apibrėžimą, humanitarinės intervencijos nebūtų galima vykdyti tol, kol nėra pavojaus žmonių gyvybėms. Samprotaujant toliau, galima priėti išvadą, kad tokie veiksmai, kaip kankinimas, vergovė, nežmoniškas elgesys ir t. t. negalėtų būti laikomi humanitarinės intervencijos vykdymo pagrindais. Akivaizdu, kad teisės į gyvybę pažeidimai nėra vieninteliai, kurie „šokiruoja žmonijos sąžinę“.⁶

Penktasis teigiamas aspektas, kuris išryškėja nagrinėjant užsienio autorių pateiktą apibrėžimą, yra tai, kad jame įvardijami subjektai, kurių teises siekiama apginti vykdant humanitarinę intervenciją. Minėti subjektai turi būti, kiti nei humanitarinę intervenciją vykdančių valstybių (ar valstybės) piliečiai. Pagal tokią sąvokos formuluotę, humanitarinė intervencija neturėtų būti vykdoma vien tik savo piliečių gelbėjimo tikslais. Tokios sąlygos nustatymas yra ganėtinai racionalus, kadangi tarptautinėje teisėje galioja „minimalūs standartai“, taikomi bet kurioje valstybėje esančių užsieniečių atžvilgiu. Valstybėms, savo veikimu ar neveikimu pažeidusioms minėtus elgesio su užsieniečiais reikalavimus, gresia tarptautinės teisės numatyta atsakomybė.⁷ Tokiu būdu yra išlaikomas ir humanitarinėje intervencijoje dalyvaujančių valstybių nesuinteresuotumo reikalavimas. Tuo tarpu profesoriaus V. Vadapalo siūlomas apibrėžimas nenumato panašių ribojimų. Reikia pasakyti, kad tokio ribojimo nenumatymas paliktų valstybėms piktnaudžiavimo galimybę, ir galėtų būti naudojamas humanitarinės intervencijos kritikai dėl jos naudingumo tik intervenciją vykdžiusiai valstybei.

⁶ *Op. cit.* 3, p. 19.

⁷ AKEHURST, M.; MALANCZUK P. *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius, 2000, p. 310.

Prieš pereinant prie tolimesnės darbo dalies, dar lieka išsiaiškinti, ką reiškia jėgos nenaudojimo principas, kokios jėgos naudojimas laikomas tarptautinės paprotinės teisės pažeidimu, ir kokios egzistuoja jėgos nenaudojimo principo išimtys. 1945 m. priimta Jungtinių Tautų Chartija (toliau – JT Chartija) galutinai uždraudė naudoti jėgą valstybių santykiuose. Jos 2 str. 4 d. skelbia, kad visos Jungtinių Tautų (toliau - JT) narės tarptautiniuose santykiuose susilaiko nuo grasinimo jėga ir jos panaudojimo tiek prieš kurios nors valstybės teritorinį vientisumą arba politinę nepriklausomybę, tiek kuriuo kitu būdu, nesuderinamu su JT tikslais.⁸ Taigi jėgos nenaudojimo principas reiškia, kad valstybės atsisako jėgos naudojimo, kaip vieno iš tarpusavio santykių sprendimo būdo. Tai numatyta ir JT Generalinės Asamblėjos 1970 m. priimtoje Rezoliucijoje 2625 (XXV), kuri skelbia, kad „Toks grasinimas jėga arba jėgos panaudojimas sukelia tarptautinės teisės ir JT Chartijos pažeidimą ir niekada neturėtų būti naudojamas kaip priemonė tarptautinių ginčų sprendimui“.⁹ JT Chartijos 2 str. 4 d. nurodo, kad draudžiama ne tik naudoti jėgą, ja grąsinti, bet ir naudoti ją kitais būdais. Taip pat galima išskirti vertybes, kurias saugo minėtas straipsnis: pirma, valstybių teritorinis vientisumas, antra, valstybių politinė nepriklausomybė ir trečia, Jungtinių Tautų tikslai. Pagrindiniai JT tikslai išvardijami JT Chartijos 1 straipsnyje. JT siekia palaikyti tarptautinę taiką bei saugumą, plėtoti draugiškus tautų santykius, įgyvendinti tarptautinį bendradarbiavimą sprendžiant ekonominio, socialinio, kultūrinio ir humanitarinio pobūdžio tarptautines problemas, ugdant ir skatinant pagarbą visoms žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms bei būti centru, vienijančiu tautų veiksmus šiems bendriems tikslams įgyvendinti. Bet koks jėgos panaudojimas, prieštaraujantis šiems tikslams, yra draudžiamas.

Svarbu išsiaiškinti, ką reiškia JT Chartijos 2 str. 4 d. naudojamas terminas „jėga“. Kokia ir koku būdu naudojama jėga sąlygotų tarptautinės teisės pažeidimą? JT Chartijos prasme, toks draudimas galioja tik ginkluotai jėgai. Chartijos preambulėje įtvirtinti siekiai „išgelbėti būsimas kartas nuo karo rykštės“ bei „užtikrinti, kad ginklų jėga būtų naudojama tik siekiant bendro tikslo“ patvirtina, kad valstybės kurdamos Chartiją, galvojo apie ginkluotos jėgos uždraudimą. Tai patvirtina ir minėto dokumento *travaux préparatoires*. San Francisko konferencijoje 1945 m. gegužės 6 d. Brazilijos pasiūlymas, išplėsti jėgos draudimo

⁸ 1945 m. Jungtinių Tautų Chartija. Valstybės Žinios. 2002, Nr. 15-557.

⁹ *United Nations General Assembly Resolution 2625 (XXV). Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with Charter of the United Nations*. Angl. „Such a threat or use of force constitutes a violation of international law and the Charter of the United Nations and shall never be employed as a means of settling international issues“. Prieiga per internetą: <<http://www.un-documents.net/a25r2625.htm>> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 kovo 22 d.].

principą iki ekonominių priemonių uždraudimo, buvo atmestas.¹⁰ JT Generalinės Asamblėjos 1970 m. priimta „Draugiškų santykių“ deklaracija 2625 (XXV) taip pat kalba tik apie ginkluotą jėgą. Joje minima, kad agresijos karas yra nusikaltimas tarptautinei taikai, už kurį pagal tarptautinę teisę gresia atsakomybė. Valstybės taip pat privalo susilaikyti nuo karo propagandos. Rezoliucijoje reikalaujama, kad valstybės susilaikytų nuo nereguliarių pajėgų ar ginkluotų grupių, įskaitant samdinius, kurie įsiveržtų į kitos valstybės teritoriją, rėmimo ir organizavimo. Taip pat nustatoma pareiga valstybėms susilaikyti nuo civilių kovų ar teroristinių aktų tiek savo, tiek kitos valstybės teritorijoje organizavimo, kurstymo, rėmimo ar dalyvavimo juose, jeigu tokie aktai yra susiję su grasinimu jėga arba jos panaudojimu. Jeigu valstybės nesilaiko Rezoliucijos 2625 (XXV) reikalavimų, jos pažeidžia Chartijos 2 str. 4 d. numatytą jėgos nenaudojimo principą. Reikia pridurti, jog Chartijos 2 str. 4 d. stiprybė slypi ir tame, kad „jame kalbama apie „grasinimą jėga arba jos panaudojimą“, o ne apie „karą“. „Karas“ tarptautinėje teisėje turi specialią (bet netikslią) reikšmę, ir valstybės, įsitraukusios į karinius veiksmus, tuo pačiu metu dažnai neigia esančios karo stovyje specialiąją prasmę“.¹¹ Kaip pavyzdį galima pateikti dabartinių Rusijos mokslininkų bandymą pateisinti Baltijos valstybių aneksiją faktų, kad iki JT Chartijos priėmimo, buvo draudžiamos tik aneksijos, kurios buvo karo, kaip tarptautinių įsipareigojimų pažeidimo, rezultatas.¹² Iš to galima suprasti, kodėl karo uždraudimas 1928 m. *Kellog* ir *Briand* paktu nedavė lauktų rezultatų. Paprasčiausiai valstybės neigė, kad jos kariauja, o jeigu jų vykdomi veiksmai negali būti kvalifikuojami kaip karas, vadinasi ir paktu nuostatos nėra pažeidžiamos. Taigi lyginant su šiuo tarptautinės teisės aktu Chartijos 2 str. 4 d. formulotė yra daug pažangesnė, griežtesnė ir sunkiau „apeinama“. Reikia pabrėžti, kad tarptautinės teisės prasme sunkiausia ginkluoto užpuolimo forma yra agresija. Profesorius V. Vadapalas ją apibrėžia kaip neteisėtą vienos valstybės jėgos panaudojimą prieš kitą valstybę.¹³ JT Generalinės Asamblėjos Rezoliucija 3314 (XXIX) „Dėl agresijos apibrėžimo“, nurodo truputį kitokią termino formulotę.¹⁴ Agresija, pagal minėtą dokumentą, yra vienos valstybės ginkluotos jėgos panaudojimas prieš kitos valstybės suverenitetą, teritorinį vientisumą ar politinę nepriklausomybę arba kitu būdu

¹⁰ SIMMA, B. *et al. The Charter of the United Nations. A Commentary*. Oxford, 2002, p. 118.

¹¹ *Op. cit.* 7, p. 370.

¹² ŽALIMAS, D. *Sovietinė agresija prieš Lietuvą 1940 metais: nepagrįsti mėginimai ją pateisinti tarptautinės teisės požiūriu*. Jurisprudencija. – 2003. – Nr. 46(38).p. 15.

¹³ *Op. cit.*, 2, p.472 .

¹⁴ *United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX). Definition of Aggression.*, prieiga per internetą: <<http://jurist.law.pitt.edu/3314.htm>> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.].

nesuderinamu su JT Chartija.¹⁵ Rezoliucijos 3 str. išvardija veiksmus, kurie gali būti laikomi agresija. Jame numatyta kad: kitos valstybės teritorijos užpuolimas, karinė okupacija, teritorijos bombardavimas arba kitokių ginklų naudojimas, nukreiptas prieš kitą valstybę, uostų arba krantų blokada, ginkluotųjų kitos valstybės pajėgų užpuolimas, tokių pajėgų, dislokuotų kitoje valstybėje pagal sutartį panaudojimas prieš ją, leidimas panaudoti savo teritoriją agresijai prieš kitą valstybę įvykdyti, jau Rezoliucijoje 2625 (XXV) minėtas ginkluotų gaujų siuntimas prieš kitą valstybę - yra laikoma agresija. Svarbu pridurti, kad minėtas sąrašas nėra baigtinis. Saugumo Taryba gali nustatyti, kad ir kiti veiksmai pagal JT Chartijos nuostatas gali būti laikomi agresija.

Reikia paminėti, kad nors jėgos naudojimas tarptautiniuose santykiuose yra uždraustas, tačiau egzistuoja keletas išimčių, kurias numato JT Chartija. Pirma, Saugumo Taryba (toliau - ST), vienas iš svarbiausių JT organų pagal Chartijos 24 str., yra atsakinga už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą ir vykdydama šią pareigą veikia valstybių narių vardu. Šią pareigą ST įgyvendina imdamasi veiksmų, kurie numatyti JT Chartijos VII skyriuje, tai: „Veiksmai, kai kyla grėsmė taikai, ji pažeidžiama ar įvykdomi agresijos aktai“.¹⁶ Remdamasi šiame skyriuje esančiu 42 str. ST gali nuspręsti panaudoti jėgą, kad būtų atkurta tarptautinė taika ir saugumas.

Antra, JT Chartijos 51 str. nuostata numato, kad „Jokia šios Chartijos nuostata neriboja prigimtinės teisės imtis individualios ar kolektyvinės savigynos, jei įvykdomas JT narės ginkluotas užpuolimas, tol, kol ST nesiima būtinų priemonių tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti“.¹⁷ Profesorius V. Vadapalas savigyną apibūdina, kaip valstybės gynimąsi ginkluota jėga nuo ginkluoto užpuolimo¹⁸. Pagal tai, valstybė ginasi pati ar kartu su kitų valstybių pagalba, galima išskirti individualią ir kolektyvinę savigyną. Vienas iš geriausių kolektyvinės savigynos pavyzdžių yra Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacija (kitaip NATO). Šiaurės Atlanto sutarties 5 str. bene geriausiai atspindi kolektyvinės savigynos esmę.¹⁹ Pagal tai, savigyna yra vykdoma prieš ar po ginkluoto užpuolimo, ją būtų

¹⁵ *Ibidum*. Angl. “Aggression is the use of armed force by a State against the sovereignty, territorial integrity or political independence of another State, or in any other manner inconsistent with the Charter of the United Nations”.

¹⁶ Valstybės Žinios. 2002, Nr. 15-557.

¹⁷ *Ibid*.

¹⁸ *Op. cit.*, 2, p.474.

¹⁹ Šiaurės Atlanto sutartis. 5 str. „Šalys susitaria, kad vienos ar kelių iš jų ginkluotas užpuolimas Europoje ar Šiaurės Amerikoje bus laikomas jų visų užpuolimu, ir todėl susitarė, kad tokio ginkluoto užpuolimo atveju kiekviena iš jų, įgyvendindama individualios ar kolektyvinės savigynos teisę, pripažintą Jungtinių Tautų Chartijos 51 straipsnyje, nedelsdama suteiks pagalbą užpultai ar užpultoms Šalims, individualiai ir kartu su

galima skirstyti į atsakomąją ir preventyvią savigyną. Reikia pasakyti, kad preventyvi savigyna yra ne ką mažiau diskusijų negu humanitarinė intervencija kelianti tema, kurios teisėtumo problematikos analizė galėtų būti kito mokslinio darbo tema. Vertėtų paminėti, kad keičiantis situacijai pasaulyje ir vis didėjant tarptautinio terorizmo grėsmei, modifikuojasi ir savigynos sąvoka. Tokiai modifikacijai akstiną davė 2001 m. rugsėjo 11 d. teroristiniai išpuoliai prieš Jungtines Amerikos Valstijas (JAV). JT ST 2001 m. rugsėjo mėnesį priimtomis rezoliucijomis Nr.1368 ir Nr. 1373 pripažino, kad JAV jėgos naudojimas prieš Afganistane įsikūrusią *Al Qaeda* teroristinę organizaciją yra laikytinas savigyna, o teroristiniai išpuoliai prilyginti ginkluotam užpuolimui²⁰. Profesorius V. Vadapalas teigia, kad vien tik prieglobsčio suteikimas teroristams nepateisina jėgos panaudojimo užsienio valstybės teritorijoje, nebent toks „svetingumas“ pasireiškia nebyliu leidimu jiems veikti. Jeigu teroristų buvimo valstybė nesiima priemonių jų veiklai nutraukti juos suimdama, kai turi tam visas galimybes, kitos valstybės gali panaudoti jėgą. Tačiau jėga turi būti nukreipta prieš teroristus, o ne prieš valstybę. Reikėtų pridurti, kad savigyna nėra vienos valstybės teisėto keršto nuostata, leidžianti nuskriaustai valstybei visais įmanomais būdais ir priemonėmis kenkti ginkluotą išpuolį prieš ją įvykdžiusiai valstybei. Kad būtų teisėta, savigyna turi tenkinti šiuos reikalavimus: a) būtinumo; b) proporcingumo ir c) reikalavimo pranešti JT ST²¹.

Visi kiti jėgos panaudojimo atvejai, prasilenkiantys su išvardintomis išimtimis, dažniausiai yra laikomi neteisėtais (nebent kas nors naudoja jėgą tokiu būdu, kuris yra suderinamas su Chartijos 2 str. 4 d. reikalavimais, o tai turėtų būti sunku, žinant, kad straipsnis draudžia net grasinimą jėga). Tačiau šios išimtys negali būti laikomos vienintelėmis, nes pagal 2 str. 4 d. formuluotę, jeigu jėga nebus naudojama prieš valstybės teritorinį vientisumą ar politinę nepriklausomybę ir neprieštaraus JT tikslams, toks jos panaudojimas gali būti laikomas teisėtu.²² Nors tokios galimybės įgyvendinimas yra ganėtinai sunkus, tai nereiškia, kad ji apskritai neegzistuoja.

kitomis Šalimis, imdamasi tokių veiksmų, kokie atrodys būtini, įskaitant ginkluotos jėgos panaudojimą, Šiaurės Atlanto regiono saugumui atkurti ir palaikyti.

Apie kiekvieną tokį ginkluotą užpuolimą bei visas priemones, kurių buvo imtasi užpuolimo atveju, nedelsiant pranešama Saugumo Tarybai. Tos priemonės nutraukiamos po to, kai Saugumo Taryba imasi priemonių, būtinų atkurti ir palaikyti tarptautinę taiką ir saugumą.“ Valstybės žinios, 2004, Nr. 40-1299.

²⁰ ŽALIMAS, D. *Palestinos sienos byla: aktualios tarptautinės teisės raidos problemos Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinėje išvadoje*. Justitia. – 2004. – Nr. 4 (52). – P. 43.

²¹ *Ibid.*

²² *Ibid.*

Trumpai aptarus, kas yra humanitarinė intervencija ir jėgos nenaudojimo principas, tikslinga išanalizuoti šių dviejų doktrinų istorinę raidą ir požiūrio į jas kitimo priežastis. Istorinė analizė reikšminga ir tuo, kad jos dėka galima išsiaiškinti, kodėl humanitarinės intervencijos doktrina, daug kartų praeityje taikyta valstybių praktikoje, negali būti laikoma tarptautinės paprotinės teisės dalimi.

2 Humanitarinės intervencijos ir jėgos nenaudojimo principo istorinė analizė

Humanitarinės intervencijos doktrinos atsiradimas siejamas su ankstyvąja tarptautine teise, prigimtinių teisės teorija, kuri buvo itin populiaru viduramžiais ir šiuo laikotarpiu vyravusiu požiūriu, kas yra teisingas karas. Tarptautinės teisės pradininku laikomas *Hugo Grotius* (1583 - 1645 m.) siekė sureguliuoti tarptautinius santykius pasitelkęs į pagalbą tais laikais naujus politinius ir moralinius principus. Jis daug samprotavo apie dar *Augustin* pasiūlytą „teisingo karo“ doktriną. Jos pagrindas - specifiniai teisiniai pagrindai, kuriems esant galima kariauti. Karu, anot *H. Grotius*, turėjo būti siekiama nubausti už veiksmus, kurie pažeidžia prigimtine ar tautų teisę, arba apginti priespaudoje esančius kitos šalies gyventojus. *H. Grotius* nuomone „kur tironas primeta tokį elgesį savo pavaldiniams, kurio niekas negali pateisinti“,²³ kitos valstybės gali įgyvendinti teisę į humanitarinę intervenciją ir ši teisė kyla iš prigimtinių teisės. Savaiame suprantama, pats „tarptautinės teisės tėvas“ dar nenaudojo termino humanitarinė intervencija, tačiau jo teorijoje yra akivaizdžios minėtos doktrinos užuomazgos. Vėliau šios *H. Grotius* idėjos padarė įtaką ir kitiems garsiems mokslininkams bei filosofams, tokiems, kaip *T. Hobbes*, *S. von Pufendorf*, *J. Locke*, *E. de Vattel*, *J. J. Rousseau*, *I. Kant* ir t. t., todėl nenuostabu, kad jos pasiekė net XIX a.

XV - XVII a. Europoje buvo paplitę karai ir intervencijos grindžiamos religinių skirtumų motyvais. Dauguma to meto autorių laikė tokius karus teisingais, nes jie buvo paremti Dievo įsakymais. *A. Gentili* netgi reziūmavo, kad tokie „dieviški“ karai, nukreipti prieš kitatikius, vykdyti ne vien žydų ar krikščionių, bet ir spartiečių, turkų, etiopų ir persų²⁴. Vienas iš reikšmingiausių šio laikotarpio įvykių – 1648 m. Vestfalijos taikos sutarties pasirašymas. Būtent šia sutartimi Europoje buvo užbaigti niokojantys karai tarp katalikiškų ir protestantiškų šalių ir pripažintas protestantiškosios valstybės bei valstybės nepriklausomumo nuo Bažnyčios faktas.²⁵ Vestfalijos taikos sutartis numatė savotišką kolektyvinę saugumo sistemą, kuri nors ir neįgyvendinta praktikoje, buvo ganėtinai pažangi savo idėjomis. Sutarties tekstas leidžia spręsti, kad ją pasirašiusios valstybės vienu iš pagrindinių savo tikslų laikė taikos išsaugojimą. Ginčai tarp šalių turėjo būti sprendžiami taikiai arba teisme. Sutarties CXXIV straipsnis nurodė, kad jeigu per trejus metus sprendimas

²³ GROTIUS H. „*De Jure Belli ac Pacis*“ Oxford, 1925m., Book II, ch. 25, sec. 8, vol. II, p. 584. Angl. „*where tyrant should inflict upon his subjects such treatment as no one is warranted in inflicting*“.

²⁴ *Op. cit.*, 1, p. 12-19.

²⁵ *Op. Cit.*, 7, p. 36.

nepriimamas, kitos Sutarties šalys įsipareigoja ateiti į pagalbą nukentėjusiajai šaliai ir gali panaudoti jėgą²⁶. Galima reziumuoti, kad Vestfalijos taikos sutartis siekė bent iš dalies apriboti valstybių teisę naudoti jėgą. Vis dėlto, kaip jau minėta anksčiau, Vestfalijos taikos sutarties nuostatos praktiškai nebuvo įgyvendintos, kadangi ją nustelbė „jėga paremta politika bei nuolat besikeičiantys kariniai aljansai tarp Europos valstybių, ir tai atspindėjo mėginimus išlaikyti galių pusiausvyrą – vyravusį politinį principą jų užsienio politikoje“²⁷.

Vienas iš pirmųjų komentatorių siūliusių absoliutų intervencijos uždraudimą buvo vokiečių filosofas *Christian Wolff* (1679 – 1754 m.). Jo nuomone karas siekiant nubausti gali būti teisėtas tuomet, kai jis vedamas valstybės, kuri patyrė neatitaisomą žalą, ir kur satisfakcija negali būti gaunama kitaip. *Ch. Wolff* nuomone, karas negali būti nukreiptas prieš tautą, kuri, anot *H. Grotius*, yra nuodėminga, baisiai pažeidžia prigimtinę teisę arba nusideda prieš Dievą, kadangi Dievas pats gali bausti ir žmonių pagalba jam nereikalinga. Kitas dėmesio vertas autorius, kurio idėjos įtakojo humanitarinės intervencijos raidą, yra *Emmerich de Vattel* (1714 – 1767 m.). Jis rėmėsi teiginiu, kad valstybės vidaus reikalai yra nacionalinis rūpestis, ir jokia užsienio jėga neturi teisės į juos kištis kitaip, negu siūlydama gerąsias paslaugas, nebent jos būtų paprašyta tai padaryti dėl specialių priežasčių. *E. de Vattel* nurodė, kad tuo atveju, jeigu tarp valdovo ir jo pavaldinių nėra konfliktų, egzistuoja visiškai intervencijos draudimas. Jeigu tokie konfliktai egzistuoja, t. y. jeigu pavaldiniai sukyla prieš valdovą, bet kuri valstybė gali ateiti į pagalbą žmonėms, ginantiems savo laisves, ir nuspręsti kurioje pusėje yra tiesa²⁸.

Nors tiek *Ch. Wolff*, tiek *E. de Vattel* išdėstytos mintys sulaukė dėmesio, tai nesutrukdė teorijoje pasirodyti naujam, humaniško principais paremtam pretekstui vykdyti intervencijas į kitas valstybes²⁹. XIX a. bėgyje buvo nuomonių smerkiančių humanitarinę intervenciją į kitas valstybes, vis dėlto dauguma to meto teisininkų palaikė šią doktriną, kadangi tuo metu valstybių teisės naudoti jėgą neriboję jokie susitarimai. Tai atspindėjo ir tuometinėje valstybių praktikoje, nes „XIX a. valstybės invaziją į kitą šalį dėl politinių, ekonominių, religinių ir kitokių priežasčių buvo stengiamasi pateisinti humanitariniais motyvais“.³⁰ Šiame amžiuje įvyko nemažai intervencijų paremtų daugiau

²⁶ Angl. *Treaty Of Westphalia, October 24, 1648*, 1648m. spalio 24 d. Vestfalijos taikos sutartis, prieiga per internetą: <<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/westphal.htm>> [paskutinį kartą prisijungta kovo 22 d.].

²⁷ *Op. Cit.* 7, p. 36-37.

²⁸ *Op. Cit.* 1, p. 17-19.

²⁹ *Op. Cit.* 5, p. 8.

³⁰ ČIOČYS, P. A. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius, 2004, p. 21.

mažiau humanitariniais motyvais, tačiau svarbiausios intervencijos, apie kurias vertėtų pakalbėti šiek tiek išsamiau, buvo trys: jungtinė Didžiosios Britanijos, Prancūzijos ir Rusijos intervencija į Graikiją, Prancūzijos intervencija į Siriją ir JAV intervencija į Kubą. Pirmosios dvi intervencijos buvo nukreiptos prieš Osmanų imperiją. Reikia pasakyti, kad nors XIX a. ir egzistavo humanitarinės intervencijos teisė, įgyvendinant ją buvo taikomi dvigubi standartai. Dauguma Europos metropolijų reiškė priekaištus Osmanų imperijai dėl nežmoniško elgesio su savo pavaldiniais, tačiau su kolonijų vietiniais gyventojais jos elgėsi ne ką geriau.

Literatūroje 1827 m. jungtinė Didžiosios Britanijos, Prancūzijos ir Rusijos intervencija, kurios tikslas buvo padėti graikams, sukilusiems prieš turkų valdymą, dažnai pateikiama kaip vienas pirmųjų humanitarinės intervencijos pavyzdžių. Minėtos šalys tarpusavyje 1827 m. liepos 6 d. pasirašė graikų pacifikacijos sutartį³¹. Jos preambulėje susitariančios šalys nurodė pagrindus, kuriais teisingai intervenciją. Pagrindine priežastimi buvo nurodyta būtinybė nutraukti kruvinas kovas, keliančios anarchiją, diena iš dienos sudarančias naujas kliūtis Europos valstybių prekybai bei sudarančias sąlygas piratavimui. Kita priežastis buvo pačios Graikijos kvietimas Didžiajai Britanijai ir Prancūzijai dalyvauti tarpininkavime tarp jos ir Osmanų imperijos. Sutarties preambulė numatė, kad kartu su Rusija minėtos dvi šalys suvienys ir reguliuos savo jėgas siekdamas atkurti taiką. Nors iš pažiūros sutartis tebuvo tarpininkavimo Graikijai pereinant į autonomiją ir paliaubų tarp dviejų konfrontuojančių šalių pasiūlymas, joje numatytas ir papildomas straipsnis, kuriame nurodytos pasekmės tuo atveju, jeigu Osmanų imperija per mėnesį nepriims tarpininkavimo pasiūlymo. Straipsnis numatė, kad turkams atmetus tarpininkavimo pasiūlymą, susitariančiosioms šalims iškilus būtinybė imtis priemonių komerciniams ir diplomatiniams santykiams su graikais užmegzti. Tuo atveju, jeigu Osmanų imperija atsisakytų paliaubų pasiūlymo arba jeigu graikai trukdytų jas įgyvendinti, susitariančios šalys bendrai sieks užtikrinti paliaubas, nesiveldamos į karo veiksmus tarp abiejų kovojančių šalių. Galiausiai, jeigu priemonės, kurių bus imtasi sutarties tikslams įgyvendinti pasirodytų neveiksmingos, susitariančios šalys ir toliau vykdytų sutaikinimo veiksmus susitartais pagrindais, tačiau galėtų imtis ir kitų būtinų priemonių, kurios ateityje pasirodytų reikalingos. Humanitarinės intervencijos aspektu svarbus ir minėtos sutarties 5 str., kuriame numatyta, kad susitariančios šalys nesieks jokios teritorijos įgijimo, išskirtinės įtakos ar bet kokio pobūdžio komercinių

³¹ *Treaty between Great Britain, France and Russia for the Pacification of Greece (London) July 6, 1827*, prieiga per internetą: <<http://www.fordham.edu/halsall/mod/1827gktreaty.html>> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.].

lengvatų savo subjektams. Vis dėlto Osmanų imperija atmetė užsienio šalių siūlomą sutartį, ko padarinyje jos atžvilgiu buvo pradėta blokada ir įvyko Nevarino mūšis, kuriame sutriuškintos turkų pajėgos. 1828 m. balandžio 26 d. caras Nikolajus I paskelbė Turkijai karą. 1829 m. rugsėjo 9 d. pasirašyta deklaracija, Osmanų imperija sutiko su Londono sutarties nuostatomis ir po penkių dienų pasirašė taikos sutartį su Rusija³². Būtent šios šalies dalyvavimas vykdant intervenciją į Graikiją ir yra priežastis, leidžianti suabejoti vien humanitariniais jos pagrindais. Tai byloja faktas, kad Rusija vienašališkai paskelbė karą Turkijai. Dar viena abejonių kelianti priežastis išplaukia iš Londono sutarties, kurioje nurodoma, kad vienas iš pretekstų nutraukti kovas tarp graikų ir turkų, yra trukdžiai Europos valstybių prekybai. Vargu ar ši priežastis gali būti laikoma humanitarine.

Kitas humanitarinės intervencijos pavyzdys, tai Prancūzijos intervencija į Siriją. Pretekstas šiai intervencijai buvo 1860 m. birželio ir liepos mėnesiais Kalnų Libane ir Damaske (buvusiuose Sirijos dalimi, bet Osmanų imperijoje) įvykę tūkstančių krikščionių žudynės. Tų pačių metų liepos 31 d. Austrijos, Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, Prūsijos ir Rusijos ambasadoriai susitiko su Turkijos atstovu. Rugsėjo 5 d. buvo pasirašyta konvencija, kurios nuostatos numatė, kad sultonas, siekdamas greitomis ir veiksmingomis priemonėmis sustabdyti kraujo liejimąsi Sirijoje, ir norėdamas parodyti savo ryžtą įtvirtinti taiką tarp tautų, esančių jo suvereniteto globoje, leidžia įvesti į Siriją dvylika tūkstančių karių, idant būtų atkurta ramybė. Pusę minėtų karių atsiuntė Prancūzija. Okupacija turėjo trukti šešis mėnesius, tačiau užtruko keliais mėnesiais ilgiau. Nors atvykę prancūzų pajėgos ir rado konfliktą beveik numalšintą Osmanų valdžios, jos okupavo Sirijos dalis ir Prancūzijos karo laivai patruliavo krante iki 1861 m. birželio mėnesio. Būtent šie veiksmai verčia abejoti intervencijos humanitariniais tikslais. Atsižvelgiant į tai, kad vietos valdžios institucijos beveik numalšino neramumus savo jėgomis, tokia intervencija nebuvo būtina. Be to įtarimo šešėlis krenta ir dėl to, kad Europos valstybės siekė nusmukdyti Osmanų imperiją. Tačiau negalima paneigti fakto, kad intervencija vykdyta siekiant apginti krikščionių gerovę. Būtent šis faktas leidžia laikyti šią intervenciją humanitarine³³.

JAV intervencija į Kubą 1898 m. bene labiausiai tinkamas laikotarpio, iki JT Chartijos priėmimo, vienašalės humanitarinės intervencijos pavyzdys. 1895 m. Kuboje vyko sukilimas prieš Ispanijos administraciją. Šalis bandė išsikvoti nepriklausomybę. Ispanų politika, uždaryti nelojalius kubiečius į koncentracijos stovyklas siekiant išsiaiškinti

³² *Op. cit.* 1, p.28-32.

³³ *Ibid.* p. 32-33.

revoliucionierius, JAV visuomenei sukėlė didžiulį pasipiktinimą. Kita priežastis vykdyti intervencijai buvo JAV karinio laivo „*Maine*“ sunaikinimas. Tikėtina, kad ataka buvo įvykdyta ispanų povandeninio laivo. Specialiame pranešime kongresui 1898 m. balandžio 11 d. JAV prezidentas *W. McKinley* nurodė keturias intervencijos į Kuboje vykstantį konfliktą pateisinimo priežastis: humaniškumą, JAV piliečių ir jų turto apsaugą, komercinių JAV interesų gynimą ir savigyną. Netrukus po pranešimo buvo išleista rezoliucija, leidusi vykdyti intervenciją. Pranešime išdėstyti intervencijos tikslai buvo garantuoti Kubai nepriklausomybę ir priversti Ispaniją atsisakyti valdžios saloje. JAV neigė bet kokią ketinimą kontroliuoti salą po to, kai bus išspręstas konfliktas. Tačiau pasibaigus konfliktui, išryškėjo grobikiški JAV tikslai. Kuba tapo minėtos šalies protektoratu. Į jos vidaus reikalus nevaržomai ėmė kištis JAV. Taigi nors prezidentas *W. McKinley* savo specialiame pranešime ir nurodė, kad intervencija bus vykdoma humaniškumo tikslu, ši vienintelė priežastis neatsveria likusių trijų, kurios yra labiau susiję su pačių JAV interesų gynimu. Tai patvirtina ir po konflikto sekę įvykiai. Todėl nenuostabu, kad dauguma mokslininkų JAV intervenciją į Kubą greičiau laiko „geranoriško imperializmo“ pavyzdžiu nei humanitarine intervencija.³⁴

Iš XIX a. laikotarpio valstybių praktikos galima padaryti tris pagrindines išvadas. Pirma, humanitarinės intervencijos doktrina absorbavo visus pagrindus intervencijai, išskyrus sutarties pažeidimo atvejį ir savigalbą. Antra, praktikoje egzistavo tendencija, kad humanitarinę intervenciją dažniausiai vykdo valstybių kolektyvas. Trečioji išvada, kad Didžioji Britanija buvo ta šalis, kuri dažniausiai naudojo humanitarinės intervencijos doktriną.³⁵ Įdomiausia tai, kad XIX a. egzistavusi valstybių praktika nesukūrė paprotinės teisės normos, patvirtinančios neginčijamą valstybių teisę vykdyti humanitarinę intervenciją. Tokio papročio susiformavimui „koją pakišo“ būtent tai, kad to meto intervencijos dažniausiai vykdytos siekiant kitų tikslų, o ne išgelbėti svetimos šalies gyventojus nuo nežmoniško elgesio. Net jeigu ir buvo siekiama minėto tikslo, humanitarinę intervenciją vykdžiusios šalys neapsieidavo ir be didesnių ar mažesnių savų interesų gynimo, kurie leido abejoti vedamos humanitarinės intervencijos „grynumu“. Galima išskirti dvi pagrindines priežastis, leidžiančias teigti, kad ankstesnė valstybių praktika nesukūrė tarptautinio humanitarinės intervencijos papročio. Pirma, daugeliu atvejų nebuvo daroma skirtumo tarp intervencijos siekiant apginti piliečius, kaip teisėtos savigalbos formos bei neatskirtos intervencijos naudojant jėgą ir labiau diplomatinio pobūdžio priemonės, nukreiptos padėti

³⁴ *Ibid.* p. 34-35.

³⁵ *Op. cit.* 5, p. 9.

savo užsienio valdžios išnaudojamiems subjektams. Antra, visi atvejai turi būti nagrinėjami valstybių neribotos teisės naudoti jėgą principo šviesoje.³⁶ Tiesa, dauguma to meto autorių laikė humanitarinę intervenciją teisėta, tačiau buvo ir tokių, kurie atmetė doktriną kaip neintervencijos principo pažeidimą (turimas omenyje nesikišimo į kitos valstybės suverenių reikalus principas). Vieningos nuomonės tarp to meto mokslininkų nebuvimas leidžia abejoti, ar humanitarinės intervencijos doktrina tapo to meto paprotinės tarptautinės teisės dalimi. Visi išdėstyti faktai ir abejonės yra pakankamas pagrindas atmesti humanitarinės intervencijos doktriną kaip XIX a. susiformavusį tarptautinės teisės paprotį.

1899 m. ir 1907 m. įvyko Hagos taikos konferencijos. Pirmojoje priimtos trys konvencijos ir trys deklaracijos, kuriose įtvirtinti sausumos ir jūrų karo įstatymai bei taikaus ginčų sureguliuojimo procedūros, dėl to buvo įsteigtas Nuolatinis Arbitražo Teismas Hagoje.³⁷ Antrojoje Hagos konferencijoje daugiausia buvo nagrinėjami ankstesnės konferencijos klausimai. Tačiau nei vienoje iš jų nesugebėta išspręsti svarbiausių konfliktų židinių pasaulyje, ir dėl to nebuvo užkirstas kelias Pirmajam pasauliniam karui.³⁸ Taip galėjo nutikti todėl, kad Hagos taikos konferencijų tikslas buvo sureguliuoti karo vedimo taisykles, iš dalies apriboti jėgos naudojimą tarptautiniuose santykiuose, tačiau ne apskritai jį uždrausti. Po Pirmojo pasaulinio karo situacija ėmė keistis. Pirmasis žingsnis, kurį žengė valstybės, siekdamos išvengti Pirmojo pasaulinio karo žiaurumą pasikartojimo, buvo Tautų Sąjungos sukūrimas, atsižvelgiant į JAV prezidento *T. W. Wilson* siūlymą sukurti „bendrą tautų asociaciją pagal specialius susitarimus, siekiant sukurti vienodas politinio nepriklausomumo ir teritorinio vientisumo garantijas tiek didelėms, tiek mažoms valstybėms“³⁹, išdėstyta paskutiniame iš jo pasiūlytų „Keturiolikos punktų“. Tautų Sąjungos Sutarties 10 str. buvo numatyta, kad visos Sąjungos narės prisiima išsipareigojimą gerbti ir saugoti nuo išorinės agresijos visų narių teritorinį vientisumą ir politinę nepriklausomybę. Tokiai agresijai įvykus, arba esant pavojui ar grėsmei tokiai agresijai atsirasti, Taryba (Tautų Sąjungos organas) imasi patarti kokiomis priemonėmis galima įgyvendinti prisiimtus išsipareigojimus. 16 str. numatė, kad valstybės, kurios nesilaiko Sutarties nustotų yra laikomos įvykdžiusiomis karo veiksmus prieš visas likusias Sąjungos valstybes. Tai leido, bet neįpareigojo kitas valstybes imtis karo veiksmų prieš šalį pažeidėją. Sutarties 16 str. taip pat numatė ekonominių poveikio

³⁶ *Ibid.* p. 11.

³⁷ *Op. cit.* 7, p. 49.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ *President W. Wilson's Fourteen Points, 8 January, 1918.* Prieiga per internetą: <<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wilson14.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 kovo 22 d.].

priemonių taikymo galimybę.⁴⁰ Kaip matyti iš pateiktų straipsnių, Tautų Sąjungos Sutartis tik bandė apriboti valstybių teisę nevaržomai naudoti jėgą tarpusavio santykiuose, bet nesiekė uždrausti ją apskritai. Sutarties nuostatos taipgi stokojo imperatyvaus pobūdžio formuluočių bei aiškumo. Taip pat nebuvo numatyta efektyvi sankcijų šalims pažeidėjoms taikymo sistema. Būtent dėl straipsnių formuluočių neaiškumo ir sankcijų sistemos nebuvimo JAV atsisakė ratifikuoti Sutartį.⁴¹ Tai turėjo įtakos Tautų Sąjungos kaip organizacijos efektyviam veikimui, nes viena galingiausių pasaulio valstybių atsisakė prie jos prisijungti. Reikia pridurti, kad apie humanitarinę intervenciją minėta Sutartis taip pat neužsiminė. Tačiau nors Tautų Sąjungos Sutartis neuždraudė karo, toks žingsnis buvo žengtas truputėlį vėliau. Paryžiaus Paktas (arba *Kellog* ir *Briand* paktas), pasirašytas 1928 m., buvo pirmasis tarptautinis teisės aktas, apribojęs anksčiau neribotą valstybių teisę naudoti jėgą. Jo pirmasis straipsnis skelbė, kad „Aukštosios susitariančios šalys iškilmingai pareiškia atitinkamų tautų vardu, kad jos smerkia karą kaip priemonę tarptautiniams nesutarimams spręsti ir atsisako jos kaip nacionalinės politikos priemonės tarpusavio santykiuose“.⁴² Tačiau egzistuoja tam tikras ginčas, ar 1928m. *Kellog* ir *Briand* paktas išreiškė visuotinį sutikimą uždrausti jėgos naudojimą absoliučiaja prasme.⁴³ Kaip jau buvo minėta anksčiau, karo negalima laikyti jėgos naudojimo sinonimu. Taigi paktas uždraudęs karą, kaip nacionalinės politikos priemonę, neuždraudė jėgos naudojimo tarptautiniuose santykiuose absoliučiaja prasme. Šis dokumentas „nieko nepasakė apie humanitarinę intervenciją, tačiau jo turinys yra aiškiai nesuderinamas su jokia panašia teise. Šalys dalyvės išdėstė jų įsitikinimą, kad „visi pokyčiai jų santykiuose“ turėtų būti sprendžiami tik taikiomis priemonėmis, pasmerkė karo naudojimą „tarptautinių nesutarimų“ sprendimui ir atsisakė jo kaip nacionalinės politikos instrumento“.⁴⁴ Režimuojant, galima pasakyti, kad nors tarptautinė bendruomenė ir dėjo pastangas atsisakyti jėgos naudojimo tarptautiniuose santykiuose, tačiau tarptautinių dokumentų formuluočių spragos ir netikslumai leido įvairiai interpretuoti jų turinį. Dažniausiai valstybėms palankia linkme. Taigi nenuostabu, kad žmonijai ir vėl nepavyko apsisaugoti nuo Pasaulinio karo, kuris žiaurumais pralenkė savo pirmtaką.

⁴⁰ *The Covenant of the League of Nations*. Prieiga per internetą: <<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/leagcov.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 kovo 22 d.].

⁴¹ *Op. cit.* 7, p. 51.

⁴² 1928 year *Kellog-Briand Pact, Article I*, „*The High Contracting Parties solemnly declare in the names of their respective peoples that they condemn recourse to war for the solution of international controversies, and renounce it, as an instrument of national policy in their relations with one another*“. Prieiga per internetą: <<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/kbpact.htm>> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.].

⁴³ *Op. cit.* 7, p. 370.

⁴⁴ *Op. cit.*, 1, p. 43.

Laikoma, kad 1945 m. priimta JT Chartija galutinai ir absoliučiai uždraudė naudoti jėgą santykiuose tarp valstybių. Chartijos 2 str. 4 d. pasakyta, kad “Visos narės tarptautiniuose santykiuose susilaiko nuo grasinimo jėga ir jos panaudojimo tiek prieš kurios nors valstybės teritorinį vientisumą arba politinę nepriklausomybę, tiek kuriuo kitu būdu, nesuderinamu su JT tikslais”.⁴⁵ Tokiu būdu humanitarinės intervencijos doktrina taip pat prarado ankstesnes pozicijas tarptautinėje teisėje, kai naudojimas ja nebuvo suvaržytas. Kadangi praeityje šia doktrina buvo itin dažnai piktnaudžiaujama, valstybės, po Antrojo pasaulinio karo kurdamos naują tarpvalstybinę tvarką ir uždrausdamos naudoti jėgą, stengėsi kiek įmanoma sumažinti galimybę „apeiti“ JT Chartijos 2 str. 4 d. įtvirtintą nuostatą, todėl nenumatė humanitarinės intervencijos, kaip dar vienos išimties iš jėgos nenaudojimo principo. Kaip jau minėta, JT Chartija įtvirtina keletą tokių išimčių. Jos numatytos 42 ir 51 dokumento straipsniuose. Tačiau šios išimtys negali būti laikomos vienintelėmis, nes pagal 2 str. 4 d. formuluotę, yra teorinė galimybė, kad jeigu jėga nebus naudojama prieš valstybės teritorinį vientisumą ar politinę nepriklausomybę ir neprieštaraus JT tikslams, toks jos panaudojimas gali būti laikomas teisėtu.

Taigi žvelgiant istoriniu aspektu, akivaizdus humanitarinės intervencijos ir jėgos naudojimo legitimumo ryšys. Tol, kol valstybės galėjo nevaržomos ir teisėtai savo praktikoje naudoti jėgą, tol gyvavo ir buvo itin paplitusi humanitarinės intervencijos doktrina. Tačiau keičiantis aplinkybėms tarptautinėje arenoje, keitėsi ir požiūris į abi doktrinas. Pamažu jos prarado ankstesnę galią ir anksčiau savaime suprantamas bei per daug nevaržomas jų naudojimas valstybių praktikoje buvo suvaržytas paprotinėmis ir sutartinėmis tarptautinės teisės normomis.

Trumpai apžvelgus humanitarinės intervencijos ir jėgos nenaudojimo principo sampratą bei šiek tiek atskleidus istorinės raidos aspektus, tolimesnėje darbo dalyje bus aptariamas JT vaidmuo įgyvendinant jėgos nenaudojimo principą ir humanitarinės intervencijos doktriną.

⁴⁵ Valstybės Žinios. 2002, Nr. 15-557.

3 Humanitarinės intervencijos ir jėgos nenaudojimo principo santykis Jungtinių Tautų veiklos kontekste

3.1 Humanitarinės intervencijos ir Jungtinių Tautų Chartijos 2 str. 4 d. suderinamumas

Kaip jau buvo minėta, JT Chartijos 2 str. 4 d. draudžia grasinti ar naudoti jėgą: prieš kurios nors valstybės teritorinį vientisumą ar politinę nepriklausomybę, ar kitais būdais nesuderinamais su JT tikslais. Darbe taip pat buvo pristatytos išimtys, numatančios, kada jėga gali būti panaudota ir nesukelti 2 str. 4 d. pažeidimo. Kasdienė Chartijos 2 str. 4 d. reikšmė yra aiški: jėgos naudojimas už valstybių sienų yra draudžiamas.⁴⁶ Tačiau ar gali minėtas straipsnis būti suderinamas su humanitarinės intervencijos doktrina? Vienos konvencijos „Dėl tarptautinių sutarčių teisės“ 31 str. 1 d. numato, kad sutartis aiškinama laikantis geros valios principų, atsižvelgiant į joje vartojamų sąvokų įprastinę reikšmę sutarties kontekste ir atsižvelgiant į sutarties objektą bei jos tikslą.⁴⁷ Gilinantis į Chartijos 2 str. 4 d. formuluotę „prieš kurios nors valstybės teritorinį vientisumą ar politinę nepriklausomybę“ gali pasirodyti, kad tik jėga, panaudota prieš teritorinį valstybės vientisumą arba politinę nepriklausomybę gali būti laikoma Chartijos 2 str. 4 d. pažeidimu. Atrodo, kad straipsnis sukonstruotas taip, tarsi leistų tam tikrą ribotą jėgos panaudojimą, pavyzdžiui, laikiną intervenciją gynybos tikslais.⁴⁸ Tačiau Tarptautinis Teisingumo Teismas *Korfu kanalo* byloje atmetė Jungtinės Karalystės teiginius, kad minų valymo operacija nesukėlė Albanijai nei teritorijos praradimo, nei kėsinosi į jos politinę nepriklausomybę ir pripažino, kad Jungtinės Karalystės veiksmai pažeidė Albanijos suverenitetą.⁴⁹ Tokia Teismo pozicija patvirtina, kad net laikinas jėgos panaudojimas siekiant kilnesnių tikslų yra nesuderinamas su Jungtinių Tautų Chartijos 2 str. 4 d. ir laikomas tarptautinės teisės pažeidimu. Tokią poziciją patvirtinta ir jau anksčiau minėta GA Rezoliucija 2625 (XXV), kurios viena iš nuostatų skelbia, kad jokia valstybė ar grupė valstybių neturi teisės kištis, tiesiogiai ar netiesiogiai ir dėl jokios priežasties, į vidinius ar išorinius kitos valstybės

⁴⁶ *Op. cit.* 3, p. 181.

⁴⁷ 1969 m. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. Valstybės Žinios, 2002, 13-480.

⁴⁸ *Op. cit.* 1, p. 49-50.

⁴⁹ Korfu sąsiaurio byla (Jungtinė Karalystė prieš Albaniją) (1947-1949), angl. *Corfu Channel case (United Kingdom v. Albania)* (1947-1949), Tarptautinio Teisingumo Teismo interneto svetainė: <http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/icc/icc_ijudgment/iCC_ijudgment_19490409.pdf> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.].

reikalus. Todėl ginkluota intervencija ar kitos kišimosi formos bei kitoks kėsintis į valstybės individualumą arba jos politinius, ekonominius ir kultūrinius elementus, yra tarptautinės teisės pažeidimas.⁵⁰ Taip pat minėtas nuostatos interpretavimas yra nesuderinamas su JT praktika, kur ji daugeliu atvejų pasmerkė nesankcionuotą jėgos naudojimą.⁵¹

Kitas JT Chartijos 2 str. 4 d. Elementas, leidžiantis ginčytis dėl humanitarinės intervencijos teisėtumo remiantis Chartijos nuostatomis, yra frazė „tiek kuriuo kitu būdu, nesuderinamu su JT tikslais“. Iš straipsnio formuluotės išplaukia du teiginiai. Pirma, kad jėgos naudojimas, nukreiptas prieš valstybės teritorinį vientisumą ir politinę nepriklausomybę, yra nesuderinamas su JT tikslais. Antras, kad bet koks grasinimas jėga ar jos naudojimas, nors ir nenukreiptas prieš valstybės teritorinį vientisumą ar politinę nepriklausomybę, bet nesuderinamas su JT tikslais, taip pat yra neteisėtas.⁵² *F. R. Tesón* šią frazę naudoja siekdamas apginti teisę į humanitarinę intervenciją. Tvirtindamas, kad žmogaus teisių įgyvendinimas yra toks pats svarbus Chartijos tikslas, kaip ir tarptautinio konflikto kontroliavimas, todėl teiginys, kad humanitarinė intervencija uždrausta Chartijos 2 str. 4 d. yra „iškraipymas“.⁵³ *S. Chesterman* teigia, kad yra abejotina, jog Chartijos kūrėjai žmogaus teisės savo svarba laikė lygiavertėmis tarptautinei taikai, tačiau netgi priešingu atveju Chartijos tekstas nesuderinamas su *F. R. Tesón* išvadomis.⁵⁴ Chartijos 1 str. išvardinti pagrindiniai JT tikslai. Pirmasis ir antrasis tikslai yra susiję su tarptautinės taikos ir saugumo palaikymu bei draugiškų santykių tarp valstybių plėtojimu. Trečiasis tikslas yra įgyvendinti tarptautinį bendradarbiavimą sprendžiant ekonominio, socialinio, kultūrinio ir humanitarinio pobūdžio tarptautines problemas, ugdant ir skatinant pagarbą visoms žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, nepaisant skirtingos rasės, lyties, kalbos bei religijos.⁵⁵ Interpretuoti išvardintus tikslus, kaip pateisinančius vienašalę humanitarinę intervenciją, anot *S. Chesterman*, yra gerokai per drąsu. Taigi Chartijos 2 str. 4 d. numatytas draudimas naudoti jėgą už valstybės sienų yra remiamas ir šio dokumento konteksto, objekto ir tikslo – globalių pastangų uždrausti vienašališką karo vedimą paliekant vienintelę teisę ST sankcionuoti ne savigynai skirtos jėgos naudojimą.⁵⁶ Galima teigti, kad humanitarinės intervencijos doktrina

⁵⁰ *Op. cit.* 9.

⁵¹ *Op. cit.* 1, p. 52.

⁵² *Ibid.*

⁵³ TESÓN, F. R. *Humanitarian Intervention: an Inquiry into Law and Morality*. New York. 1997, p. 151

⁵⁴ *Op. cit.* 1, p. 52.

⁵⁵ Valstybės žinios. 2002, Nr. 15-557.

⁵⁶ *Op. cit.* 3, p. 181.

nėra suderinama su Chartijos 2 str. 4 d., tačiau ar ji nėra suderinama su kitomis Chartijos nuostatomis? Į šį klausimą bus bandoma atsakyti kitoje darbo dalyje.

3.2 Pagrindinių Jungtinių Tautų organų vaidmuo įgyvendinant jėgos nenaudojimo principą ir humanitarinės intervencijos doktriną

Moderniosios tarptautinės teisės sistemos pagrindinis bruožas, lyginant ją su klasikine tarptautine teise, neabejotinai yra normatyvinis bandymas kontroliuoti jėgos naudojimą.⁵⁷ 1945 m. priimta JT Chartija buvo dokumentas, ne tik uždraudęs jėgos naudojimą tarptautiniuose santykiuose, bet ir įsteigęs tarptautinę organizaciją - JT. JT Chartija yra paremta kolektyvinio saugumo sistema. Jos nuostatos atsakomybę už taikos ir saugumo palaikymą tarptautinėje bendruomenėje patiki vienam iš savo organų – ST, kuri veikia JT Chartijos dalyvių vardu. Papildoma atsakomybė už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą yra numatyta ir Generalinei Asamblėjai, kitam JT valdymo organui, kurį sudaro visos JT narės. Svarbu išsiaiškinti kokį vaidmenį minėti du JT organai vaidina įgyvendinant jėgos nenaudojimo principą ir humanitarinės intervencijos doktriną.

3.2.1 Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos kompetencija

Iš JT Chartijos 14 straipsnio išplaukia subsidiari arba antrinė GA atsakomybė už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą. 1950 m. GA priėmė Rezoliuciją 377 (V) „Vienybė taikos labui“, kurioje deklaravo papildomą atsakomybę dėl tarptautinės taikos ir saugumo ir nustatė savo kompetenciją priimti rekomendacijas, susijusias su priemonėmis būtinomis išlaikyti ir atkurti taiką. Rezoliucijos 1 straipsnis nustatė, kad jeigu ST dėl nuolatinių narių vieningumo stokos negali įgyvendinti savo pirminės atsakomybės dėl tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo bet kurioje situacijoje, kur išskyla grėsmė taikai, įvyksta taikos pažeidimas arba agresijos aktas, GA turi nedelsiant apsvarstyti susidariusią situaciją idant pateiktą atitinkamą rekomendaciją valstybėms narėms dėl kolektyvinių priemonių, kurių jos turėtų imtis, kad būtų atkurta tarptautinė taika ir saugumas, įskaitant ir ginkluotos jėgos panaudojimą taikos

⁵⁷Op. cit. 5, p. 13.

pažeidimo ar agresijos atvejais.⁵⁸ Nors tokiose situacijose GA priimtos rezoliucijos turi rekomendacinę galią, tačiau gali pateisinti valstybių veiksmus, kurių metu - panaudojama karinė jėga arba nekarinės sankcijos.⁵⁹ Tokia Rezoliucijos formuluotė yra suderinama ir su Chartijos 12 str., kuris numato, kad GA negali nagrinėti ir teikti rekomendacijų dėl tokio tarptautinės taikos ir saugumo klausimo, kurį tuo pat metu sprendžia ST, vykdydama savo funkcijas. Taigi, galima teigti, kad pagrindas, leidžiantis GA imtis veiksmų tarptautinės taikos ir saugumo klausimais, yra ST nuolatinių narių pasinaudojimas veto teise. Vis dėlto tik vieną kartą GA rekomendavo naudoti jėgą. Tačiau tada nebuvo aiškiai nurodyta, kad remiamasi Rezoliucija 377 (V). Pagaliau kontraversiški rezoliucijos vertinimai trukdė pasinaudoti jos sukurtu precedentu.⁶⁰ Daugiau aiškumo dėl GA įgaliojimų taikos ir saugumo palaikymo srityje įvedė konsultacinė Tarptautinio Teisingumo Teismo *Teisinių pasekmių dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje* išvada. TTT atkreipė dėmesį, kad iš pradžių JT praktikoje Chartijos 12 str. buvo aiškinamas taip, kad GA negalėjo savarankiškai teikti rekomendacijų dėl tam tikro tarptautinės taikos ir saugumo klausimo tol, kol šis klausimas yra įtrauktas į ST darbotvarkę. Tačiau nuo 1961 m. Kongo krizės JT 12 str. imtas suprasti kaip leidžiantis GA svarstyti taikos ir saugumo klausimą, jeigu ST nedaro to tuo pačiu metu.⁶¹ Ši išvada reikšminga tuo, kad sugriauna nusistovėjusį stereotipą, jog tik ST turi išimtinę teisę sankcionuoti jėgos naudojimą, kai iškyla grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui. Be to, remiantis ja būtų galima pagrįsti humanitarinių intervencijų, kai ST yra nepajėgi reaguoti į kylančias humanitarines katastrofas, teisėtumą.⁶²

3.2.2 Saugumo Tarybos kompetencija pagal VII skyrių

Kaip jau buvo minėta, JT Chartija uždraudė jėgos naudojimą valstybių tarpusavio santykiuose. Tačiau jos nuostatos numatė, kad valstybės gali jėgą naudoti savigynos tikslais. Toks jėgos naudojimas nereikalauja išankstinio ST leidimo. Tačiau be 51 str. įtvirtintos valstybių teisės naudoti jėgą savigynos tikslais, dar yra 42 str., kuris numato, kad tam tikrais atvejais ST gali imtis veiksmų reikalingų atkurti tarptautinei taikai ir saugumui. Minėti

⁵⁸ *United Nations General Assembly Resolution 377 (V) (1950). Uniting For Peace.* Prieiga per internetą: <<http://habitat.igc.org/ufp/a-r377e.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 kovo 22 d.].

⁵⁹ *Op. cit.* 2, p. 454.

⁶⁰ ŽALIMAS, D., et al. *Tarptautinės organizacijos.* Vilnius, 2001 p. 284.

⁶¹ *Op. cit.* 20, p. 41.

⁶² *Ibid.*

veiksmai yra susiję ir su ginkluotos jėgos panaudojimu. Taigi JT Chartijos nuostatos išimtinę teisę, sankcionuoti jėgos naudojimą ne savigynos tikslais, patikėjo ST.

Chartijos 23 str. nurodyta, kad ST susideda iš penkiolikos JT narių. Šio JT organo sprendimai reikalauja, kad jiems pritartų devyni iš penkiolikos jos narių, įskaitant ir nuolatinės nares – JAV, Jungtinę Karalystę, Prancūziją, Kiniją ir Rusiją. JT Chartijos 27 str. numatyta, kad ST sprendimai procedūriniais klausimais priimami devynių Tarybos narių balsų dauguma. Sprendimai visais kitais klausimais priimami devynių valstybių balsų dauguma, įskaitant vieningai balsavusių visų nuolatinių Tarybos narių balsus. Nuolatinių narių pareiga balsuoti vieningai, dar kitaip vadinama „veto“ teise, nes nuolatinėi narei balsavus prieš, sprendimo negalima priimti. Būtent „veto“ teisė, kurią turi didžiosios valstybės, dažnai kelia problemas priimant sprendimus, susijusius su jėgos panaudojimu, ir yra kritikuojama kitų, mažesnių valstybių.

Reikia pasakyti, kad humanitarinės intervencijos ir jėgos nenaudojimo principo prasme itin reikšmingi ne tik JT Chartijos 2 str. 4 d., 51 str., 42 str., bet ir visas šio dokumento VII skyrius, kuris skiriasi nuo VI skyriaus tuo, kad pastarasis yra skirtas taikiam ginčų, galinčių sukelti pavojų tarptautinei taikai ir saugumui, sprendimui. Kai įvykdytas agresijos aktas, taikomos VII skyriaus nuostatos. Tuo tarpu VI skyriaus nuostatos, vertintinos kaip teisinės organizacinės priemonės, skirtos taikai arba saugumui, sprendžiant pavojingą ginčą.⁶³ JT organai, dažniausiai GA, daugeliu atvejų tokiose VI skyriaus situacijose naudojami stebėtojų ir taikos palaikymo pajėgų paslaugomis. Pagrindinis skirtumas tarp taikos palaikymo operacijų ir priverstinių veiksmų numatytų VII skyriuje tas, kad taikos palaikymas yra paremtas suinteresuotų valstybių sutarimu ir bendradarbiavimu.⁶⁴

VII JT Chartijos skyrius numato teisinius pagrindus, kuriems esant ST gali imtis veiksmų atkurti tarptautinei taikai ir saugumui. Veikdama pagal VII skyriaus nuostatas ST daugeliu atvejų pasmerkė rimtus žmogaus teisių ir humanitarinės teisės pažeidimus, o dviem atvejais netgi įsteigė tarptautinius baudžiamuosius tribunolus (Tarptautiniai baudžiamieji tribunolai buvusiai Jugoslavijai ir Ruandai), kurie turi nubausti atsakingus asmenis.

Remiantis 39 JT Chartijos straipsniu, ST turi nustatyti, kad egzistuoja grėsmė taikai, taikos pažeidimas ar agresijos aktas, ir priimti rekomendacijas arba nuspręsti dėl būtinų priemonių tarptautinei taikai ir saugumui atkurti. Priemonės gali būti nekarinio pobūdžio t.y. ekonominės sankcijos arba diplomatinių santykių nutraukimas. Tik tuomet, jeigu minėtos

⁶³ *Op. cit.* 2, p. 448.

⁶⁴ WELSH, M. *Humanitarian intervention and international relations*. Oxford, 2004, p. 93.

sankcijos yra neveiksmingos, ST gali imtis veiksmų susijusių su jėgos panaudojimu. Kad padėtų ST tokiais, su jėgos panaudojimu susijusiais atvejais, yra įsteigtas Karinio štabo Komitetas, susidedantis iš nuolatinių narių - Karo vadų. Pajėgos, reikalingos atlikti karo veiksams, tampa prieinamos ST specialiu susitarimu.⁶⁵ Bene didžiausias kolektyvinio saugumo sistemos trūkumas yra tai, kad ST pati nedisponuoja jokia karine jėga, todėl jos sprendimų panaudoti jėgą efektyvumas priklauso nuo to, ar valstybės suteikia pakankamai ginkluotųjų pajėgų tikslams pasiekti, jei išvis suteikia, nes tai yra valstybių teisė, o ne pareiga. Tačiau yra bendrai pripažįstama, kad ST kompetentinga, pagal VII skyrių, leisti prievartos veiksmus (įskaitant ir jėgos panaudojimą) atlikti savanoriškais pagrindais ir valstybėms narėms. Toks ST leidimas gali būti adresuotas tam tikroms valstybėms narėms arba regioninei organizacijai ar agentūrai. JT Chartijos 53 str. numato, kad ST jeigu reikia, gali suteikti teisę atlikti prievartos veiksmus regioninėm organizacijoms, tačiau be ST sutikimo regioninės organizacijos tokių veiksmų negali imtis. Jėgos naudojimas su ST leidimu, pagal VII skyrių, yra teisėtas pagal tarptautinę teisę, jis turi būti atliekamas pagal humanitarinės teisės normas skirtas tarptautinių konfliktų reguliavimui. Tokie veiksmai vedami JT vardu, ir iš principo, ST yra atsakinga už minėtų veiksmų kontroliavimą. ST gali bet kada apriboti jų mastą arba juos atšaukti. Tikėtina, kad jėgos panaudojimas, kuris viršija ST leidimą, netgi gali būti laikomas tarptautinės teisės pažeidimu.

39 Chartijos straipsnyje numatytas apibrėžimas „grėsmė taikai“ yra minimalus reikalavimas, kuris atveria kelią prievartos veiksams, numatytiems VII skyriuje. Grėsmė taikai gali būti susijusi ir su kritinėmis humanitarinėmis situacijomis, vykstančiomis šalies viduje, tuo tarpu „taikos pažeidimas“ ir „agresijos aktas“ yra daugiau išorinio pobūdžio veiksmai, atliekami valstybių. Taigi kyla klausimas, ar humanitarinė krizė, sukelta civilinio karo arba civilių gyventojų represijų, vykstančių tik šalies viduje, gali būti laikoma grėsme taikai pagal 39 JT Chartijos straipsnį. Tarptautinė taika pagal JT Chartiją reiškia karinių konfliktų tarp valstybių nebuvimą. Sąvoka „grėsmė tarptautinei taikai“ reiškia objektyvų grasinimą agresija vienos valstybės kitai arba realią riziką tarptautinio ginkluoto konflikto išplėsimui kita forma. JT Chartija yra paremta tarptautine suverenių valstybių bendruomene, ir svarbiausias jos tikslas išlaikyti *satus quo*, uždraudžiant bet kokią jėgos naudojimą tarp valstybių. Kolektyvinio saugumo sistema turėjo reaguoti į grėsmes šiam *status quo* ar jo pažeidimą.⁶⁶ Vargu ar Chartijos kūrėjai kurdami šį tarptautinės teisės aktą

⁶⁵ *Op.cit.* 60, p. 293.

⁶⁶ *Op. cit.* 5, 1993, p. 30.

laikė, kad konfliktai valstybių viduje ir žmogaus teisių pažeidimai gali būti grėsmė tarptautinei taikai. Tačiau nereikia pamiršti tarptautinei teisei būdingo dinamiško vystymosi, kuris išplėtė ir sąvokos „tarptautinė taika“ apimtį. Juo labiau, kad šios sąvokos plėtojimui buvo suteikta reikiama terpė, t.y. teisę nustatyti, ar yra grėsmė tarptautinei taikai, Chartija suteikė ST. To padarinyje ST keletu atvejų laikė, kad situacijos valstybių viduje, tokios kaip civilinis karas, nesantaika ar didelio masto ir itin žiaurūs žmogaus teisių pažeidimai yra laikomi grėsme tarptautinei taikai. Tai nenuostabu, kadangi tokie, kad ir vidinio pobūdžio incidentai turi įtakos ir tarptautinei tvarkai. Jų metu vyksta pabėgėlių antplūdžiai į kitas valstybes, regiono destabilizacija ir t.t.⁶⁷ Pagal 1969 m. Vienos konvencijos „Dėl tarptautinių sutarčių teisės“ 31 straipsnio 3 dalies b) punktą aiškinant tarptautines sutartis atsižvelgiama ne tik į jų kontekstą, bet ir į vėlesnę tos sutarties taikymo praktiką, kuri išreiškia tos sutarties šalių sutarimą dėl sutarties aiškinimo.⁶⁸ Taigi galima sakyti, kad nors JT Chartija ir nenumatė pagrindinių žmogaus teisių pažeidimų kaip grėsmės tarptautinei taikai, ST savo įgaliojimų ir praktikos dėka išplėtojo sąvokos reikšmę. Galima daryti išvadą, jog humanitarinė intervencija tiesiogine prasme buvo uždrausta Chartijos 2 str. 4 d. kaip vienas iš neteisėtų jėgos naudojimo atvejų, tačiau ją absorbavo kitos Chartijos nuostatos ir netiesiogiai humanitarinės intervencijos doktrina, nors ir suvaržyta tam tikrų reikalavimų (ST turi nustatyti, kad žmogaus teisių pažeidimai kelia grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui, ir sankcionuoti jėgos panaudojimą remdamasi Chartijos 42 str.), yra naudojama JT veikloje. Taigi tolimesnėje darbo dalyje bus kalbama apie reikšmingiausią JT praktiką humanitarinės intervencijos ir jėgos nenaudojimo principo įgyvendinimo srityje. Tai itin svarbu, norint išsamiau atskleisti ne tik valstybių požiūrį į humanitarinės intervencijos vykdymą, bet ir humanitarinės intervencijos teisėtumo problematiką.

3.3 Humanitarinės intervencijos su Jungtinių Tautų sutikimu

Dar Šaltojo karo metais ST nustatė, kad savo prigimtimi vidinio pobūdžio situacijos Pietų Rodezijoje ir Pietų Afrikoje kėlė grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui. Būtent Pietų Rodezijos atveju ST pirmą kartą žmogaus teisių pažeidimus laikė grėsme tarptautinei taikai.

⁶⁷ *Op. cit.* 64, p. 74.

⁶⁸ Valstybės žinios, 2002, 13-480.

Tai patvirtina 1966 m. ST priimtos Rezoliucijos 221⁶⁹ pirmasis punktas. Taip pat minėta Rezoliucija, pakvietė Didžiąją Britaniją būtinumo atveju naudojant jėgą užkirsti kelią naftos patekimui į Pietų Rodeziją. Antrasis atvejis privertęs ST priimti Rezoliuciją 418 (1977) buvo įvykiai susiję su Pietų Afrika ir apartheido politikos vykdymu šioje šalyje.⁷⁰ ST dar iki Rezoliucijos priėmimo buvo ne kartą pasmerkusi Pietų Afriką dėl apartheido politikos vykdymo ir agresijos prieš kaimynines valstybes. Būtent šioje rezoliucijoje ST apartheido politiką laikė grėsme taikai. Reikia pasakyti, kad nei viena iš minėtų rezoliucijų neleido naudoti jėgos nei Pietų Rodezijos, nei Pietų Afrikos teritorijoje. Abiem atvejais ST rėmėsi 41 Chartijos straipsniu.⁷¹ Tačiau nereikia manyti, kad Šaltojo karo metais nebuvo vykdomos intervencijos, kurios buvo teisinamos humanitariniais motyvais. Jos buvo vykdomos, tačiau vienašališkai, nesilaikant Chartijos VII skyriaus nuostatų, todėl JT jas pasmerkėdavo. Tam turėjo įtakos ir naujos postkolonijinės JT narės, kurios nebuvo linkusios toleruoti grįžimo prie intervencionistinės doktrinos, nes ji joms asocijavosi su kolonijiniu laikotarpiu.⁷² Svarbu paminėti, kad dažniausiai nesankcionuotas intervencijas pasmerkėdavo tik GA. Taip atsitikdavo todėl, kad kai kurie atvejai net nebuvo svarstomi ST, arba smerkiančio pobūdžio ST rezoliucijas vetuodavo Sovietų Sąjunga arba JAV. Reikšmingiausios po Šaltojo karo įvykę humanitarinės krizės, kurioms spręsti jėga panaudota su ST sutikimu, buvo įvykiai, Somalyje, Ruandoje, buvusioje Jugoslavijoje, Haityje ir Rytų Timore. Vertėtų trumpai aptarti kiekvieną iš jų.

Somalis

Somalia atvejis, vienas iš puikiausių humanitarinės intervencijos vykdymo pagal JT Chartijos VII skyrių pavyzdžių. Nesibaigiančio pilietinio karo chaosas, kuriame dalyvavo apie 15 skirtingų grupių, masinis milijonų žmonių badavimas, ginkluotas trukdymas teikti humanitarinę pagalbą ir ribotą mandatą turinčio JT taikos palaikymo kontingento bejėgiškumas ką nors pakeisti – visa tai privertė ST pripažinti, kad „konfliktu Somalyje sukelta žmonių tragedija ir toliau didinama humanitarinės pagalbos paskirstymui daromomis kliūtėmis, kelia grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui“.⁷³ Rezoliucijos 794 (1992) 10 punkte ST pripažino, kad veikdama pagal Chartijos VII skyriaus nuostatas, ji leidžia panaudoti visas

⁶⁹ *United Nations Security Council Resolution 221* (1966). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/sc/res/1966/scres66.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.]

⁷⁰ *United Nations Security Council Resolution 418* (1977). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/sc/res/1977/scres77.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.]

⁷¹ *Op.cit.* 7, p. 462.

⁷² *Op. cit.*, 64, p. 78.

⁷³ *Op.cit.* 7, p. 475.

reikiamas priemonės, kad kaip galima greičiau būtų įtvirtinta reikiama aplinka humanitarinės pagalbos operacijoms Somalyje.⁷⁴ Reikia paminėti, kad pastarąją rezoliuciją ST priėmė vienbalsiai, tačiau aplinkybės, kuriomis remiantis priimta rezoliucija, buvo išskirtinės dėl „esamos situacijos Somalyje unikalumo“ pasireiškiančio „niokojamuoju, sudėtingu pobūdžiu, reikalaujančiu neatidėliotino ir išskirtinio reagavimo“.⁷⁵ Nors Somalis kreipėsi į JT dėl pagalbos, faktas, kad Somalis neturėjo nei vyriausybės, nei ko nors panašaus į valstybės aparatą, neturi būti pamirštas vertinant šio precedento tinkamumą taikyti situacijoms, galinčioms iškilti ateityje.⁷⁶ Intervencija į Somalį buvo įvykdyta be šios šalies sutikimo. Tačiau nors Rezoliucijoje 794 (1992) ir buvo numatytas mechanizmas, kaip bus išlaikoma JT operacijos kontrolė, kolektyvinė intervencija į Somalį baigėsi nesėkme, nes nebuvo pasiekti humanitarine intervencija siekti tikslai, kadangi buvo ištraukta į Somalyje vykusių pilietinį karą. Šis praktinis pavyzdys svarbus tuo, kad įrodo humanitarinės intervencijos efektyvumo svarbą. Blogai suplanuota humanitarinė intervencija gali brangiai atsieiti ir ją vykdančioms šalims ir nepasiekti savo tikslų.

Ruanda

Ruandos atvejis vienas kraupiausių įvykių po Šaltojo karo pabaigos, kuris savo žiaurumais primena dar Antrojo pasaulinio karo metais nacių vykdytą genocidą. Po to kai 1994 m. balandžio 6 d. buvo nužudyti Ruandos ir Burundžio prezidentai; jiems grįžtant iš taikos derybų Tanzanijoje į jų lėktuvą pateikė raketa, per keletą savaičių visoje Ruandoje įsivyravo visuotinis chaosas ir masinis etninis smurtas su genocido požymiais.⁷⁷ Tačiau ST nereagavo į šalyje vykstančias skerdynes. Tik praėjus beveik dviems mėnesiams ST priėmė rezoliuciją 918 (1994), kurioje pripažino, kad situacija Ruandoje kelia grėsmę taikai ir saugumui regione. Rezoliucijos 13 punktu ST įvedė Ruandai ginklų embargą.⁷⁸ Tačiau priemonės, kurių buvo imtasi, pasirodė neveiksmingos, todėl Prancūzijai paskelbus savo sprendimą vykdyti intervenciją į Ruandą, ST priėmė Rezoliucija 929 (1994). Joje ST pripažino, kad unikali situacija Ruandoje reikalauja skubaus tarptautinės bendruomenės atsako. Trečiajame rezoliucijos punkte ST, remdamasi VII Chartijos skyriumi, leido valstybėms naudoti visas įmanomas priemones, kad būtų užtikrinta pabėgėlių, civilių ir humanitarinės pagalbos

⁷⁴ *United Nations Security Council Resolution 794* (1992). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/sc/res/1992/scres92.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ *Op. cit.* 7, p. 475.

⁷⁷ *Ibid.* p. 478.

⁷⁸ *United Nations Security Council Resolution 918* (1994). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/Docs/scres/1994/scres94.htm>> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.].

operacijų apsauga.⁷⁹ Reikia pasakyti, kad humanitarinė intervencija į Ruandą buvo vykdoma su šios šalies sutikimu.⁸⁰

Jugoslavija

Žlugus komunizmui ir 1991 m. birželio mėnesį Kroatijai bei Slovėnijai paskelbus savo nepriklausomybę nuo Jugoslavijos, ėmė stiprėti separatistinės tendencijos ir prasidėjo ginkluota kova. JT ST tylėjo tris mėnesius, nors vyko masinis kraujo praliejimas.⁸¹ Pati pirmoji ST rezoliucija, kurioje šis JT organas išdėstė savo poziciją Jugoslavijos klausimu buvo Rezoliucija 713 (1991). Rezoliucijoje ST išreiškė susirūpinimą dėl Jugoslavijoje vykstančių kovų, kurios atima žmonių gyvybes ir daro materialinę žalą, bei dėl kaimyninėms valstybėms gresiančių padarinių. Taip pat rezoliucijoje pripažįstama, kad tolimesnė situacijos Jugoslavijoje taša gali kelti grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui. Šeštajame rezoliucijos punkte ST nusprendė, kad visos valstybės, siekdamos įtvirtinti taiką ir stabilumą Jugoslavijoje, turi nedelsdamos taikyti bendrą ir visišką ginklų ir karinės įrangos embargą, kol ST po Generalinio Sekretoriaus ir Jugoslavijos vyriausybės konsultacijų nenuspręs kitaip.⁸² Tačiau rezoliucija kovojančioms šalims jokio poveikio nepadarė, nepaisant to, kad po Rezoliucijos 713 (1991) sekusios dar dvi papildomos ST rezoliucijos Jugoslavijos klausimu reikalavo šalis nutraukti konfliktą ir remiantis 41 Chartijos straipsniu numatė itin griežtas ekonominio pobūdžio sankcijas. 1992 m. viduryje buvo paskelbti pranešimai apie „etninius valymus“ ir masinius seksualinius nusikaltimus, kuriuos daugiausia vykdė Bosnijos serbų pajėgų nariai.⁸³ Išaugo pabėgėlių skaičius. ST teko priimti Rezoliuciją 764 (1992) ir Rezoliuciją 769 (1992). Pirmojoje ST patvirtino, kad visos šalys turi laikytis įsipareigojimų pagal tarptautinę humanitarinę teisę, o ypač pagal 1949 m. Ženevos konvencijas, ir kad asmenys, įvykdę arba davę įsakymus vykdyti rimtus konvencijų pažeidimus, yra asmeniškai atsakingi dėl tokių pažeidimų.⁸⁴ Antrąja priimta rezoliucija ST pasmerkė prieš civilius gyventojus įvykdytus nusikaltimus ypač dėl etninių priežasčių.⁸⁵ Praėjus vos kelioms dienoms nuo Rezoliucijos 769 (1992) priėmimo ST priėmė Rezoliucijas 770 (1992) ir 771

⁷⁹ *United Nations Security Council Resolution 929* (1994). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/Docs/scres/1994/scres94.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].

⁸⁰ Op. cit. 63, p. 84.

⁸¹ Op.cit. 7, p. 482.

⁸² *United Nations Security Council Resolution 713* (1991). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/Docs/scres/1991/scres91.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].

⁸³ Op.cit. 7, p. 483.

⁸⁴ *United Nations Security Council Resolution 764* (1992). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/sc/res/1992/scres92.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].

⁸⁵ *United Nations Security Council Resolution 769* (1992). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/sc/res/1992/scres92.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].

(1992). Pirmojoje ST pripažino, kad situacija Bosnijoje ir Hercegovinoje kelia grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui, ir kad humanitarinės pagalbos teikimas Bosnijoje ir Hercegovinoje yra svarbus elementas Tarybos pastangose atkurti tarptautinę taiką ir saugumą regione. ST dar kartą pareikalavo, kad šalys nustotų kariauti, bei paragino valstybes savarankiškai arba per regionines organizacijas imtis visų priemonių, reikalingų veiksmų su JT koordinavimui palengvinti, kad į Sarajevą ir kitas Bosnijos ir Hercegovinos dalis būtų suteikta humanitarinė pagalba. ST taip pat reikalavo, kad Raudonajam Kryžiui ir kitoms tarptautinėms organizacijoms būtų suteikta galimybė nekludomai ir nuolat patekti į stovyklas, kalėjimus bei internavimo centrus. Taip pat numatytas reikalavimas, kad su visais tose institucijose esančiais asmenimis būtų elgiamasi žmoniškai.⁸⁶ Rezoliucijoje 771 (1992) pirmą kartą buvo pasmerkta „etninio valymo“ praktika. Rezoliucijos preambulėje ST išreiškė didelį susirūpinimą dėl nuolatinių raportų apie plačiai paplitusius tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus buvusioje Jugoslavijoje, o ypač – Bosnijoje ir Hercegovinoje, įskaitant: pranešimus apie masinius prievartinius civilių išvaymus ir deportavimus, civilių įkalinimą ir išnaudojimą sulaikymo centruose, sąmoningas atakas prieš ne kombatantus ir ligonines, kliudymą teikti civiliams gyventojams maistą ir medicininę pagalbą, nepagrįstą turto niokojimą ir naikinimą. Likusioje rezoliucijos dalyje ST pakartojo savo ankstesnius reikalavimus ir remdamasi VII Chartijos skyriumi nusprendė, kad visos konfliktuojančios šalys turi laikytis rezoliucijos, nes jos nesilaikymas privers ST imtis kitų, Chartijoje numatytų priemonių.⁸⁷ Po Serbijos milicijos Bosnijoje ir Hercegovinoje išpuolių prieš civilius gyventojus 1992 m. spalio 30 d. ST pirmininkas pasmerkė šiuos išpuolius ir dar kartą patvirtino, jog vykdžiusieji arba įsakiusieji vykdyti grubius humanitarinės teisės pažeidimus atsakys asmeniškai.⁸⁸ Karo buvusioje Jugoslavijoje procesai kitais metais apėmė nesėkmingas diplomatinės pastangas užbaigti konfliktą, ST įsteigtą Tarptautinį baudžiamąjį tribunolą, turintį jurisdikciją bausti už nusikaltimus, įvykdytus ginkluoto konflikto buvusioje Jugoslavijoje metu, taip pat ST leidimą įtvirtintą 1993 m. Rezoliucijoje 816 su nuoroda į rezoliuciją 770, valstybėms narėms imtis visų reikalingų priemonių, kad Bosnijos ir Hercegovinos Respublikos oro erdvėje užtikrintai būtų laikomasi skrydžių draudimo.⁸⁹ 1995 m. po 38 žmonių žūties artilerijos ugnyje, šiuo pretekstu NATO pradėjo operaciją,

⁸⁶ *United Nations Security Council Resolution 770* (1992). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/sc/res/1992/scres92.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].

⁸⁷ *United Nations Security Council Resolution 771* (1992). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/sc/res/1992/scres92.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].

⁸⁸ *Op. cit.* 7, p. 485.

⁸⁹ *Ibid.* p. 486.

pasireiškusią intensyviu karinių pajėgų, ginkluotės, karinių įrenginių ir gamyklų, civilinio transporto kelių, tiltų bombardavimu. Konflikto šalys galutinai susitarė dėl ugnies nutraukimo 1995 m. spalio 5 d. Esminis persilaužimas po to buvo pasiektas Bendru rėminiu susitarimu „Dėl taikos Bosnijoje ir Hercegovinoje“, kuris buvo parafuotas 1995 m. lapkričio 21 d., o pasirašytas – 1995 m. gruodžio 14 d., atsižvelgdama į įvykių raidą ST panaikino anksčiau įvestą ginklų embargą ir neribotam laikui sustabdė ekonomines sankcijas Jugoslavijos Federacinei Respublikai. Reikia pridurti, kad Jugoslavijos atveju humanitarinė intervencija taip pat buvo vykdoma su šios šalies sutikimu. Kodėl susidaro įspūdis, kad ST vengė paremti savo sprendimus priimtus Jugoslavijos atveju pagal VII skyrių, atsižvelgiant į tai, kad konflikto šalys pasirašė ir sulaužė daugybę susitarimų. P. Malanczuk kaip pagrindinius faktorius išskiria: skirtingus valstybių interesus, aiškios ir bendros Vakarų pozicijos dėl to, kokia turėtų būti Balkanų ateitis nebuvimą, specifinius techninio pobūdžio sunkumus vykdant veiksmingą karinę operaciją šioje teritorijoje, galiausiai buvo bijomasi išivelti į sunkų ir ilgalaikį partizaninį karą. Visa tai įvertinus buvo nuspręsta pasirinkti kitokią taktiką – daryti spaudimą sankcijomis ir įtraukti šalis į derybų procesą, mėginant bent apriboti žiaurumus bei valdyti konfliktą, kol kariaujančios šalys pačios „išsikvėps“.⁹⁰ Taigi reziumuojant galima sakyti, kad ST pasiekė savo tikslų, tačiau ar tikslų siekimas tokiomis priemonėmis, atsėjusiomis dideliu skaičiumi civilių gyventojų aukų, pateisinamas moraliniu požiūriu, yra kitas klausimas.

Haitis

Haitis yra specifinis atvejis. Kai ST remdamasi VII skyriumi, leido panaudoti jėgą, kad užtikrintų demokratiškų rinkimų rezultatų įgyvendinimą.⁹¹ Humanitarinė intervencija į šią šalį nebuvo paremta jos valdžios ir tai visai suprantama. Po neseniai įvykusių demokratiškų rinkimų Haičio prezidentas Aristidas buvo nuverstas per 1991 m. rugsėjo 30 d. įvykdytą perversmą. 1993 m. ST priėmė Rezoliuciją 841 (1993), kurioje pasmerkė įvykius Haiityje ir konstatavo, kad situacija šalyje kelia grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui regione. Veikdama pagal VII Chartijos skyrių ST nustatė naftos produktų, policijos įrangos ir ginklų embargą į Haitį. Taip pat buvo nuspręsta iššaldyti Haičio vyriausybės bei jos karinių lyderių lėšas.⁹² Vėliau šios ekonominės sankcijos buvo atšauktos, tačiau ir vėl įvestos, nes Haičio vyriausybė nesilaikė savo pažadų sugrąžinti prezidentą Aristidą į valdžią ir vykdė represijas

⁹⁰ *Ibid.* p. 487-488.

⁹¹ *Ibid.* p. 479.

⁹² *United Nations Security Council Resolution 841 (1993)*. Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/Docs/scres/1993/scres93.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].

prieš civilius gyventojus. Po nesėkmingų bandymų sureguliuoti situaciją taikiomis priemonėmis 1994 m. liepos 31 d. ST priėmė Rezoliuciją 940 (1994), kurioje pripažino, kad situacija Haiityje unikali ir jos blogėjanti, sudėtinga ir ypatinga prigimtis reikalauja išskirtinio atsako. ST, veikdama pagal VII skyriaus nuostatas, leido valstybėms narėms sukurti daugianacionalines pajėgas ir panaudoti visas reikalingas priemones, kad padėtų Haičiui atsikratyti karinės valdžios.⁹³ Haičio atvejis buvo apibūdintas, kaip didžiausias precedentas, patvirtinantis demokratinio valdymo principo ir humanitarinės intervencijos legitimumą. Tačiau pagal tradicines tarptautinės teisės nuostatas tai buvo neįprastas atvejis, kadangi iki tol demokratiškos vyriausybės nuvertimas kariniu pučiu niekada praktikoje nebuvo laikomas tarptautinio susirūpinimo dalyku Chartijos VII skyriaus prasme.⁹⁴ Vis dėlto Haičio atvejis turi tam tikrų neigiamų aspektų, nes valstybės gali juo remtis mėgindamos pateisinti prodemokratiškas intervencijas.

Rytų Timoras

Rytų Timore ST konstatavo teroro aktus, nukreiptus prieš civilius, remiančius Rytų Timoro nepriklausomybę, kaip grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui. Remdamasi VII skyriaus nuostatomis, ST leido tarptautinę karinę operaciją taikai atkurti, operaciją, kurios reikalavo Indonezijos vyriausybė. 1999 m. Rytų Timūre buvo surengtas referendumas dėl nepriklausomybės nuo Indonezijos. Dauguma referendumo dalyvių balsavo už nepriklausomybę. Po rinkimų rezultatų proindoneziška milicija, remiama Indonezijos, pradėjo teroto kampaniją prieš nepriklausomybę remiančią gyventojų dalį. Po tarptautinės bendruomenės spaudimo, Indonezijos vyriausybė priėmė reikalavimus išileisti tarptautines karines pajėgas taikai Rytų Timore atkurti. 1999 m. priimtoje Rezoliucijoje 1264 (1999) ST išreiškė susirūpinimą dėl paplitusių ir baisių tarptautinės humanitarinės teisės ir žmogaus teisių pažeidimų, nukreiptų prieš civilius rytų timoriečius. ST taip pat pabrėžė individualią atsakomybę už šiuos įvykdytus nusikaltimus. Nustačiusi, kad situacija buvo grėsmė taikai ir saugumui, ST remdamasi Chartijos VII skyriumi, leido daugianacionalinę operaciją, sutinkamai su Indonezijos vyriausybės parašymu, taikai ir saugumui atkurti ir pradėti teikti humanitarinę pagalbą Rytų Timūre visomis reikalingomis priemonėmis.⁹⁵

Trumpai apžvelgus ST praktiką humanitarinės intervencijos ir jėgos nenaudojimo principo kontekste, kuomet ST sankcionuoja jėgos naudojimą pagal JT Chartijos VII skyrių,

⁹³ *United Nations Security Council Resolution 940 (1994)*. Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/Docs/scres/1994/scres94.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].

⁹⁴ *Op.cit.* 7, p. 481.

⁹⁵ *Op. cit.*, 1, p. 149- 150.

galima padaryti keletą išvadų. Pirma, ST išplėtojo sąvokos „grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui“ reikšmę. Remiantis šio JT organo praktika galima drąsiai teigti, kad plataus masto žmogaus teisių pažeidimai kelia grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui, ir kad jie negali būti dangstomi nesikišimo į kitos valstybės vidaus reikalus principu. Arba kitaip, ST teisė sankcionuoti jėgos naudojimą pagal Chartijos VII skyrių, nėra ribota vien tik karinės agresijos ar jos grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui atvejais.⁹⁶ Antra, dvi humanitarinės intervencijos, įvykdytos Somalyje ir Haiityje, be tų valstybių sutikimo reprezentuoja nepaprastą ST galių plėtojimąsi. Faktas, kad ST autorizavo šias dvi „klasikines“ humanitarines intervencijas, ir kad jos teisė tai daryti nebuvo ginčijama kitų JT narių, suponuoja, jog ST gali vykdyti humanitarines intervencijas ir be tų šalių, kuriose jos bus vykdomos sutikimo.⁹⁷ Trečia, akivaizdu, kad ne visais atvejais, ST buvo pakankamai aktyvi ir operatyvi, siekdama nutraukti fundamentalių žmogaus teisių pažeidimus. Daugeliu atvejų didelę įtaką ST sprendimų priėmimui darė nuolatinių ST narių asmeninės simpatijos ir interesai. Toks ST praktikos kontraversiškas verčia ieškoti paaiškinimų, kodėl Ruandoje vykstant tucių genocidui, ST ilgai nesiėmė reikalingų veiksmų ir nesugebėjo tinkamai susitvarkyti su susidariusia situacija, kai tuo tarpu Haičio atveju, netgi esant ne tokiems rimtiems žmogaus teisių pažeidimams, ST sankcionavo jėgos panaudojimą ir sugebėjo užtikrinti demokratinės vyriausybės grįžimą į valdžią. Tikriausiai nekyla abejonių, kad visi atsakymai slypi politiniuose valstybių, galinčių sankcionuoti jėgos naudojimą ir veikti pagal Chartijos VII skyrių, motyvuose.

3.4 Humanitarinės intervencijos be Jungtinių Tautų sutikimo

Kaip jau buvo minėta, po JT Chartijos priėmimo, valstybės ne visą laiką laikėsi jos 2 str. 4 d. nurodyto draudimo naudoti jėgą. Jos visada surasdavo pasiteisinimų, kodėl jėgos panaudojimas prieš vieną ar kitą valstybę yra teisėtas. Aptarti visus tokius atvejus užimtų labai daug laiko, todėl plačiau reikėtų paanalizuoti tik tuos jėgos panaudojimo be ST sutikimo atvejus, kurie gali būti pateisinti humanitariniais motyvais. J. L. Holzgreffe ir R.O. Keohane knygoje „Humanitarinė intervencija: etinės, teisinės ir politinės dilemos“ išskiriamos tokios intervencijos, kurios gali būti pateisinamos humanitariniais motyvais:

⁹⁶ *Op. cit.* 5, p. 25.

⁹⁷ *Op. cit.* 63, p. 84.

intervencija į Bangladešą, Kambodžą, Grenadą ir Kosovą.⁹⁸ Tačiau taip pat reikėtų pakalbėti ir apie humanitarinę intervenciją įvykdytą vadinamosios Kurdu krizės metu, kuriai kaip ir Kosovo atveju, nebuvo suteiktas aiškus ST sutikimas. Toliau apie kiekvieną iš jų.

Indijos intervencija į Bangladešą

Šią intervenciją F. Teson vadina „beveik tobulu pavyzdžiu“.⁹⁹ Rytų Pakistanui pradėjus siekti nepriklausomybės 1971 m. kovo 25 d. į šią Pakistano dalį buvo įvesta Pakistano kariuomenė. Prasidėjo civilių žudymai, įskaitant moteris ir vaikus, siekimas išvaryti didelę dalį indų populiacijos, studentų, aktyvistų ir verslininkų areštai, kankinimas ir žudymas, moterų prievartavimai, kaimų ir miestų griovimas ir nuosavybės naikinimas. Santykiai tarp Indijos ir Pakistano pablogėjo. Po Pakistano oro atakų, nukreiptų prieš Indiją, minėta šalis įsiveržė į Pakistaną. Karas tarp Indijos ir Pakistano baigėsi Bangladešo, kaip nepriklausomos valstybės pripažinimu.¹⁰⁰ Vis dėlto gindama savo poziciją dėl intervencijos pateisinimo, Indija naudojo skirtingus argumentus. Vienas iš pirmųjų buvo JT neveikimas, kurio padarinyje Indija neturėjo kitos išeities, kaip tik imtis veiksmų išgelbėti žmonių gyvybėms, nes JT „atrodė tarsi būtų paralyžiutos ir nesiėmė jokių veiksmų, kad būtų užkirstas kelias masiniams žmogaus teisių pažeidinėjimams ir genocidui“.¹⁰¹ Kitas argumentas, kad Indijos veiksmai buvo viso labo savigyna prieš Pakistano įvykdytą agresiją ir pabėgėlių srautus bei pagalba naujai vyriausybei. ST ruošėsi priimti rezoliuciją, reikalaujančią skubaus Indijos pajėgų atsitraukimo, tačiau Sovietų Sąjungai ir Lenkijai pasipriešinus minėtai rezoliucijai, ji nebuvo priimta.¹⁰² 1971 m. gruodžio 7 d. GA priėmė Rezoliuciją 2793 (XXVI), kurioje reikalavo Indijos ir Pakistano vyriausybių pabaigti kovas ir išvesti savo ginkluotas pajėgas. GA taip pat skatino pastangas sudaryti sąlygas pabėgėlių grįžimui bei civilių gyvybių ir gerovės konflikto metu išsaugojimui.¹⁰³ Tarptautinė Teisininkų komisija pabrėžė, kad Indijos ginkluota intervencija būtų pateisinama, jeigu ji būtų veikusi pagal humanitarinės intervencijos doktriną. Tačiau nors Indija ir įvardijo humanitarinius pagrindus, kaip vieną iš intervencijos į Pakistaną priežasčių, daugiau savo veiksmus ji teisingo labiau įprastu savigynos argumentu.¹⁰⁴

Vietnamo intervencija į Kambodžą

⁹⁸ *Op. cit.* 3, p. 183.

⁹⁹ TESÓN, F. R. *Humanitarian Intervention: an Inquiry into Law and Morality*. New York, 1997, p. 151

¹⁰⁰ *Op. cit.*, 1, p. 73-75.

¹⁰¹ *Op. cit.* 3, p. 217.

¹⁰² *Op. cit.*, 1, p. 73-75.

¹⁰³ *United Nations General Assembly Resolution 2793 (1971) (XXVI)*. Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/ga/res/26/ares26.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].

¹⁰⁴ *Op. cit.*, 1, p. 73-75.

1978 m. Vietnamo pajėgos įsiveržė į Kambodžą siekdamos nuversti *Pol Pot – Ieng Sary* režimą. Vietnamiečių armija per keletą mėnesių ėmė kontroliuoti beveik visą Kambodžos teritoriją. ST susirinkime, kurį iniciavo Kambodža, Vietnamo atstovai ginčijosi, kad reikia skirti du pagrindinius dalykus: Kambodžos - Vietnamo sienų karą ir revoliucinį Kambodžos žmonių pasipriešinimą. Kalbėdamas apie pirmąjį Vietnamas tvirtino savo teisę ginti nepriklausomybę, suverenitetą ir teritorinį vientisumą. Kalbėdamas apie antrąjį vieninteliu Kambodžos atstovu pripažino naująjį režimą. Tačiau Vietnamas, teisindamas savo veiksmus, nieko neužsiminė apie teisės į humanitarinę intervenciją įgyvendinimą, nors kitos valstybės bandė tai įrodyti.¹⁰⁵ Kinijos inicijuota rezoliucija, turėjusi pasmerkti invaziją, buvo vetuota. Daugeliui valstybių, tai buvo pasirinkimas tarp dviejų Kambodžoje kovojančių režimų, kurių vienas buvo remiamas sovietų, o kitas kinų interesų.¹⁰⁶ Galima režiūuoti, kad Vietnamo interesai Kambodžoje buvo tik iš dalies humanitarinės prigimties. Didžiausia problema, kartu atspindinti ir valstybių *opinio iuris*, ta, kad nė veiksmus atlikusi valstybė, nei juos parėmusios kitos valstybės, neteisino jų niekuo panašiu į humanitarinę intervenciją.¹⁰⁷

JAV intervencija į Grenadą

1983 m. spalio 25 d. JAV kartu su kaimyninėmis Karibų valstybėmis įsiveržė į Grenadą, kur buvo vykdomas žiaurus valstybės perversmas, remiamas *Maurice Bishop* režimo.¹⁰⁸ Nors dažnai ši intervencija cituojama, kaip tariamai humanitarinė, JAV niekada jos neteisino humanitariniais pagrindais. Ji buvo linkusi teisintis tokiomis priežastimis, kurios visiškai tam netiko: išplėstu požiūriu į savigyną, nauja Chartijos 2 str. 4 d. interpretacija ir demokratiniiais tikslais. Svarbu pasakyti, kad ST negalėjo pasmerkti šios intervencijos kaip pažeidžiančios tarptautinės teisės nuostatas vien dėl pačios JAV veto.¹⁰⁹ GA vis dėlto priėmė rezoliuciją, kurioje smerkė JAV intervenciją, kaip baisų tarptautinės teisės pažeidimą. JAV teisinosi, kad veiksmai buvo skirti stabilizuoti padėtį šalyje, atkurti teisę ir teisėtvarką, tačiau svarbiausia, atgrasinti rusus ir kubiečius ir užkirsti kelią marksistų revoliucijos plitimui į kitas salas. Intervenciją JAV apibūdino, kaip preventyvią savigyną.¹¹⁰

Kurdu krizė

Po Persijos įlankos karo Irakas iniciavo represijų kampaniją prieš kurdus, gyvenančius šiaurinėje Irako dalyje, kurios sukėlė rimtus žmogaus teisių pažeidimus ir pabėgėlių antplūdį

¹⁰⁵ *Op. cit.* 1, p. 79-81.

¹⁰⁶ *Op. cit.* 3, p. 219.

¹⁰⁷ *Op. cit.* 1, p. 81.

¹⁰⁸ *Ibid.* p. 101.

¹⁰⁹ *Ibid.* p. 83.

¹¹⁰ *Ibid.*

į Turkiją ir Iraną. Kurdų krizės atveju ST nustatė, kad Irako represijos prieš kurdus ir masinis pabėgėlių srautas link tarptautinių sienų ir per jas, kelia grėsmę tarptautinei taikai. ST 1991 m. priėmė Rezoliuciją 688¹¹¹, kurioje pasmerkė Irako represijas, nukreiptas prieš civilių populiaciją daugelyje Irako dalių, o dažniausiai kurdų gyvenamosiose vietose, bei kurių pasekmės kelia grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui regione. Antrame Rezoliucijos punkte ST pareikalavo, kad Irakas, prisidėdamas prie grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui regione panaikinimo, nedelsiant užbaigtų represijas. Trečiajame punkte reikalauta, kad į Iraką galėtų atvykti tarptautinės humanitarinės organizacijos, kurios galėtų padėti visiems reikalingiems pagalbos visose šalies dalyse, ir kad joms būtų suteiktos visos galimybės jų operacijoms vykdyti. *P. Malancziuk* tvirtina, kad visų pirma neaišku, ar vienašališka ir neturinti mandato humanitarinė intervencija išimtinėmis aplinkybėmis vis tiek gali būti *de lege lata* leistina. Antra, siekiant detaliau išanalizuoti faktinę aplinkybę, reikėtų nustatyti, ar Irakas, nors ir oficialiai protestavęs, vėliau nebūtų faktiškai tyliai pripažinęs gelbėjimo operacijos. Trečia, sudėtingas klausimas yra tai, ar ši operacija gali būti atskirta nuo bendro Persijos karo konteksto. Taip pat, kaip teigia ir *P. Malanczuk*, ir *S. Chesterman* Rezoliucija 688 (1991) nėra nei teisinis pagrindas, nei precedentas, kad ST rėmėsi 42 Chartijos straipsniu humanitarines priemones taikyti prievarta. Tačiau nors ST ir nesankcionavo jėgos panaudojimo pagal Chartijos VII skyriaus nuostatas, nors dėl to ir galima kelti abejones dėl veiksmų Irake teisėtumo, negalima paneigti, kad intervencija buvo vykdoma grynai humanitariniais tikslais.

Kosovo atvejis

Dabar jau niekas neginčija didžiulio teigiamo NATO vaidmens sprendžiant Kosovo krizę, kurią sukėlė Jugoslavijos politika ir ginkluotų pajėgų veiksmai šioje nepriklausomybės siekiančioje provincijoje. Akivaizdu, jeigu NATO nebūtų įsikišusi, masiniai žmogaus teisių pažeidimai Kosove būtų nesiliovę, o skausmingus humanitarinės katastrofos padarinius būtų pajautęs ne tik Balkanų regionas, bet ir dauguma kitų Europos valstybių.¹¹² 1998 m. vasario mėnesį Serbų saugumo pajėgos pradėjo veiksmų seriją prieš Kosovo albanus, apkaltinę juos separatistinės Kosovo išsivadavimo armijos rėmimu. Tai privedė prie civilių aukų ir pabėgėlių antplūdžio.¹¹³ 1998 m. kovo 31 d. ST priėmė Rezoliuciją 1160 (1998), kurioje pasmerkė besaikį Serbų milicijos jėgos naudojimą ir teroristinius Kosovo išsivadavimo

¹¹¹ *United Nations Security Council Resolution 688 (1991)*. Prieiga per internetą: <http://www.fas.org/news/un/iraq/sres/sres_0688.htm> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].

¹¹² *Op. cit.* 60, p. 973.

¹¹³ *Op. cit.* 64, p. 110.

armijos veiksmus. Taip pat ST įvedė ginklų embargą bei parėmė Jugoslavijos teritorinį vientisumą suteikiant didesnę autonomijos laisvę Kosovo albanams. Rezoliucija buvo priimta pagal Chartijos VII skyrių, tačiau nenurodant, kad situacija kelia grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui.¹¹⁴ Tų pačių metų rugsėjo 23 d. ST priėmė Rezoliuciją 1199 (1998). Joje ST patvirtino, kad vis dėlto pablogėjusi situacija Kosove kelia grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui regione, ir veikdama pagal Chartijos VII skyrių pareikalavo paliaubų tarp šalių ir veiksmų, idant būtų pagerinta humanitarinė situacija. Rezoliucijoje taip pat buvo reikalaujama, kad Jugoslavija imtųsi konkrečių žingsnių nutraukti saugumo pajėgų veiksmus, palengvintų pabėgėlių sugrįžimą ir suteiktų laisvą ir nekliudomą priėjimą prie humanitarinių organizacijų ir jų išteklių bei darytų greitą progresą politinio situacijos sprendimo suradimui. Galiausiai ST nurodė, jeigu rezoliucijoje ir Rezoliucijoje 1160 (1998) numatytų nurodymų nebus laikomasi, ji ims isvarstyti tolimesnius veiksmus ir papildomas priemones, kurios padėtų išlaikyti ir atkurti taiką ir stabilumą regione.¹¹⁵ 1998 m. spalio 16 d. Jugoslavijos užsienio reikalų ministras pasirašė sutartį su Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija (toliau - ESBO), leidžiantį ESBO Kosove įkurti patikrinimo misiją. Diena anksčiau buvo pasirašytas susitarimas tarp Vyriausio NATO pajėgų vado Europoje ir Jugoslavijos pajėgų vado dėl patruliavimo oro erdvėje virš Kosovo. ST Rezoliucijoje 1203 (1998) išreiškė pritarimą minėtiems susitarimams.¹¹⁶ Vis dėlto minėta rezoliucija negali būti laikoma pagrindu, kuriuo remiantis Kosove galėjo būti panaudota jėga, nes Rusija ir Kinija tam prieštaravo ir grasino vetuoti tokią rezoliuciją. 1999 m. kovo viduryje nepavykus pasiekti susitarimo su Jugoslavija, NATO įvykdė oro antskrydžius. JT Indija ginčijo, kad netgi jeigu nesankcionuotas jėgos panaudojimas buvo skirtas sustabdyti žmogaus teisių pažeidimams, tai nepateisina neišprovokuotos karinės agresijos. Rusijos pasiūlyta rezoliucija turėjo pasmerkti NATO įvykdytą „baisų“ Chartijos pažeidimą ir reikalavo neatidėliotino intervencijos pabaigimo. Tačiau kitos ST narės pasipriešino tokios rezoliucijos priėmimui. Tų pačių metų gegužės mėnesį Jugoslavija sutiko dėl paliaubų paskelbimo.¹¹⁷ ST priėmė Rezoliuciją 1244 (1999), kurioje pareikalavo, kad Federacinė Jugoslavijos Respublika nedelsiant nutrauktų

¹¹⁴ *United Nations Security Council Resolution 1160* (1998). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/Docs/scres/1998/scres 98.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].

¹¹⁵ *United Nations Security Council Resolution 1199* (1998). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/Docs/scres/1998/scres 98.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].

¹¹⁶ *United Nations Security Council Resolution 1203* (1998). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/Docs/scres/1998/scres 98.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].

¹¹⁷ *Op. cit.* 3, p. 224-225.

smurtą ir represijas Kosove ir pradėtų visų savo pajėgų išvedimą iš minėtos vietovės.¹¹⁸ Remiantis minėta rezoliucija į Kosovą buvo įvestos tarptautinės karinės saugumo pajėgos (KFOR), kurių pagrindinis uždavinys – sukurti prielaidas ilgalaikiam Kosovo konflikto sprendimui.¹¹⁹ Vis dėlto NATO karinė operacija susilaukė kontraversišku vertinimų. Visų pirma, dėl to, kad buvo įvykdyta nesilaikant JT Chartijoje numatytų taisyklių, t. y. ST nebuvo sankcionavusi jėgos naudojimo. Visų antra, buvo būgštaujama dėl to, kad NATO sukūrė pavojingą precedentą, leidžiantį vykdyti intervencijas į kitas valstybes, kad ir tautinių mažumų gynimo tikslais. Savaime suprantama, grynai humanitarinio pobūdžio NATO intervenciją galima pateisinti elementariu teisingumu, kurio nereikėtų atriboti nuo galiojančios teisės.¹²⁰ Vis dėlto vieningos nuomonės, ar NATO veiksmai pažeidė tarptautinės teisės normas, nėra. Dr. D. Žalimas yra linkęs palaikyti poziciją, kad NATO operacija Kosove nepažeidė jokių tarptautinės teisės normų. Kiti autoriai prabyla apie naujo papročio tarptautinėje teisėje formavimąsi. Kaip bebūtų vargu ar galima laikyti, kad vienintelis Kosovo atvejis yra pakankamas naujo tarptautinės teisės papročio atsiradimo įrodymas. Be to, tokio papročio formavimuisi prieštarauja didelė dalis silpnesniųjų valstybių, kurių balsas tarptautinės bendruomenės arenoje neturėtų būti užgožiamas tik stipresniųjų valstybių. Tokiu atveju nori nenori gali iškilti klausimas, ar stipresniųjų šalių formuojama praktika vertintina labiau negu silpnesniųjų?¹²¹

Pabaigai galima būtų pasakyti, kad didžiausia problema slypi ne tame ar nesankcionuotos humanitarinės intervencijos vykdymas pažeidžia Chartijos 2 str. 4 d. įtvirtintą draudimą, o ST nesugebėjime tinkamai reaguoti į gresiančias humanitarines katastrofas. Taigi galbūt reikėtų pagalvoti ne apie tai, kaip pateisinti humanitarinę intervenciją Chartijos 2 str. 4 d. prasme, o apie tai, kaip pagerinti ST galimybę vykdyti humanitarinę intervenciją pagal galiojančias Chartijos VII skyriaus nuostatas. Juo labiau, kad tai anaipol ne naujas dalykas JT praktikoje. Tam pati JT Chartija sukūrė itin palankias sąlygas ir mechanizmą. Pagrindinis galvosūkis, kurį išsprendus viskas susidėliotų į savo vietas, tai kaip priversti mechanizmą veikti efektyviai.

¹¹⁸ *United Nations Security Council Resolution 1244* (1999). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/Docs/scres/1999/sc99.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007kovo 22 d.].

¹¹⁹ *Op. cit.* 60, p. 973.

¹²⁰ *Ibid.* p. 974-975.

¹²¹ *Op. cit.* 3, p. 188-192.

3.5 Tarptautinio Teisingumo Teismo praktika Humanitarinės intervencijos ir jėgos nenaudojimo srityje

Nekyla abejonių dėl Tarptautinio Teisingumo Teismo (toliau TTT) vaidmens svarbos šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje. Tačiau jis negali spręsti visų tarptautinių ginčų ir nustatinėti sankcijų už tarptautinės teisės pažeidimus, nes yra varžomas savo jurisdikcijos. TTT jurisdikcija yra fakultatyvinė. Jam žinybingi tik ginčai tarp valstybių, kurių nagrinėjimui šalys davė sutikimą. Profesorius V. Vadapalas savo knygoje „Tarptautinė teisė“ pateikia keturis būdus, kuriais valstybės gali išreikšti savo sutikimą.¹²² Pirma, šalys gali specialiai susitarti, kad jų ginčas bus perduotas teismui. Antras būdas – tarptautinės sutarties nuostata, numatanti, kad ginčą dėl tos sutarties pagal vienos iš šalių pareiškimą sprendžia TTT. Trečia, kiekviena valstybė, Teismo Statuto dalyvė, gali bet kuriuo metu pareikšti, kad ji pripažįsta TTT jurisdikciją nagrinėti jos teisinį ginčą su bet kuria kita valstybe, kuri yra padariusi toki pat pareiškimą. Ir paskutinis būdas, kurį savo knygoje išskiria profesorius V. Vadapalas, yra vienos iš ginčo šalių kreipimasis į teismą kartu su pasiūlymu kitai ginčo šaliai sutikti su bylos nagrinėjimu TTT (*forum prorogatum*). Praktinis šio būdo įgyvendinimo pavyzdys buvo *Korfu Sąsiaurio* byla. Reikia pasakyti, kad visi išvardyti valstybių sutikimo nagrinėti ginčą teisme būdai išplaukia iš Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 36 straipsnio.

Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimai bylos šalims turi privalomąją galią. Jie itin svarbūs tarptautinei teisei, nes gali būti kaip paprotinės teisės įrodymas, be to jie, laikomi tarptautinės teisės šaltiniu. Svarbu pasakyti, kad TTT nėra varžomas savo sprendimų ir gali nukrypti nuo savo paties suformuotos praktikos. Šis JT organas gali kurti teisę ir nustatyti prioritetus, kuriais tarpusavio santykiuose remiasi tarptautinė bendruomenė. Be to TTT bylose pasisakydamas tam tikrais probleminiais klausimais užkerta kelią tolimesniam ydingos praktikos formavimuisi, kaip tai atsitiko ir anksčiau minėtoje *Korfu sąsiaurio* byloje.

Kaip žinome TTT praktika nėra itin gausi, nors nuo jo veiklos pradžios praėjo daugiau nei pusė amžiaus. Taigi ir bylų, kurios būtų reikšmingos jėgos nenaudojimo principo ir humanitarinės intervencijos aspektu, nėra labai daug. Tačiau nors ir būdama negausi, TTT praktika daro didelę įtaką tarptautinės teisės raidai. Jos analizė atskleidžia ne tik valstybių praktiką, bet ir tarptautinės bendruomenės požiūrį į tam tikras tarptautinėje teisėje iškylančias problemas. Tolimesnėje darbo dalyje bus aptartos tos TTT bylos, kuriose minėtas JT organas pasisakė jėgos nenaudojimo ar humanitarinės intervencijos klausimais.

¹²² *Op. cit.* 2, p. 432-437.

Iš TTT praktikos *Korfu sąsiaurio, Nikaragvos* byloje galima spręsti, kad šis JT organas siūlo siaurai interpretuoti draudimą išdėstytą JT Chartijos 2 str. 4 d. Galima teigti, kad jo išdėstyti argumentai smerkia bet kokią intervenciją, kuri buvo įvykdyta be Saugumo Tarybos leidimo. Tai visiškai nestebina žinant, kokia situacija buvo tarptautinėje bendruomenėje po Antrojo pasaulinio karo pabaigos. Vyko didžiulė konfrontacija tarp Rytų ir Vakarų arba tarp socialistinio ir kapitalistinio bloko valstybių. Didžiulio masto ginklavimosi varžybos ir tvyranti įtampa tarp valstybių neleido Teismui atlaidžiai žiūrėti į jėgos nenaudojimo principo pažeidimus, o juo labiau pripažinti valstybėms nevaržomą teisę vienašališkai vykdyti humanitarinę intervenciją.

Jau 1949 m. *Korfu sąsiaurio*¹²³ byloje Tarptautinis Teisingumo Teismas jėgos nenaudojimo principą interpretavo pakankamai siaurai. 1946 m. spalio 22 d. du britų kreiseriai ir du laivai naikintojai plaukdami iš pietų įplaukė į Šiaurinį Korfu Sąsiaurį. Kanalas, kuriuo jie plaukė, ir kuris priklausė Albanijos teritoriniams vandenims, buvo laikomas saugiu, nes 1944-1945 m. jį du kartus išvalė. Vienas iš laivų naikintojų atsitrenkė į miną ir buvo rimtai apgadintas. Kitas laivas naikintuvas buvo pasiūstas į pagalbą, tačiau betempdamas į bėdą patekusį laivą ir pats užplaukęs ant minos smarkiai nukentėjo. Žuvo daug jūreivių. Svarbu paminėti, kad panašus incidentas buvo įvykęs dar tų pačių metų gegužės 15 dieną, kai Albanijos artilerija apšaudė du britų kreiserius. Didžiosios Britanijos Vyriausybė pareiškė protestą teigdama, kad teisė plaukti per sąsiaurius yra pripažįstama tarptautinės teisės. Albanijos vyriausybė atsakė, kad svetimi karo ir prekybiniai laivai neturi teisės plaukti per Albanijos teritorinius vandenis be išankstinio sutikimo. Gavusi tokį atsakymą Didžiosios Britanijos vyriausybė pagrasino kitą kartą į ugnį atsakyti ugnimi. Į Tiraną buvo nusiųsta nota, kurioje Didžiosios Britanijos vyriausybė išdėstė ketinimą išvalyti Korfu kanalą. Albanija atsisakė leisti atlikti panašius veiksmus jos teritoriniuose vandenyse. Vis dėlto Britų laivynas tų pačių metų lapkričio 12-13 d. tokį valymą atliko. Jo metu buvo rastos dvidešimt dvi minos. Teismo išspręstas klausimas, kuris turi įtakos ir humanitarinės intervencijos institutui, ar Jungtinė Karalystė pažeidė Albanijos suverenitetą 1946 m. spalio 22 d. ir lapkričio 12-13 d.? Albanijos bandymas padaryti plaukimą per sąsiaurį priklausomą nuo išankstinio leidimo prieštarauja bendrai priimtam principui, kad valstybės taikos metu turi teisę plukdyti savo laivus per sąsiaurius naudojamus tarptautinei laivybai, jeigu plaukimas yra taikus. Todėl Jungtinė Karalystė spalio 22 d. nepažeidė Albanijos suvereniteto.

¹²³ *Op.cit.* p. 48.

Kitaip reikia vertinti veiksmus, kurie buvo atlikti 1946 m. lapkričio 12-13 d. Jie prieštaravo aiškiai išreikštam Albanijos norui nesikišti. Išminavimo operacija negali būti laikomas tinkamu teisės į taikų plaukimą per sąsiaurį įgyvendinimu. Jungtinė Karalystė teigė, kad jos atliktų veiksmų tikslas buvo pasirūpinti, kad minos būtų surinktos kaip galima greičiau, nes buvo bijoma, kad jos gali būti paimitos tų, kurie jas padėjo arba Albanijos valdžios organų. Tokie veiksmai buvo pristatyti kaip naujas ir specialus intervencijos teorijos pritaikymas: intervenciją vykdanči valstybė veikia siekdama palengvinti Tarptautinio Teisingumo Teismo užduotį, t.y. siekia užtikrinti įrodymų, esančių kitos valstybės teritorijoje, surinkimą ir pateikimą teisme. Į šį Jungtinės Karalystės teiginį TTT atsakė, jog: „Teismas tegali taip vadinamą intervencijos teisę laikyti jėga paremtos politikos manifestu, kuris praeityje suteikė pretekstą patiems rimčiausiems piktnaudžiavimams ir negali (...) rasti vietos tarptautinėje teisėje. Tokios politikos, kad ir kokie būtų tarptautinės organizacijos trūkumai, tarptautinėje teisėje neturėtų būti. Intervencija tokia forma tikriausiai yra dar mažiau priimtina, nes ją galėtų vykdyti tik pačios galingiausios valstybės“.¹²⁴ Taip pat Jungtinė Karalystė savo veiksmus teisingo kaip savigyną arba savigalbą. Teismas atmetė šiuos teiginius. Teismas taip pat atmetė savigalbos teiginį, kadangi „tarp nepriklausomų valstybių egzistuojanti pagarba teritoriniam valstybių suverenitetui yra tarptautinių santykių pagrindas“.¹²⁵ Nors Didžioji Britanija ginčijo, kad sąsiaurio valymo operacija nereiškė grasinimo jėga nukreipto prieš Albanijos teritorinį vientisumą ar politinę nepriklausomybę TTT, siekdamas užtikrinti pagarbą tarptautinei teisei, pripažino, kad Britų laivyno veiksmai turi būti laikomi pažeidžiančiais Albanijos suverenitetą.

1980 m. gegužės 24 d. TTT priėmė sprendimą *Jungtinių Valstijų diplomatinio ir konsulinio personalo Teherane* byloje.¹²⁶ Profesorius V. Vadapals šią nepavykusią JAV karinę akciją Teherane, kurios metu buvo siekiama išlaisvinti Irane įkaitais paimtus JAV diplomatus ir konsulinius darbuotojus, pateikia kaip vieną iš klasikinių humanitarinės intervencijos pavyzdžių. Svarbu paminėti, kad teismas netiesiogiai iškėlė nepavykusios JAV specialiųjų pajėgų vykdytos įkaitų išlaisvinimo operacijos Irane teisėtumo klausimą.¹²⁷ Būtent ši sprendimo dalis ir yra pati aktualiausia nagrinėjamos temos aspektu, nes joje

¹²⁴ *Ibid.*

¹²⁵ *Ibid.*

¹²⁶ Jungtinių Amerikos Valstijų diplomatinio ir konsulinio personalo Teherane byla (Jungtinės Valstijos v. Iranas) (1979-1981), angl. *United States Diplomatic and Consular Staff in Teheran (United States v. Iran)* (1979-1981). Tarptautinio Teisingumo Teismo interneto svetainė: <http://www.icj-cij.org/icjwww/icses/iusir/iusir_ijudgment/iusir_iJudgment_19800524.pdf> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.].

¹²⁷ *Op. cit.*, 2, p. 479.

išdėstoma TTT nuomonė dėl jėgos panaudojimo, įkaitams išlaisvinti, teisėtumo. TTT pasakė, kad be abejonės JAV vyriausybė turėjo nuolatinį rūpestį, susijusį su tuo, kad jos piliečiai jau penkis mėnesius ambasadoje laikomi įkaitais. Be abejonės, JAV vyriausybė galėjo būti nusivylusi, kad Iranas tęsia įkaitų laikymą, nepaisydamas nei dviejų ST rezoliucijų, nei paties Teismo 1979 m. gruodžio 15 d. įsakymo, reikalaujančių neatidėliotino įkaitų paleidimo. Tačiau nepaisant susiklosčiusių aplinkybių, Teismas negali neišreikšti susirūpinimo dėl JAV įsiveržimo į Iraną, nes „tokiomis aplinkybėmis įvykdyta operacija, nepaisant jos motyvų, yra tokia, kuria siekiama pakenkti teismo proceso pagarbai tarptautiniuose santykiuose“.¹²⁸ Taigi galima daryti išvadą, jog tuo atveju, jeigu Iranas būtų apskundęs JAV veiksmus, jie būtų pripažinti neteisėtais pagal tarptautinę teisę.

Kita svarbi byla, kurioje TTT yra pasisakęs intervencijos ir jėgos nenaudojimo klausimais yra *Karinių ir pusiau karinių veiksmų Nikaragvoje ir prieš Nikaragvą* byla¹²⁹. 1984 m. balandžio 9 d. Nikaragvos Respublika pateikė TTT ieškinį prieš JAV. TTT išnagrinėjęs bylos aplinkybes *inter alia* nustatė, kad 1984 m. pradžioje JAV pajėgos minavo Nikaragvos uostus ir teritorinius vandenius, dėl ko sprogimais buvo apgadinti tiek užsienio valstybių, tiek vietiniai laivai. 1983-1984 m. JAV karinės pajėgos iš jūros ir oro vykdavo atakas prieš Nikaragvos teritorijoje esančius naftotiekus, naftos saugyklas, sandėlius, uostus, karinę jūrų bazę, karinius pakrantės sargybos laivus. JAV taip pat rengė, finansavo ir aprūpindavo „kontras“ – pajėgas, vykdančias plataus masto ginkluotus veiksmus Nikaragvoje ir prieš Nikaragvą.

Teismo nagrinėjimo pradžioje JAV atsisakė dalyvauti byloje. Jų atstovas pareiškė, kad JAV vykdomi veiksmai prieš Nikaragvą yra kolektyvinė savigyna, kurią ji vykdo prašant Hondūrai, Salvadorui ir Kosta-Rikai. Teismas nustatė, kad 1981 m. Salvadoro sukilėlių grupės ne kartą pateko į Salvadoro teritoriją iš Nikaragvos, be to, tuo pačiu keliu sukilėliams buvo tiekiami ginklai ir amunicija. Tačiau Teismas nenustatė, kad šiuos veiksmus vykdė, palaikė ar leido vykdyti Nikaragvos administracija. Apie ginkluotą užpuolimą ir prašymą JAV pagalbos Salvadoras pranešė Saugumo Tarybai tik 1984 m. Taip pat TTT nustatė, kad 1982-1984 m. vykstant karinėms operacijoms Nikaragvos karinės pajėgos ne kartą pažeidė

¹²⁸ *Op. cit.* 126.

¹²⁹ Karinių ir pusiau karinių veiksmų Nikaragvoje ir prieš Nikaragvą byla (Nikaragva prieš Jungtines Amerikos Valstijas) (1984-1991). Angl. *Military and paramilitary activities in and against Nicaragua case (Nicaragua v. United States of America)* (1984-1991), Tarptautinio Teisingumo Teismo interneto svetainė: <http://www.icj.org/icjwww/icses/inus/inus_ijudgment/inus_ijudgment_19860627.pdf> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.].

Hondūro ir Kosta-Rikos sienas. Tačiau šių valstybių vyriausybės nesikreipė nei į Saugumo Tarybą, nei neprašė JAV pagalbos.

TTT nustatė, jog JAV veiksmų, kuriuos ji vykdė prieš Nikaragvą negalima pateisinti kolektyvine savigyna. Kad būtų pripažinta tiek individuali, tiek kolektyvinė savigyna, ji turi būti vykdoma tik atsakant į įvykdytą ginkluotą užpuolimą. JAV teiginys dėl Salvadoro sukilėlių grupių patekimo į Salvadorą iš Nikaragvos bei ginklų jiems tiekimas nėra pakankamas, nes TTT nenustatė, kad šiuos veiksmus būtų atlikusi Nikaragvos administracija. TTT taip pat akcentavo, jog ginklų tiekimas opozicijai kitoje valstybėje nėra laikomas valstybės užpuolimu. TTT nustatė, kad 1982-1984 m. vykstant karinėms operacijoms Nikaragvos karinės pajėgos keletą kartų pažeidė Hondūro bei Kosta-Rikos valstybių sienas. Tačiau galioja taisyklė, numatanti, kad apie įvykdytą ginkluotą užpuolimą reikia būtinai pranešti JT ST. Nė viena iš minėtų šalių to nepadarė, išskyrus Salvadorą, kuris JAV pagalbos paprašė tik 1984 m. Kadangi kita būtina sąlyga, kad būtų pripažinta kolektyvinė savigyna yra valstybės–aukos prašymas kitos valstybės tokios pagalbos, svarbu pasakyti, kad nei Hondūras, nei Kosta-Rika tokios pagalbos net neprašė. Galų gale nagrinėdamas JAV veiksmus proporcingumo bei būtinumo prasme, TTT nustatė, kad JAV įvykdyti veiksmai peržengė jėgos panaudojimo būtinumo ir proporcingumo nustatytas ribas. Taigi TTT padarė išvadą, kad JAV veiksmai negali būti traktuojami kaip kolektyvinė savigyna prieš Nikaragvą. Tuo pačiu metu buvo konstatuota, kad minėta valstybė pažeidė savo tarptautinius įsipareigojimus, kurie išplaukia iš jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principo.

Šioje byloje TTT dar kartą patvirtino bendrą draudimo naudoti jėgą charakteristiką. TTT pabrėžė kad „jėgos nenaudojimo principas (...) taip pat gali būti laikomas tarptautinės paprotinės teisės dalimi ne kaip toks sąlygotas nuostatų susijusių su kolektyviniu saugumu, ar ginkluoto kontingento galimybių leidžiamų pagal JT Chartijos 43 straipsnį jėgos nenaudojimo principas turėtų „būti nuo to laiko nagrinėjamas atskirai nuo nuostatų, ypač tų, kurios yra institucinės prigimties ir įeina į sutarčių teisės lygmenį Chartijoje“¹³⁰. Itin svarbu pasakyti, kad „Nikaragvos“ byloje TTT aiškiai atmetė humanitarinės intervencijos doktriną, kaip nesuderinamą su jėgos nenaudojimo principu egzistuojančiu tarp valstybių. Svarstydamas JAV tvirtinimą, kad intervencija į Nikaragvą buvo pateisinama žmogaus teisių gynimo tikslu, TTT pasisakė, jog „bet kokiu atveju, kol JAV gali formuoti savo nuosavą

¹³⁰ *Ibid.*

situacijos vertinimą kaip pagarbą žmogaus teisėms Nikaragvoje, jėgos naudojimas negali būti laikomas tinkamu metodu tai pagarbai užtikrinti¹³¹.

Pirmoji byla, kurią po Šaltojo karo pabaigos išnagrinėjo TTT, ir kuri susijusi su jėgos naudojimu yra *Naftos platformų*¹³² byla. Šiame sprendime TTT dar kartą sugrįžo prie savigynos vykdymo sąlygų, pirmiausia - būtinumo bei proporcingumo.¹³³ 1992 m. lapkričio 2 d. Iranas pradėjo teismo procesą prieš JAV. Savo pareiškime Iranas nurodė, kad JAV karo laivynas 1987 m. spalio mėnesį ir 1988 m. balandžio mėnesį sunaikino tris jūroje esančias naftos gavybos platformas, priklausančias Nacionalinei Irano Naftos kompanijai. Iranas teigė, kad minėti veiksmai pažeidė įvairias bendros „Draugystės, Ekonominių santykių bei Konsulinių teisių“ sutarties tarp Irano ir JAV nuostatas bei tarptautinės teisės reikalavimus. JAV reikalavo atmesti Irano reikalavimą dėl tariamai netinkamo pačios šios valstybės elgesio. Savo veiksmus JAV teisingai savigyna. Pasisakydamas dėl pirmosios platformos sunaikinimo TTT pirmiausia siekė išsiaiškinti, kada valstybės gali įgyvendinti minėtą teisę. Norėdamos įrodyti, kad atakuodamos naftos platformas vykdė savigyną, JAV turėjo įrodyti, jog Iranas įvykdė ginkluotas atakas prieš ją pačią, nes toks reikalavimas numatytas JT Chartijos 51 str. Taip pat JAV turėjo įrodyti, kad jų atlikti veiksmai buvo būtini ir proporcingi tiems veiksams, kuriuos prieš ją įvykdė Iranas. Pasisakydamas dėl 1987 m. spalio mėnesio atakos sunaikinusios Iranui priklausiusią naftos platformą, TTT konstatavo, kad ataka prieš „Jūrų salos miestą“ nėra pakankamas pagrindas pateisinantis JAV veiksmus. Pasisakydamas dėl 1988 m. balandžio atakų, TTT konstatavo, kad 1987 m. spalio ir 1988 m. balandžio mėnesiais įvykę atakos prieš naftos platformas buvo kur kas didesnio masto karinių veiksmų, pavadintų „Operacija Besimeldžiantis Maldininkas“ dalis. Šiuos veiksmus vykdė JAV. Buvo naudojama karinė jėga ir žala buvo padaryta ne tik platformoms bet ir keletui Irano laivų. Taigi TTT konstatavo, kad naftos platformų sunaikinimas negali būti pateisinamas savigyna, nes nebuvo būtinas atsakas į įvykusius incidentus. Žvelgdamas proporcingumo aspektu TTT nustatė, kad 1987 m. spalio mėnesio atakos prieš naftos platformą dar gali būti pateisinamos, tačiau to paties negalima pasakyti apie 1988 m. balandžio mėnesio atakas. Vienintelio JAV laivo apgadinimas nelygiavertis atsakomiesiems veiksams, kurių ėmėsi minėta šalis. TTT pasakė, kad „Kaip teismas pastebėjo *Karinių ir*

¹³¹ *Ibid.*

¹³² Naftos platformų byla (Irano Islamo Respublika prieš Jungtine Amerikos Valstijas) (1992-2003). Angl. *Oil Platforms case (Islamic Republic of Iran v. United States of America)* (1992-2003), Tarptautinio Teisingumo Teismo interneto svetainė: <http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/iop/iopjudgment/iop_ijudgment_20031106.PDF> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.].

¹³³ *Op. cit.* 2, p.482.

pusiau karinių veiksmų Nikaragvoje ir prieš Nikaragvą byloje, reikia skirti „sunkiausias jėgos panaudojimo formas (kurios sudaro ginkluotą ataką) nuo kitų, lengvesnių formų“, nes „individualios saviginos atveju naudojimas šia teise yra priklausomas nuo to, ar konkreči valstybė tapo užpuolimo auka“. JAV turi taip pat įrodyti, kad jų veiksmai buvo būtini ir proporcingi prieš jas įvykdytam ginkluotam užpuolimui, ir kad platformos buvo teisėtas karinis taikinyš.¹³⁴ Šiame sprendime TTT dar kartą patvirtino, kad jėgą galima naudoti tik išimtiniais atvejais, kurie įtvirtinti JT Chartijoje. Tačiau net ir tuo atveju, kai valstybės imasi atsakomųjų veiksmų pagal Chartijos 51 str., reikia laikytis tam tikrų būtinumo ir proporcingumo kriterijų. Kaip matyti iš to, koks sprendimas buvo priimtas minėtoje byloje, akivaizdu, kad TTT ir toliau vengė plataus jėgos nenaudojimo principo aiškinimo.

Bene kontraversiškesia tarptautinėje bendruomenėje susiklosčiusi situacija, sukėlusį daugybę diskusijų, kurios netyla iki šiol, NATO šalių įvykdyta humanitarinė intervencija į Kosovą. JT Chartijos 2 str. 4 d. aiškiai įtvirtina nuostatą, kad jėgos naudojimas už valstybės sienų yra draudžiamas. Iš Chartijos išplaukia tik dvi įmanomos išimtys, kurios nei viena netinka Kosovo atvejui. Saugumo Taryba gali priimti rezoliuciją, kuria leidžia jėgos panaudojimą remiantis JT Chartijos VII skyriumi. Kaip žinome, tokia rezoliucija nebuvo priimta. Kita įmanoma išimtis iš jėgos nenaudojimo principo yra teisės į saviginą įgyvendinimas. Kadangi „Savigyna nebuvo galima kaip pateisinimas intervencijai į Kosovą, nes nebuvo nustatyta, kad Jugoslavija būtų ketinusi atakuoti kurią nors iš NATO valstybių. Nei NATO valstybės laikė, kad Kosovo žmonės turi teisę į saviginą, ir kad jie kvietė jas padėti tą teisę įgyvendinti jos pagrindu. Kosovas nebuvo valstybė, o tai yra pagrindinis reikalavimas pagal tarptautinę teisę“.¹³⁵ Taigi nenuostabu, kad iškart po Kosove įvykdytų jėgos panaudojimo aktų, Federacinė Jugoslavijos Respublika kreipėsi į TTT tvirtindama, kad NATO valstybės pažeidė jėgos nenaudojimo principą. Preliminariame 1999 m. birželio 2 d. įsakyme TTT atmetė Jugoslavijos reikalavimą dėl laikinųjų priemonių, bet tuo pat metu išreiškė susirūpinimą NATO naudojamos jėgos teisėtumu. Savo įsakyme TTT iš vienos pusės pabrėžė, kad jis buvo „giliai sujaudintas žmonių tragedijos, gyvybių netekimo ir neišmatuojamų kančių įvykusių Kosove, kurios ir yra vykstančio ginčo pagrindas“ iš kitos pusės „giliai susirūpinęs dėl jėgos naudojimo Jugoslavijoje (...) atsižvelgiant į esamas

¹³⁴ *Op. cit.* 132.

¹³⁵ *Op. cit.* 3, p. 182. Angl. “Self-defense was not available as a justification for the Kosovo intervention because it was never suggested that Yugoslavia was planning to attack any NATO states. Nor did NATO consider the people of Kosovo capable of having their own right of self-defense, and inviting assistance on that basis. Kosovo was not it self a state, which is the basic requirement for self- defense under international law”.

aplinkybes toks naudojimas sukelia labai rimtus tarptautinės teisės klausimus¹³⁶. Kosovo atvejis įdomus tuo, kad Jugoslavija į TTT padavė visas NATO valstybes vykdžiusias intervenciją. Taigi TTT buvo pateikta dešimt ieškinių tuo pačiu pagrindu (bombardavimas neapsėjo be pasekmių: žuvo ir buvo sužeisti civiliai žmonės, sunaikintas turtas, paveiktos laivybos galimybės Dunojaus upe, padaryta žala gamtai), tiksliai skirtingiems atsakovams. TTT iš karto išsprendė klausimą dėl dviejų NATO narių, JAV ir Ispanijos, ieškinius atmesdamas. Ieškiniai prieš likusias valstybes ilgą laiką galima sakyti „kabojo ore“. Pagaliau, tik 2004 m. buvo priimtas TTT sprendimas, kurio esmė vienoda visoms byloms. Reikia paminėti, kad per penkerių metų laikotarpį, kol bylos buvo teisme, situacija šiek tiek pasikeitė. 2003 metais Jugoslavija peržiūrėjo savo Konstituciją ir pakeitė savo pavadinimą į Serbiją ir Juodkalniją, ir kaip Jugoslavijos teisių perėmėja toliau tęsė dalyvavimą procese. Sprendime TTT nustatė, kad Serbija ir Juodkalnija neturi priėjimo prie teismo pagal Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 32 str. 1 ir 2 d.¹³⁷ Todėl teismas neturi jurisdikcijos atsižvelgti į reikalavimus išdėstytus 1999 m. balandžio 29 d. Serbijos ir Juodkalnijos ieškinyje. Taigi klausimas, ar intervencija į Kosovą buvo teisėta ar ne, ir toliau išlieka tarptautinės teisės teoretikų diskusijų objektu, nes atsakymo į jį TTT nepateikė.

Kita byla kur TTT pasisakė dėl su jėgos nenaudojimo principu susijusių klausimų - *Ginkluotų veiksmų Kongo teritorijoje* byla.¹³⁸ 1999 m. birželio 23 dieną į TTT su ieškiniu kreipėsi Demokratinė Kongo Respublika (toliau - DKR). DKR teigė, kad Uganda vykdė ginkluotos agresijos veiksmus DKR teritorijoje, ir pažeidė JT Chartiją bei Afrikos Vienybės Organizacijos Chartiją. DKR reikalavo pripažinti, kad Ugandos Respublika vesdama karinius ir pusiau karinius veiksmus prieš DKR t.y. užimdama jos teritoriją ir aktyviai teikdama karinę, logistinę, ekonominę ir finansinę paramą tenai veikusioms nereguliariosioms karinėms pajėgoms, pažeidė jėgos nenaudojimo principą, įskaitant ir agresijos draudimą, nesilaikė įsipareigojimų taikiai spręsti tarptautinius ginčus, negerbė valstybių suvereniteto ir

¹³⁶ Jėgos naudojimo teisėtumo byla (Serbija ir Juodkalnija prieš Portugaliją) (1999-2004). Angl. *Legality of use of force case (Serbia and Montenegro v. Portugal)* (1999-2004), Tarptautinio Teisingumo Teismo interneto svetainė: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/iypo/iypoframe.htm>> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.].

¹³⁷ Tarptautinio Teisingumo Teismo Statutas, 32 str. "1. Į Teismą gali kreiptis valstybės šio Statuto šalys; 2. Sąlygas, kuriomis į Teismą gali kreiptis kitos valstybės, nustato Saugumo Taryba, remdamasi specialiomis galiojančiomis tarptautinių sutarčių nuostatomis; šios sąlygos jokių būdu negali lemti šalių nelygios padėties Teisme." Valstybės žinios. 2002, Nr. 15-557.

¹³⁸ *Ginkluotų veiksmų Kongo teritorijoje* byla (Demokratinė Kongo Respublika prieš Uganda) (1999-2005). Angl. *Armed activities on the territory of the Congo (Democratic Republic of Congo v. Uganda)* (1999-2005) Tarptautinio Teisingumo Teismo interneto svetainė: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/ico/icoframe.htm>> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.].

tautų apsisprendimo laisvės, bei kišosi į kitos valstybės vidaus reikalus. DKR taip pat reikalavo pripažinti, kad Uganda žudė ir sužalojo DKR piliečius, sunaikino jų turtą, nesiėmė priemonių užkirsti kelią žmogaus teisių pažeidimams užimtoje DKR teritorijoje, ir nebaudė asmenų, kurie vykdė minėtus prievartos veiksmus. Tokiu būdu Uganda pažeidė tarptautinę paprotinę ir sutarčių teisę, nes nesilaikė įpareigojimo gerbti, užtikrinti pagrindines žmogaus teises, kurios gerbiamos net ginkluotų konfliktų metu, bei tas nuostatas, kurios numato, kad net ginkluotų konfliktų metu reikia skirti civilius ir karinius objektus.

Uganda nurodė, kad minėti veiksmai buvo atlikti dėl sienas pažeidžiančių Jungtinių Demokratinių Pajėgų, kurios buvo remiamos Sudano ir DKR, atakų. Uganda teigė, kad egzistavo trišalė antiugandiška konspiracija tarp DKR, Sudano ir Jungtinių Demokratinių Pajėgų. Teismas nustatė, kad negalima įrodyti, kad toks susitarimas tarp minėtų šalių egzistavo, ir kad Ugandos teritorija buvo atakuota, nes apie būtinybę vykdyti savigną ji nepranešė JT ST. Taigi TTT pasakė, kad „nėra visumos faktinių bei teisiųjų sąlygų, kurios suteiktų Ugandai vykdyti teisėtą savigną prieš DKR. Todėl teismas nepareikš nuomonės dėl šalių argumentų dėl to, kokia šiuolaikinė tarptautinė teisė nustato sąlygas tam, kad būtų pasinaudota teisėtos savignos teise atremiant nereguliarių pajėgų vykdomas plataus masto atakas.“¹³⁹ TTT taip pat pažymėjo, kad „oro uostų bei miestų, esančių už šimtų kilometrų nuo Ugandos sienos, neatrodo proporcingu atsaku į tas atakas per sieną, kuriomis Uganda teisina naudojimąsi savo teisėtos savignos teise, nei būtina tam, kad būtų pasinaudota šia teise“.¹⁴⁰ TTT taip pat pasakė, kad Uganda okupavo *Iturio* teritoriją ir todėl turėjo imtis visų priemonių, kad atstatytų ir kiek įmanoma užtikrintų viešąją tvarką ir saugumą okupuotoje teritorijoje. Todėl ji laikoma atsakinga už toje teritorijoje įvykusius žmogaus teisių ir humanitarinės teisės pažeidimus. Teismas taip pat pripažino Uganda kaltą dėl gamtinių išteklių DKR okupuotoje teritorijoje eksploatavimo bei numatė reparacijos DKR sumokėjimą. Tačiau TTT pripažino, kad ginkluotųjų DKR pajėgų ataka prieš Ugandos ambasadą Kinšasoje bei nepateisinamas elgesys Ugandos diplomatų ir kitų ambasados darbuotojų atžvilgiu, ambasados turto ir archyvų sunaikinimas pažeidė DKR įsipareigojimus Ugandai pagal 1961 m. Vienos konvenciją dėl diplomatinių santykių.

¹³⁹ *Ibid.*

¹⁴⁰ *Ibid.*

Dar vienas svarbus TTT dokumentas priimtas 1996 metais buvo konsultacinė išvada *Dėl grasinimo branduoliniais ginklais arba jų panaudojimo teisėtumo*¹⁴¹, kurioje minėtas JT organas pasisakė klausimais, susijusiais su jėgos naudojimu. Reikia pasakyti, kad be teisės spręsti ginčus tarp valstybių, TTT turi konsultacinę jurisdikciją, kuri numatyta JT Chartijos 96 str.¹⁴² Valstybės, netgi būdamos JT narėmis negali pasinaudoti šia jurisdikcija. Tokia teisė tiesiogiai suteikiama GA bei ST. Kitos JT institucijos ir specializuotosios agentūros, kurioms Generalinė asamblėja suteikia leidimą, gali kreiptis konsultacijos dėl jų veikloje iškylančių klausimų. Kitaip nei sprendimai, konsultacinės išvados yra tik konsultacinio pobūdžio ir neprivalomos jų paprašiusioms institucijoms. Bet jos turi politinę įtaką ir dauguma atvejų jų laikomasi¹⁴³.

Taigi remdamasi JT Chartijos 96 str. 1993 metais GA kreipėsi į TTT ir prašė pateikti konsultacinę išvadą tokiu klausimu: „Ar grasinimas branduoliniu ginklu ar jo naudojimas bet kokiomis sąlygomis yra leidžiamas pagal tarptautinę teisę?“

Tie, kurie pasisakė už tai, jog grasinimas branduoliniu ginklu ir jo naudojimas yra nelegalus, taip pat įrodinėjo, kad toks naudojimas pažeistų teisę į gyvybę įtvirtintą Piliietinių ir politinių teisių pakto 6 str. Atsakydami į tokius teiginius priešingos pozicijos šalininkai teigė, kad minėtas dokumentas nemini karo ar ginklų, ir juo niekada nebuvo siekiama reguliuoti branduolinio ginklo naudojimo teisėtumo. Buvo siūloma laikyti, kad Piliietinių ir politinių teisių paktas buvo skirtas žmogaus teisių apsaugai taikos metu, bet klausimai, susiję su neteisėtu gyvybių praradimu vykstant karo veiksams, yra reguliuojami teisės, kuri taikoma karinių konfliktų metu (humanitarinės teisės). Tačiau TTT atkreipė dėmesį, kad Piliietinių ir politinių teisių paktas nenustoja galioti netgi karo metu, tiesiog tam tikros teisės suteikiamos minėtu dokumentu gali būti suvaržytos. Teisė į gyvybę yra saugoma ir karo metu. Tačiau, ar tam tikro ginklo naudojimas karo veiksmuose pažeidžia teisę į gyvybę, gali būti nuspręsta tik pagal teisę, kuri taikoma ginkluotų konfliktų metu, bet neišvedama iš Piliietinių ir politinių teisių pakto normų.

¹⁴¹ Konsultacinė išvada „Dėl grasinimo branduoliniais ginklais arba jų panaudojimo teisėtumo“ (1994-1996). Angl. *Legality of the threat or use of nuclear weapons* (1994-1996) Tarptautinio Teisingumo Teismo interneto svetainė: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/icses/iunan/iunanframe.htm>> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.].

¹⁴² Jungtinių Tautų Chartija, 96 str. “1. Generalinė Asamblėja ar Saugumo Taryba gali prašyti Tarptautinį Teismą pateikti konsultacinę išvadą bet kokių teisės klausimų; 2. Kitos Jungtinių Tautų institucijos ir specializuotosios agentūros, kurioms Generalinė Asamblėja gali bet kuriuo metu duoti leidimą, taip pat gali prašyti Teismą pateikti konsultacinę išvadą jų veikloje iškylančiais teisės klausimais“. Valstybės Žinios. 2002, Nr. 15-557.

¹⁴³ *Op. cit.* 7, p. 349.

Kai kurios valstybės taip pat teigė, kad TTT atsakinėdamas į klausimą, dėl grasinimo branduoliniu ginklu ir jo naudojimo teisėtumo, turi taikyti ir JT konvenciją, dėl kelio užkirtimo genocidui ir baudimo už jį. TTT atkreipė dėmesį, kad branduoliniai ginklai turi be galo didelį naikinimo ir poveikio žmonėms potencialą, tačiau nagrinėjamu atveju jų naudojimas gali būti prilyginamas genocidui tik tuomet, jeigu toks naudojimas bus nukreiptas prieš konkrečią žmonių grupę ir atitiks genocido apibrėžimo keliamus reikalavimus¹⁴⁴.

TTT taip pat pripažino, kad branduolinių ginklų naudojimas gali sukelti katastrofiškus padarinius aplinkai. TTT taip pat pripažino, kad aplinka nėra abstrakcija, bet gyvenamoji erdvė, gyvenimo kokybė ir žmonijos sveikata, įskaitant dar negimusias kartas. Egzistuojantis bendras valstybių įsipareigojimas, savo jurisdikcijoje imtis veiksmų aplinkai išsaugoti, yra tarptautinės teisės dalimi. Tačiau TTT nelaiko, kad įsipareigojimais saugoti aplinką gali uždrausti valstybėms vykdyti teisę į savigną. Aišku, valstybės turi apsvarstyti ir aplinkosauginius klausimus, prieš nusprendamos ar veiksmai, kurių jos ketina imtis yra būtini ir proporcingi. TTT nustatė, kad egzistuojanti tarptautinė teisė, susijusi su aplinkos apsauga, nebūtinai draudžia branduolinių ginklų naudojimą.

TTT taip pat nagrinėjo Generalinės Asamblėjos užduotą klausimą atsižvelgdamas į JT Chartijos nuostatas susijusias su grasinimu jėga ar jos naudojimu. Tokios nuostatos yra jau 2 str. 4 d., 51 str. ir 42 str. Šios nuostatos nenurodo jokių specifinių ginklų. Jos kalba tikrai apie jėgos naudojimą. Chartija nei tiesiogiai uždraudžia, nei leidžia atitinkamos rūšies ginklų naudojimą. Tai pasakytina ir apie branduolinius ginklus. Ginklas, kuris *per se* yra neteisėtas pagal sutartį ar paprotį, netampa teisėtu dėl to, kad jis naudojamas teisėtu tikslu pagal JT Chartiją.

Remiantis JT Chartijos 51 str. įtvirtinta teise į savigną, reikia atsižvelgti į reikalingumo ir proporcingumo sąlygas. Tokia taisyklė išplaukia iš tarptautinės paprotinės teisės. Kaip TTT paminėjo *Karinių ir pusiau karinių veiksmų Nikaragvoje ir prieš Nikaragvą* byloje: „yra speciali taisyklė, pagal kurią savigną pateisintų tik tokios priemonės, kurios yra proporcingos įvykdytai ginkluotai atakai ir yra būtinos atsakant į ją, taisyklė įtvirtinta tarptautinėje paprotinėje teisėje“. Proporcingumo principas nepanaikina teisės

¹⁴⁴ 1998 m. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statutas, 6 str. „Šiame Statute genocidas – kuri nors iš toliau išvardytų veikų, padarytų siekiant sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių kokiam nors nacionalinei, etninei, rasinei ar religinei grupei, tai yra: a) tokios grupės narių žudymas; b) tokios grupės narių sunkūs kūno sužalojimai ar psichinės traumos; c) tyčinis tokių gyvenimo sąlygų tai grupei sudarymas, dėl kurių visi jos nariai ar dalis jų žūtų; d) priemonių, ribojančių tai grupei priklausančių žmonių gimstamumą, taikymas; e) prievartinis vienos grupės vaikų perdavimas kitai grupei“. Valstybės žinios, 2003 Nr. 49-2165.

savigynai naudoti branduolinių ginklų. Tačiau tuo pat metu jėgos naudojimas turi būti ne tik proporcingas, bet ir teisėtas, atitikti teisės normų, taikomų ginkluotų konfliktų metu, reikalavimus. Be minėtų proporcingumo ir būtinumo sąlygų, Chartijos 51 straipsnis reikalauja, kad apie priemones, kurių valstybė ėmėsi, turi būti pranešta ST ir tos priemonės jokių būdu negali nedaryti įtakos ST įgaliojimams bei atsakomybei pagal JT Chartiją bet kuriuo metu imtis veiksmų, kurie, jos manymu, yra reikalingi tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti ar atkurti.

Siekdamos sumažinti ar eliminuoti riziką, kylančią dėl galimos neteisėtos atakos, kai kurios valstybės paskelbia, kad jos turi tam tikrus ginklus, kurie bus panaudoti savigynai prieš bet kurią kitą valstybę, kuri pažeis jų teritorinį vientisumą ar politinę nepriklausomybę. Ar toks grasinimas, panaudoti jėgą įvykus tam tikriems įvykiams, yra grasinimas Chartijos 2 str. 4 d. Prasme, priklauso nuo įvairių aplinkybių. Jeigu galimas jėgos panaudojimas pats savaime yra neteisėtas, valstybės pasirengimas jį panaudoti būtų laikomas grasinimu, pažeidžiančiu 2 str. 4 d. Neteisėta būtų valstybei grasinti jėga, užimti kitos valstybės teritoriją ar reikalauti, kad ji vadovautųsi arba nesivadovautų tam tikromis politinėmis ar ekonominėmis kryptimis. Teisėtas grasinimas būtų toks, kuriuo grasinama panaudoti jėgą Chartijos numatytais atvejais.

TTT taip pasisakė, kad tarptautinė paprotinė ir sutartinė teisė nenumato jokių specialių nurodymų, leidžiančių grasinti ir naudoti branduolinius ginklus ar kokius nors kitus ginklus, taip pat nenumato ir specialaus leidimo jų naudojimui gavimo procedūros. Valstybių praktika rodo kad tam tikrų ginklų naudojimo neteisėtumas kyla iš juos uždraudžiančių normų. TTT buvo pateiktas argumentas, kad branduoliniai ginklai gali būti prilyginti nuodingiems ginklams. Tokiu būdu jie būtų uždrausti pagal 1899 m. II Hagos deklaraciją, 1907 m. IV Hagos konvenciją ir pagal 1925 m. Ženevos protokolą. Problema tame, kad nė viename iš minėtų dokumentų nebuvo tiksliai apibrėžta, kas yra nuodingi ginklai. Todėl TTT konstatavo, kad branduolinis ginklas minėtų sutarčių nuostatomis nebuvo uždraustas. 1972 m. konvencija dėl bakteriologinių ir toksinių ginklų kūrimo, gamybos ir saugojimo uždraudimo bei jų sunaikinimo ir 1993 m. konvencija dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo tiesiogiai neuždraudė branduolinių ginklų, todėl TTT laikėsi pozicijos, kad branduoliniai ginklai nėra uždrausti sutartimis tiesiogiai draudžiančiomis masinio naikinimo ginklų naudojimą. Be to TTT teigia, kad sutartys, susijusios su šio ginklo įsigijimu, gaminimu, laikymu ir bandymu, pačios savaime šio ginklo nedraudžia. Buvo sudaryta sutarčių dėl branduolinio ginklo nenaudojimo tam

tikruose regionuose, nenaudojimo pirmiems ir panašiai, tačiau vėl daryta daug išimčių, dėl kurių niekas neprieštarauja. Dėl to TTT negalėjo konstatuoti, kad egzistuoja valstybių *opinio juris* šiuo klausimu. Vadinas, draudimo naudoti branduolinius ginklus nėra nei paprotinėje, nei sutartinėje teisėje.

Nagrinėjamai temai reikšminga yra *Teisinių pasekmių dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje* TTT konsultacinė išvada. Šis atvejis pirmiausia įdomus tuo, kad konsultacinės išvados kreipėsi JT GA, nors Izraelio ir Palestinos konfliktas yra nuolatinis ST darbotvarkės klausimas. Tokį teiginį pateikė Izraelis, bandydamas įrodyti, kad GA pateikdama prašymą dėl TTT konsultacinės išvados veikė *ultra vires*.¹⁴⁵ TTT sprenddamas dėl savo jurisdikcijos duoti konsultacinę išvadą minėtu klausimu, patvirtino GA ir ST įgaliojimų atribojimo sampratą, kokia buvo įtvirtinta jau anksčiau minėtoje JT GA 1950 M. Rezoliucijoje 377 (V), kad GA gali svarstyti taikos ir saugumo palaikymo klausimą bei teikti rekomendacijas, jeigu ST dėl nuolatinų narių vieningumo stokos nesugeba vykdyti savo funkcijų. TTT taip pat nurodė, kad JT Chartijos 24 str. numatyta ST kompetencija palaikyti tarptautinę taiką ir saugumą yra pagrindinė, bet ne išimtinė teisė. TTT taip pat iš esmės patvirtino dinaminio JT Chartijos aiškinimo koncepciją, apžvelgdamas Chartijos 12 str. turinio sampratos raidą, kuri ilgainiui kito atsižvelgiant į JT veiklos veiksmingumo poreikius. Kartu buvo patvirtinti pagrindiniai Vienybės taikos labai rezoliucijos principai, kuriuos atkakliai neigė sovietinė tarptautinės teisės doktrina.¹⁴⁶ D. Žalimas, savo straipsnyje „Palestinos sienos byla: aktualios tarptautinės teisės raidos problemos TTT konsultacinėje išvadoje“ samprotauja, kad praktiniu požiūriu TTT konsultacinė išvada, dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių padarinių, galėtų būti panaudota pagrindžiant vadinamųjų humanitarinių intervencijų, kai ST yra nepajėgi reaguoti į kylančias humanitarines katastrofas, teisėtumą.

Kitas TTT rekomendacinės išvados aspektas susijęs su nagrinėjama tema, tai Izraelio tvirtinimas, kad sienos statyba Palestinoje pateisinama, kaip saviginos priemonė, atsižvelgiant į JT ST Rezoliuciją 1368 (2001) ir Rezoliuciją 1373 (2001), kuriomis pripažinta teisė naudoti jėgą ginantis nuo teroro išpuolių, o juo labiau teisė naudoti neprievartines priemones. TTT pripažino, kad pagal JT Chartijos 51 str. egzistuoja neatimama teisė į

¹⁴⁵ *Teisinių pasekmių dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje*, (2003-2004). Angl. *Legal Consequences of a Wall in the Occupied Palestinian Territory* (2003-2004). Tarptautinio Teisingumo Teismo interneto svetainė: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/imwp/imwpframe.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].

¹⁴⁶ *Op. cit.* 20, p. 42.

savigyną, kai viena valstybė ginklu užpuola kitą valstybę. Tačiau Izraelis neteigia, kad užpuolimai nukreipti prieš jį yra vykdomi užsienio valstybės.¹⁴⁷ TTT taip pat nurodė, kad situacija Izraelyje yra kitokia negu teroro išpuolių prieš JAV atveju, t. y. teroro aktai vykdomi ne iš išorės, o iš okupuotos Palestinos teritorijos, kurią Izraelis sėkmingai kontroliuoja.¹⁴⁸ TTT taip pat nagrinėjo klausimą ar sienos statyba gali būti pateisinama būtinuoju reikalingumu. TTT konstatavo, kad sienos statyba neatitinka Tarptautinės teisės komisijos Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus projekto 25 str. numatyto reikalavimo, kad veiksmai kurių imasi valstybės būtinojo reikalingumo atveju turi būti vienintelis būdas apsaugoti valstybės interesą prieš neišvengiamą pavojų. Izraelis turi teisę, o tiksliau pareigą imtis priemonių, kad apsaugotų savo piliečių gyvybes, tačiau priemonės, kurių imamasi, turi atitikti tarptautinę teisę.¹⁴⁹

Pabaigai galima pasakyti, kad po Šaltojo karo pabaigos (1990-1999 m.) tarptautinėje bendruomenėje taip ir nenusistovėjo vieninga nuomonė dėl humanitarinės intervencijos atliktos be ST ST leidimo tapimo tarptautinės paprotinės teisės dalimi, nes kaip parodė praktika, vienašalės humanitarinės intervencijos kartais gali būti atliekamos ir grynai humanitariniais tikslais, tačiau formaliai pažeidžia jėgos nenaudojimo principą. Tačiau jėgos nenaudojimo principą TTT visuomet stengėsi aiškinti kiek galima siaurindamas bet kokias galimybes sukurti tokį precedentą, kuris atvertų kelią piktnaudžiavimo pateisinimui. Be to iš šio JT organo pasisakymų susijusių su intervencijos doktrina, vargu ar galima teigti, jog TTT ją palaiko. Vieninteliu *Jėgos naudojimo teisėtumo* bylos atveju, kai į teismą kreipėsi buvusi Jugoslavijos Respublika, tiesiogiai susijusiu su humanitarine intervencija, TTT nepateikė savo nuomonės ir taip paliko klausimą nesibaigiančioms teoretikų diskusijoms. Visais kitais atvejais bet koks platesnis Chartijos 2 str. 4 d. interpretavimas nesusilaukė TTT pritarimo. Vienintelė *Teisinių pasekmių dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje* konsultacinė išvada gali būti laikoma švelnėjančio TTT požiūrio įrodymu. Tačiau, kad visiškai tuo įsitikintume, TTT turi priimti dar ne vieną panašaus pobūdžio konsultacinę išvadą.

¹⁴⁷ *Op. cit.* 145.

¹⁴⁸ *Op. cit.* 20, p. 44.

¹⁴⁹ *Op. cit.* 145.

4 Humanitarinės intervencijos teisėtumo problematika.

Humanitarinė intervencija pagal šiuo metu egzistuojančias tarptautinės teisės normas yra teisėta tik jeigu yra atliekama su JT ST leidimu ir remiantis JT Chartijos VII skyriaus nuostatomis. Tačiau kaip parodė intervencijos į Kosovą atvejis, kartais susiklosto situacija, kai humanitarinę intervenciją vydyti galima ir reikėtų, tačiau nėra duotas ST sutikimas. Svarbu pasakyti, kad intervencija ilgiau negali būti apibrėžiama, kaip kad buvo praeityje, kaip „diktatoriškas įsikišimas“: dabar ji siejama su demokratija ir žmogaus teisėmis.¹⁵⁰

JT GA posėdžiuose 1999 m. ir 2000 m. Generalinis sekretorius *Kofi Annan* kreipėsi į tarptautinę bendruomenę užduodamas tiesų ir aiškų klausimą: „...jeigu humanitarinė intervencija vis dėlto yra nepriimtinas išpuolis prieš suverenitetą, kaip mes turėtume reaguoti į įvykius Ruandoje, Srebrenicoje – į didžiulius ir sistemingus žmogaus teisių pažeidimus, kurie paveikia mūsų bendražmogiškuosius principus?“. Atsakydama į šį iššūkį Kanados vyriausybė 2000 m. įsteigė Tarptautinę komisiją dėl intervencijos ir valstybių suvereniteto (ICISS). Komisijos uždavinys buvo pateikti sprendimus į teisinius, politinius, moralinius ir operacinius klausimus, išskylančius humanitarinės intervencijos srityje. Komisijos pateiktas pranešimas buvo pavadintas „Atsakomybė apginti“. Jo pagrindinė mintis, kad suverenios valstybės turi pareigą apginti savo piliečius nuo katastrofų, kurių galima išvengti, tokių kaip masinės žudynės ir prievartavimai, badas. Bet kuomet valstybės nenori arba negali to padaryti, atsakomybė turėtų pereiti tarptautinei bendruomenei.¹⁵¹ Todėl verta panagrinėti minėtą pranešimą šiek tiek atidžiau.

Komisija pranešime nurodė, kad suverenitetas yra daugiau negu vien funkcinis tarptautinių santykių principas. Daugeliui šalių ir tautų, tai ne tik jų lygybės ir orumo pripažinimas, jų unikalios identiteto ir laisvės apsauga bet ir jų teisės savo nuožiūra kurti ir pasirinkti savo likimą. Atsižvelgiant į tai, suvereniteto principas buvo įtvirtintas kaip vienas iš pamatinių tarptautinės teisės principų, JT Chartijos 2 str. 1 d. Tačiau kaip bebūtų, nuo 1945 metų sąlygos kuriomis įgyvendinama suvereniteto teisė dramatiškai pasikeitė. Besivystanti tarptautinė teisė nustatė daugybę apribojimų dalykams, kuriuos gali daryti valstybės ir ne tik žmogaus teisių srityje. Pasirodanti žmonių saugumo koncepcija sukūrė papildomus

¹⁵⁰ *Op. Cit.* 64, p. 87.

¹⁵¹ *Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty* (2001). *Responsibility to protect*. Prieiga per internetą: <<http://www.responsibilitytoprotect.org/>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].

reikalavimus ir lūkesčius, susijusius su tuo, kaip valstybės elgiasi su savo piliečiais. Netgi patys uoliausi valstybės suvereniteto gynėjai nenurodo, kad aukščiausia valstybės valdžia gali elgtis su valstybės gyventojais savo nuožiūra. Yra pripažinta, kad suverenitetas suteikia dvigubą atsakomybę: išorinę – gerbti kitų valstybių nepriklausomybę, ir vidinę – gerbti orumą ir pagrindines visų valstybės gyventojų teises. Tarptautiniuose žmogaus teisių dokumentuose ir JT praktikoje, taip pat pačių valstybių praktikoje, suverenitetas dabar suprantamas kaip uždedantis šią dvigubą atsakomybę. Tai ne tik teisių bet ir pareigų visuma. Pirma, suverenitetas suponuoja, kad valstybių valdžia yra atsakinga už savo piliečių saugumą ir gyvybes bei gerovės didinimą. Antra, valstybių politiniai atstovai yra atsakingi piliečiams ir tarptautinei bendruomenei per JT organizaciją. Ir galiausiai trečia, kad valstybių atstovai yra atsakingi už savo veiksmų įgyvendinimą ir neatlikimą.¹⁵²

Dalis kontroversijos „intervencijos“ tema kyla dėl veiksmų, kuriuos gali apimti šis terminas apimties (įskaitant ir karinę intervenciją). Kai kurie laiko bet kokį spaudimo valstybei taikymą intervencija. Kiti intervencija laikys bet kokį kišimąsi į valstybės reikalus, kad ir humanitarinės pagalbos teikimą. Neabejotinai vis dar egzistuoja baimė dėl „teisės vykdyti intervenciją“ pripažinimo. Todėl bet koks naujas siūlymas vykdyti intervenciją žmonių gynimo pagrindais turi atitikti bent keturis pagrindinius tikslus: 1) nustatyti tikslias taisykles, procedūras ir kriterijus nustatant kada, kur, kaip ir ar apskritai reikia vykdyti intervenciją, 2) nustatyti karinės intervencijos, jeigu iškils būtinybė ir bus išnaudotos visos kitos priemonės, teisėtumą, 3) užtikrinti, kad karinė intervencija, kai ji vykdoma, būtų vedama tik numatytais tikslais, ir vykdoma su tinkamu rūpesčiu sumažinti žmonių aukas bei institucinę žalą, kuri gali atsirasti, 4) padėti kur įmanoma eliminuoti konflikto priežastis stiprinant ilgalaikės ir tvirtos taikos galimybes.¹⁵³ Komisija taip pat pasiūlė truputėlį kitokią terminologiją. Vietoj „intervencijos teisės“ ji siūlo naudoti „pareigą apginti“. Minėta sąvoka labiau atspindi ne poziciją tų, kurie vykdo intervenciją, o tų, kuriems reikalinga parama. Antra, terminas nurodo, kad pirminė atsakomybė apginti tenka valstybei, ir tik tuomet, jeigu ji nesugeba arba nenori, arba pati yra kaltininkė, atsakomybė pereina tarptautinei bendruomenei. Trečia, atsakomybė apginti reiškia ne tik atsakomybę reaguoti, užkirsti kelią bet ir atsakomybę atstatyti.

Komisija pranešime akcentavo didžiulę prevencijos reikšmę tinkamam atsakomybės apsaugoti įgyvendinimui. ST – organas, turintis pirminę atsakomybę už tarptautinės taikos ir

¹⁵² *Ibid.*

¹⁵³ *Ibid.*

saugumo išlaikymą, pats ne kartą akcentavo būtinybę reaguoti tuomet, kai konfliktas yra formavimosi stadijoje ir būtinybę kurti ilgalaikes preventyvias strategijas. Ši būtinybė remiama ir Chartijos 55 str., kuriame numatyta, kad JT padeda kelti gyvenimo lygį, siekti visiško gyventojų užimtumo, geresnių ekonominės bei socialinės pažangos ir plėtros sąlygų, spręsti tarptautines ekonomines, socialines, sveikatos apsaugos ar su jomis susijusias problemas, plėsti tarptautinį bendradarbiavimą kultūros ir švietimo srityse, siekti, kad visada būtų gerbiamos žmogaus teisės bei pagrindinės laisvės ir jų laikomasi. Minėta pagalba yra pagrindas stabilumo ir gerovės sąlygoms, būtinoms taikiems ir draugiškiems tautų santykiams.¹⁵⁴ Vis plačiau pripažįstama, kad konfliktų šaknys dažniausiai susiję su tokiomis pagrindinėmis priežastimis, kaip: skurdas, politinės represijos ir nelygus išteklių paskirstymas. Taigi prevencijos galimybės turi būti išnaudotos pirmiau negu vykdoma intervencija ir tam turi būti skirta daugiau išsipareigojimų ir išteklių. Dar vienas prioritetas, kurio turi būti laikomasi, tai kad atsakomybė nutraukti konfliktą dar užuomazgos stadijoje ir atsakomybė reaguoti turi būti vykdoma pirmiausia tokiomis priemonėmis, kurios yra mažesnio prievartos laipsnio, o tik paskui turi būti imamasi didesnio prievartos laipsnio priemonių.

Kalbėdama apie karinę intervenciją Komisija nurodė, kad tokia intervencija, atliekama žmonių apsaugos tikslais, turi būti išimtinė priemonė. Kad būtų vykdoma karinė humanitarinė intervencija žmonių patiriama žala turi pasireikšti didelio masto gyvybių netekimu, su aiškiais ar numanomais genocido požymiais, kurie sukeliama sąmoningais valstybės veiksmais arba valstybės neveikimu, arba žlugus valstybei. Taip pat intervencija gali būti vykdoma esant didelio masto etniniam valymui, kuris įgyvendinamas arba žudymu, ištrėmimu, teroro aktais arba prievartavimu.

Taip pat komisija nurodė atsargumo principus, kurie leistų išvengti piktnaudžiavimo karinės humanitarinės intervencijos doktrina. Pirmasis yra tinkamų ketinimų principas. pirminis intervencijos tikslas, kad ir kokius kitus motyvus turėtų intervenciją vykdanči šalis, turi būti sustabdyti arba išvengti žmonių kančių. Tinkamas tikslas geriausiai užtikrinamas vykdant daugiašales operacijas, aiškiai remiamas regioninės nuomonės ir suinteresuotų aukų. Antrasis principas, jog tai turi būti paskutinė priemonė. Karinė intervencija gali būti pateisinama, kai visos nekarinio pobūdžio priemonės taikiam krizės sprendimui ir prevencijai buvo išnaudotos. Esant pagrįstam įsitikinimui, kad mažesnio poveikio priemonės nepadės,

¹⁵⁴ Valstybės Žinios. 2002, Nr. 15-557.

taip pat išlieka intervencijos galimybė. Trečiasis principas, kad turi būti imamasi proporcingų priemonių. Turi būti atsižvelgiama į planuojamos karinės humanitarinės intervencijos apimtį, trukmę ir intensyvumą. Ketvirtasis protingų perspektyvų principas nurodo, kad turi būti pagrįsti šansai, jog humanitarinė intervencija baigsis sėkmingai, ir kad jos pasekmės nebus blogesnės negu neveikimo atveju.

Kalbėdama apie tinkamus subjektus, kurie gali leisti vykdyti karinę humanitarinę intervenciją, Komisija pažymėjo, kad nėra tinkamesnio organo už JT ST. Užduotis yra ne ieškoti alternatyvų, kas galėtų pakeisti ST, o priversti ST veikti efektyviau, negu kad dabar. ST leidimas turi būti gautas anksčiau negu pradėdama vykdyti karinę humanitarinę intervenciją. Leidimo gali būti kreipiamasi, taip pat pati ST gali inicijuoti tokios humanitarinės intervencijos vykdymo klausimą arba jį gali iškelti Generalinis Sekretorius veikdamas pagal Chartijos 99 str.¹⁵⁵ ST turi nedelsdama priimti sprendimą dėl humanitarinės intervencijos vykdymo, kur kyla galimybė atsirasti dideliame skaičiuje aukų arba etniniam valymui. ST turėtų siekti tinkamai įvertinti faktus ir sąlygas, remiančias karinę intervenciją. Komisija taip pat pasiūlė, kad penkios nuolatinės ST narės turėtų sutikti nesinaudoti savo veto teise, kur nėra paliečiami jų gyvybiniai interesai, kad nebūtų kliudoma priimti rezoliucijas, remiamas daugumos ST narių, leidžiančias vykdyti humanitarinę intervenciją.

Tuo atveju, jeigu ST atmeta pasiūlymą arba nepateikia atsakymo per protingą laiką, turėtų būti naudojama viena iš dviejų alternatyvų. Pirmoji, svarstyti klausimą dėl humanitarinės intervencijos GA specialiosios nepaprastosios sesijos metu veikiant pagal „Vienybės taikos vardan“ rezoliuciją. Antra, veiksmų pagal jurisdikciją imtis regioninei ar subregioninei organizacijai. To padarinyje, ST visuomet turėtų prisiminti, kad jeigu ji nesusitvarkys su atsakomybe užtikrinti situacijų šokiruojančių sąžinę sprendimo, suinteresuotos šalys gali pasinaudoti kitomis galimybėmis, o dėl to gali nukentėti JT reikšmingumas ir patikimumas.

Komisija taip pat nurodė ir operatyvinius principus, kuriais turi vadovautis humanitarinę intervenciją vykdančios šalys. Visų pirma svarbu aiškūs tikslai, aiškus ir nedviprasmiškas operacijų mandatas. Taip pat reikalingas bendras karinis susitarimas tarp partnerių, komandų vieningumas, aiškus ir nedviprasmiškas bendravimas ir komandų vykdymas. Trečias svarbus principas - ribojimų priėmimas, turi būti siekiama apginti

¹⁵⁵ 1945 m. Jungtinių Tautų Chartija. 99 str.: „Generalinis Sekretorius turi teisę atkreipti Saugumo Tarybos dėmesį į bet kokius klausimus, kurie, jo nuomone, gali kelti grėsmę tarptautinės taikos ir saugumo palaikymui“. Valstybės žinios. 2002, Nr. 15-557.

populiaciją, o ne nugalėti valstybę. Humanitarinės intervencijos vedimo taisyklės turi būti tinkamos ir atspindėti proporcingumo principą ir visiškai sutapti su tarptautine humanitarine teise. Galiausiai turi būti siekiama maksimalaus bendradarbiavimo su humanitarinėmis organizacijomis.¹⁵⁶

Taigi reziumuojant galima pasakyti, kad Komisija nudirbo tikrai reikšmingą darbą, siekdama kiek įmanoma labiau patobulinti humanitarinės intervencijos doktriną ir bandydama pateikti viziją, kaip reikėtų ją įgyvendinti praktikoje, idant nebepasikartotų Ruandos ir Kosovo atvejai.

Jeigu pritartume nuomonei, kad egzistuoja teisė vykdyti humanitarinę intervenciją be JT leidimo vargu ar rasime šiam teiginiui teisinį pagrindą šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje. Galima bandyti grįsti teiginį moraliniais arba politiniais aspektais arba įrodyti, kad vystantis tarptautinei teisei atsirado naujo pobūdžio teisė į intervenciją. Lemiamas testas, kurį turi išlaikyti kiekviena kylanti norma ar praktika, norėdama tapti tarptautinės teisės dalimi, yra tas, kad ji turi būti bendrai remiama valstybių. Humanitarinė intervencija tokio testo neišlaikė. Daugybė didelių ir galingų valstybių (Kinija, Rusija ir Indija) išreiškė stiprų prieštaravimą. Lygiai taip pat svarbus didelis skaičius postkolonijinių valstybių Afrikoje ir Azijoje taip pat išreiškė nepritarimą dėl baimės tapti potencialiais intervencijos taikiniais¹⁵⁷. Pagrindinės priežastys apsunkinančios humanitarinės intervencijos vykdymą be JT leidimo būtų, kad tokio pobūdžio intervencija gali sumažinti tarptautiniu mastu pripažįstamo jėgos nenaudojimo principo bei kolektyvinio saugumo sistemos svarbą arba netgi sukelti pavojų jų egzistavimui, o tai galėtų rimtai pakenkti nusistovėjusiai tarptautinei tvarkai.¹⁵⁸ Dabar egzistuojantis jėgos nenaudojimo principas yra bendrai nusistovėjusi taisyklė, kurios svarbiausios ir dažniausiai pasitaikančios išimtys yra numatytos JT Chartijoje. Jeigu humanitarinė intervencija be JT leidimo taps suderinama su JT Chartijos 2 str. 4 d. straipsniu, gali tecti nustatyti naujas išimtis, kurios susilpnins jėgos naudojimo draudimo norminį pagrindą. Išnyks JT ST, kaip centrinio organo galinčio priimti sprendimus dėl jėgos naudojimo humanitariniais tikslais, vaidmuo. ST nariams suteikta veto teisė gali būti laikoma, kaip pripažinimas, kad jėgos naudojimas ne savigynos tikslais gali būti leidžiamas tik bendru konsensusu. Tokio konsensuso būtinumo nebuvimas gali privesti prie didžiausios netvarkos tarptautinėje bendruomenėje tiek politiniu, tiek teisiniu požiūriu. Nereikėtų

¹⁵⁶ Op. cit. 151.

¹⁵⁷ MALONE, D. M. *The UN Security Council: From the Cold War to the 21st Century*. London, 2004, p. 146

¹⁵⁸ Op. cit. 64, p. 97.

nuošalyje palikti ir silpnųjų valstybių, kurioms toks neribotas humanitarinės intervencijos leidimas reikštų absoliučios anarchijos pradžia. Kiltų grėsmė, kad mažumos, esančios tose valstybėse ir vienaip ar kitaip engiamos, pradės sukilimus. Taip gali prasilenkti tokių grupių viltys ir tarptautinės bendruomenės galimybės, visais didelio masto bet kokių žmogaus teisių pažeidimo atvejais vykdyti humanitarinę intervenciją. Taip galima sukelti dar daugiau kančių negu kad esant dabartinei tvarkai.¹⁵⁹

Jeigu pažvelgsime istoriniu aspektu, humanitarine intervencija, kol ji nebuvo ribojama teisiniais pagrindais, valstybės piktnaudžiavo.¹⁶⁰ Labiau tikėtina, kad humanitarinę intervenciją, kuri bus leidžiama be JT sutikimo, vykdys galingos valstybės prieš silpnesnes Trečiojo pasaulio valstybes, kuriose nėra užtikrinamos žmogaus teisės. Atrodo, kad tokiu būdu bus dar labiau padidinta nelygė ir taip pažeistas valstybių lygybės principas įtvirtintas JT Chartijos 1 str. 2 d.¹⁶¹ Savaiame suprantama, iškiltų ir piktnaudžiavimo grėsmė paremta politiniais tikslais.

Iš visko kas pasakyta, akivaizdu, kad humanitarinė intervencija be JT sutikimo, kažin ar atneštų didelę naudą tarptautinei bendruomenei. Tačiau čia išdėstyta tik vizija, kas būtų blogiausiu atveju, todėl vertėtų pagalvoti, kokius kriterijus reikėtų nustatyti, kad bent minimaliai apibrėžtume legalią humanitarinę intervenciją, nors ir atliekamą be JT leidimo.

Dauguma mokslininkų, tarp jų ir jau anksčiau darbe minėtieji profesoriai *J. L.Holzgreffe* ir *O. Keohane* bei Tarptautinė komisija dėl intervencijos ir valstybių suvereniteto pirmu ir pačiu svarbiausiu kriterijumi laiko faktą, kad valstybėje vyksta rimti žmogaus teisių ar tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimai. Tokiais atvejais reikėtų laikyti, pavyzdžiui, kai valstybės remiamos grupės vykdo žiaurumus nukreiptus prieš civilius žmones, arba tai vyksta civilinio karo kontekste. Tokie pažeidimai turi būti masiški ir didelio masto. Labai svarbu, kad tokių pažeidimų apibrėžimai turi būti labai tiksliai suformuluoti, nes jais būtų aiškinama humanitarinė intervencija į kitą šalį. Taip jai būtų suteikiamas aiškus moralinis ir politinis teisėtumas. Pačiais rimčiausiais pažeidimais, kurie bet koku atveju užtraukia atsakomybę tarptautiniu mastu pagal Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto 5 straipsnį yra laikomi genocidas, nusikaltimai žmoniškumui, karo nusikaltimai ir agresijos

¹⁵⁹ *Ibid.*

¹⁶⁰ *Op. cit.* 7, p. 46. “1827m., kai siekta paremti graikų sukilimą prieš turkus, Britanijos ir Prancūzijos intervenciją 1856 m. į Siciliją (tariamai dėl politinių areštų ir žiauraus elgesio su kaliniais), taip pat garsiąją Britanijos Prancūzijos, Austrijos, Prūsijos ir Rusijos intervenciją į Siriją 1860-1861 m., kaip atsaką į musulmonų įvykdytas tūkstančių krikščionių žudynes”.

¹⁶¹ 1945 m. Jungtinių Tautų Chartija 1 (2) str.: “Jungtinių Tautų tikslai: (...) Plėtoti draugiškus tautų santykius, grindžiamus tautų lygiateisiškumo ir laisvo apsisprendimo principu, taip pat imtis kitų reikiamų priemonių visuotinei taikai stiprinti“, *Valstybės Žinios*, 2002, Nr. 15-557.

nusikaltimai.¹⁶² Tačiau rimčiausiais reikėtų laikyti pirmuosius tris. 1948 m. tarptautinė bendruomenė priėmė Genocido konvenciją, todėl svarbu pasakyti, kad: „Tarptautinės humanitarinės teisės evoliucija siūlo, kad atsakas į genocidą galėtų būti numatytas kaip dar viena teisėta 2 str. 4 d. išimtis. Dauguma tarptautinės bendruomenės valstybių 1948 m. ratifikuodamos Genocido konvenciją prisiėmė įsipareigojimą „užkirsti kelią ir nubausti“ tokius veiksmus (...) ir turi būti laikomas tarptautiniu nusikaltimu“.¹⁶³

Antra sąlyga, reikalinga humanitarinės intervencijos pateisinimui, reikėtų laikyti ST neveikimą. Pagal JT Chartiją tik ST yra kompetentinga leisti naudoti jėgą kitos valstybės teritorijoje idant būtų atkurta tarptautinė taika ir saugumas. Ir tik tuo atveju, jeigu šis JT organas dėl vieno ar daugiau nuolatinių narių veto negali imtis veiksmų. Tačiau bet koku atveju humanitarinę intervenciją pasiryžusi vykdyti šalis turėtų apie tai informuoti Saugumo Tarybą.

Trečias reikalavimas išplaukia iš JT Chartijos VII skyriuje įtvirtinto būtinumo ir proporcingumo principų, kurie taikomi ir savigynos atveju. Humanitarinė intervencija turi būti vykdoma tik tuomet, kai tai yra būtina ir minimaliai naudojant jėgą, kad būtų užbaigti žmogaus teisių pažeidimai. Visų pirma turi būti išsemiamos visos įmanomos diplomatinės ir taikaus pobūdžio priemonės. Tuomet, kai nepadedą diplomatinės priemonės, reikia išbandyti ekonomines sankcijas. Jei nepadedą ir jos, tik tuomet gali būti imamasi karinių priemonių. Valstybės, prieš kurią bus vykdoma humanitarinė intervencija, vyriausybei turi būti nusiųstas aiškus ultimatumas, kuriame reikalaujama nutraukti masinius žmogaus teisių pažeidimus. Kai karinė intervencija humanitariniais tikslais tampa neišvengiama, ji turi būti vykdoma mažiausiu įmanomu mastu ir nutraukta, kai tik jos tikslai bent minimaliai įvykdomi. Esmė tame, kad intervencija neturi pabloginti esamos padėties, o jėga naudojama tik humanitariniais tikslais, bet ne siekiant nuversti esamą valdžią.

Paskutinė sąlyga, kurią turi atitikti teisėta humanitarinė intervencija atliekama be JT ST leidimo, nesuinteresuotumas arba kitaip, savanaudiškų tikslų nebuvimas. Humanitarinė intervencija kainuoja ne tik ekonomine prasme, bet taip pat gali pareikalauti ir ją vykdančios

¹⁶² 1998 m. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statutas. 5 str.: „Teismo jurisdikcijai priklauso tik labai sunkūs, visą tarptautinę bendriją verčiantys susirūpinti nusikaltimai. Pagal šį Statutą Teismo jurisdikcijai priklauso šie nusikaltimai: a) genocido nusikaltimas; b) nusikaltimai žmoniškumui; c) karo nusikaltimai; d) agresijos nusikaltimas“, Valstybės žinios, 2003 Nr. 49-2165.

¹⁶³ *Op. cit.* 64, p. 54. Angl. “*The evolution of international humanitarian law suggests that responses to genocide could be seen as another legitimate exception to Article 2 (4). Most states in the international community have accepted, through their ratification of the 1948 Genocide Convention, an obligation to „prevent and punish“ such acts (...) and must be viewed as international crime*“.

šalies piliečių gyvybių, o tai neigiamai atsilieptų požiūriui į ją pradėjusią ar parėmusią šalies vyriausybę. Todėl vien humanitarinių motyvų gali ir nepakakti.

Kaip matyti, humanitarinė intervencija be Saugumo Tarybos leidimo įmanoma, jeigu ji atitinka išvardintus kriterijus. Tačiau vis tiek lieka klausimas, ar verta valstybėms suteikti tokią teisę? Ar bus įmanoma užtikrinti tokį humanitarinės intervencijos taikymą, kuris nepadarys žalos esamai tvarkai tarptautinėje bendruomenėje bei šalims, prieš kurias bus įvykdyta humanitarinė intervencija?

I Š V A D O S

1. Humanitarinė intervencija – dar nuo *H. Grotius* laikų žinoma tarptautinės teisės doktrina, kuri gausiai atsispindėjo valstybių praktikoje ir dažnai buvo naudojama nelabai sąžiningiems valstybių tikslams pateisinti. Šios doktrinos paplitimui turėjo įtakos ir kita klasikinės tarptautinės teisės laikotarpiu galiojusi doktrina – neribota valstybių teisė naudoti jėgą. Tačiau pasibaigusi tarptautinės klasikinės teisės era atnešė reikšmingus pokyčius į šiuolaikinę tarptautinę teisę. 1945 m. priimta JT Chartija uždraudė valstybių santykiuose naudoti jėgą, nustatydamą tik dvi išimtis, kurios pateisino jėgos naudojimą. Tačiau, nei viena iš jų nebuvo humanitarinė intervencija. Minėta doktrina turėjo likti užmarštyje, nes dėl lengvos galimybės ją piktnaudžiauti galėjo silpninti pakankamai siaurai interpretuojamas JT Chartijos 2 str. 4 d. nuostatas dėl jėgos nenaudojimo. Svarbu pasakyti, kad minėtas straipsnis uždraudė naudoti valstybių santykiuose ne bet kokią, o būtent ginkluotą jėgą. Tai matyti ir iš JT Chartijos preambulės ir iš jos kūrėjų tikslų.

2. XIX a. egzistavusi valstybių praktika nesukūrė paprotinės teisės normos, patvirtinančios neginčijamą valstybių teisę vykdyti humanitarinę intervenciją. Tam įtakos turėjo faktas, kad to meto intervencijos dažniausiai vykdytos siekiant kitų tikslų, o ne išgelbėti svetimos šalies gyventojus nuo nežmoniško elgesio. Intervenciją vykdančios šalys neapsieidavo be didesnių ar mažesnių savų interesų gynimo, kurie leido abejoti vedamos humanitarinės intervencijos humanitariniais tikslais. Tiesa, dauguma to meto autorių laikė humanitarinę intervenciją teisėta, tačiau buvo ir tokių, kurie atmetė doktriną kaip neintervencijos principo pažeidimą (turimas omenyje nesikišimo į kitos valstybės suverenių reikalų principas). Vieningos nuomonės tarp to meto mokslininkų nebuvimas bei valstybių praktikos kontraversiškumas leidžia abejoti, ar humanitarinės intervencijos doktrina tapo to meto paprotinės tarptautinės teisės dalimi. Tai pakankamas pagrindas atmesti humanitarinės intervencijos doktriną kaip XIX a. susiformavusį tarptautinės teisės paprotį.

3. Vyrauja tam tikra nuomonė, kad humanitarinė intervencija galėtų būti suderinama su 2 str. 4 d. nuostata, nes ji, jeigu atliekama kilniu tikslu, laikantis proporcingumo ir būtinumo reikalavimų, gali būti suderinama su JT tikslais. Tarp tarptautinės teisės mokslininkų iki šiol nėra vieningos pozicijos dėl minėto straipsnio interpretavimo. Yra pakankamai daug pagrindų teigti, kad plečiamas JT Chartijos 2 str. 4 d. aiškinimas nesuderinamas su Chartijos kūrėjų ketinimais bei valstybių praktika, todėl abejotina, kad susiklosčiusiame ginče tarp

valstybių TTT palaikytų poziciją, kad vienašalė humanitarinė intervencija, atlikta be ST sutikimo, suderinama su minėtu straipsniu.

4. Nors humanitarinės intervencijos doktrina sunkiai suderinama su Chartijos 2 str. 4 d., ji buvo absorbuota kitų Chartijos nuostatų ir naudojama JT ST praktikoje. Pagal VII skyriaus nuostatas ST gali sankcionuoti jėgos naudojimą kai kyla grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui. Svarbu paminėti, kad savo praktikos dėka ST išplėtė sąvokos „tarptautinė taika“ prasmę, nes teisę nustatyti, ar yra grėsmė tarptautinei taikai, Chartija suteikė ST. To padarinyje ST keletu atvejų laikė, kad situacijos valstybių viduje, tokios kaip civilinis karas, nesantaika ar didelio masto ir itin žiaurūs žmogaus teisių pažeidimai yra laikomi grėsme tarptautinei taikai. Taigi neabejotinai ST yra vienas iš pagrindinių JT organų, kuriam suteikta kompetencija įgyvendinti JT Chartijoje numatytą tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą. Savo praktikos dėka ST taip pat įgyvendina ir humanitarinės intervencijos doktriną. Reikia pasakyti, kad dvi humanitarinės intervencijos, įvykdytos Somalyje ir Haityje be tų valstybių sutikimo, reprezentuoja nepaprastą ST galių plėtojimąsi. Faktas, kad ST autorizavo šias dvi „klasikines“ humanitarines intervencijas, ir kad jos teisė tai daryti nebuvo ginčijama kitų JT narių, suponuoja, jog ST gali vykdyti humanitarines intervencijas ir be tų šalių, kuriose jos bus vykdomos sutikimo. Tačiau akivaizdu ir tai, kad ne visais atvejais, ST buvo pakankamai aktyvi ir operatyvi, siekdama nutraukti fundamentalių žmogaus teisių pažeidimus. Daugeliu atvejų didelę įtaką ST sprendimų priėmimui darė nuolatinių ST narių asmeninės simpatijos ir interesai. Reikia pasakyti, kad po JT Chartijos priėmimo, valstybės ne visą laiką laikėsi jos 2 str. 4 d. nurodyto draudimo naudoti jėgą. Jos visada surasdavo pasiteisinimų, kodėl jėgos panaudojimas prieš vieną ar kitą valstybę yra teisėtas. Daugeliu atvejų JT tokį jėgos naudojimą pasmerkė, tačiau pati ST to padaryti negalėjo dėl nuolatinių ST narių pasinaudojimo veto teise. Taip pat kalbant apie JT vaidmenį tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo srityje, nereikėtų pamiršti ir antrinės JT GA atsakomybės. Remdamasi rezoliucija „Vienybė taikos labui“, jeigu ST dėl nuolatinių narių vieningumo stokos negali įgyvendinti savo pirminės atsakomybės dėl tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo bet kurioje situacijoje, kur iškyla grėsmė taikai, įvyksta taikos pažeidimas arba agresijos aktas, GA turi nedelsiant apsvarstyti susidariusią situaciją idant pateiktą atitinkamą rekomendaciją valstybėms narėms dėl kolektyvinių priemonių, kurių jos turėtų imtis, kad būtų atkurta tarptautinė taika ir saugumas, įskaitant ir ginkluotos jėgos panaudojimą, taikos pažeidimo ar agresijos atvejais. Pabaigai galima būtų pasakyti, kad didžiausia problema slypi ne tame ar nesankcionuotos humanitarinės intervencijos vykdymas pažeidžia Chartijos 2 str. 4 d.

įtvirtintą draudimą, o ST nesugebėjime tinkamai reaguoti į gresiančias humanitarines katastrofas. Todėl pagrindinis uždavinys, kurio turėtų būti siekiama - ST galimybės, vykdyti humanitarinę intervenciją pagal galiojančias Chartijos VII skyriaus nuostatas, efektyvumo didinimas.

5. Jau anksčiau minėtos nuostatos dėl siauro jėgos nenaudojimo principo aiškinimo laikėsi ir TTT. Daugelyje savo sprendimų, susijusių su intervencija ir jėgos nenaudojimo principu, jis pasisakė prieš bet koki platesnį išimčių iš jėgos nenaudojimo principo aiškinimą. Be to iš šio JT organo pasisakymų susijusių su intervencijos doktrina, vargu ar galima teigti, jog TTT ją palaiko. Vieninteliu *Jėgos naudojimo teisėtumo* bylos atveju, kai į teismą kreipėsi buvusi Jugoslavijos Respublika, tiesiogiai susijusiu su humanitarine intervencija, TTT nepateikė savo nuomonės. Visais kitais atvejais bet koks platesnis Chartijos 2 str. 4 d. interpretavimas nesusilaukė TTT pritarimo. Vienintelė *Teisinių pasekmių dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje* konsultacinė išvada gali būti laikoma švelnėjančio TTT požiūrio įrodymu.

6. Po Šaltojo karo pabaigos valstybės prabilo apie humanitarinės intervencijos doktrinos atgaivinimą. Tam įtakos turėjo Kosovo atvejis, kuris parodė, kad netgi esant būtinybei įvykdyti intervenciją JT Chartijos VII skyriuje numatytais pagrindais, ST gali neduoti sutikimo. Todėl ar nevertėtų valstybėms reabilituoti humanitarinės intervencijos? Kanados vyriausybė 2000 m. įsteigė Tarptautinę komisiją dėl intervencijos ir valstybių suvereniteto (ICISS). Komisijos uždavinys buvo pateikti sprendimus į teisinius, politinius, moralinius ir operacinius klausimus, išskylančius humanitarinės intervencijos srityje. Išnagrinėjus komisijos pasiūlymus, galima drąsiai teigti, kad jos atliktas darbas gali turėti teigiamos įtakos humanitarinės intervencijos doktrinos plėtojimui ir efektyvesniam pritaikymui. Tiesiog nereikia grįžti prie senų įpročių t.y. prie senosios humanitarinės intervencijos modelio, kuris suteikė valstybėms terpę piktnaudžiavimui. Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad aplinka tarptautinėje erdvėje nuolatos kinta. Terorizmo grėsmė pakeitė požiūrį į savigyną, jį išplėtojo, tai kodėl tas pats negalėtų atsitikti ir su humanitarine intervencija. Naujoji humanitarinės intervencijos doktrina turėtų turėti griežtai apibrėžtus kriterijus, kuriems esant galėtų imti veikti jos mechanizmas.

Literatūros sąrašas:

Specialioji literatūra lietuvių kalba:

1. AKEHURST, M.; MALANCZUK P. *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius, 2000
2. ČIOČYS, P. A. *Tarptautinė humanitarinė teisė*. Vilnius, 2004
3. VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius, 2006
4. ŽALIMAS, D., et al. *Tarptautinės organizacijos*. Vilnius, 2001
5. ŽALIMAS, D. *Palestinos sienos byla: aktualios tarptautinės teisės raidos problemas Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinėje išvadoje*. Justitia. – 2004. – Nr. 4 (52). – P. 40-49
6. ŽALIMAS, D. *Sovietinė agresija prieš Lietuvą 1940 metais: nepagrįsti mėginimai ją pateisinti tarptautinės teisės požiūriu*. Jurisprudencija. – 2003. – Nr. 46(38).

Specialioji literatūra anglų kalba:

7. CHESTERMAN, S. *Just War or Just Peace?* Oxford, 2001
8. GROTIUS, H. *De Jure Belli ac Pacis*. Book II, ch. 25, sec. 8, vol. II J. Oxford, 1925
9. HOLZGREFE, J. L.; KEOHANE, R. O. *Humanitarian intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*. Cambridge, 2003
10. MALANCZUK P. *Humanitarian intervention and legitimacy of the use of force*. Amsterdam, 1993
11. MALONE, D. M. *The UN Security Council: From the Cold War to the 21st Century*. London, 2004
12. SIMMA, B. et al. *The Charter of the United Nations. A Commentary*. Oxford, 2002
13. SOLOMANSON, W. R. *Fundamental Perspectives on International Law*. 2003
14. TESÓN, F. R. *Humanitarian Intervention: an Inquiry into Law and Morality*. New York, 1997
15. WELSH, M. *Humanitarian intervention and international relations*. Oxford, 2004
16. *Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (2001). Responsibility to protect*. Prieiga per internetą: <<http://www.responsibilitytoprotect.org/>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].

Norminiai teisės aktai:

17. 1945 m. Jungtinių Tautų Chartija. (Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557).

18. 1969 m. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. (Valstybės žinios. 2002, Nr. 13-480).
19. 1998 m. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statutas (Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2165).
20. Tarptautinio Teisingumo Teismo Statutas. (Valstybės žinios. 2002, Nr. 15-557).
21. Šiaurės Atlanto sutartis. (Valstybės žinios. 2004, Nr. 40-1299).
22. *August, 27, 1928 year Kellog-Briand Pact.* Prieiga per internetą: <<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/kbpact.htm>> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.].
23. *October 24, 1648 Treaty Of Westphalia,.* Prieiga per internetą: <<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/westphal.htm>> [paskutinį kartą prisijungta kovo 22 d.].
24. *January, 8, 1918, President W. Wilson's Fourteen Points.* Prieiga per internetą: <<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wilson14.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 kovo 22 d.].
25. *The Covenant of the League of Nations.* Prieiga per internetą: <<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/leagcov.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 kovo 22 d.].
26. *July 6, 1827, Treaty between Great Britain, France and Russia for the Pacification of Greece (London).* Prieiga per internetą: <<http://www.fordham.edu/halsall/mod/1827gktreaty.html>> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.].
27. *United Nations General Assembly Resoluition 2625 (XXV). Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with Charter of the United Nations.* Prieiga per internetą: <<http://www.un-documents.net/a25r2625.htm>> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 kovo 22 d.].
28. *United Nations General Assembly Resoluition 3314 (XXIX). Definition of Agression.* Prieiga per internetą: <<http://jurist.law.pitt.edu/3314.htm>> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.].
29. *United Nations General Assembly Resolution 377 (V) (1950). Uniting For Peace.* Prieiga per internetą: <<http://habitat.igc.org/ufp/a-r377e.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 kovo 22 d.].

30. *United Nations General Assembly Resolution 2793* (1971) (XXVI). Prieiga per internetą: <[http://www.un.org/documents /ga/res/26/ares26.htm](http://www.un.org/documents/ga/res/26/ares26.htm)> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].
31. *United Nations Security Council Resolution 221* (1966). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/sc/res/1966 /sres66.htm> > [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].
32. *United Nations Security Council Resolution 418* (1977). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/sc/res/1977/sres77.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].
33. *United Nations Security Council Resolution 794* (1992). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/sc/res/1992/sres92.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].
34. *United Nations Security Council Resolution 918* (1994). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/Docs/sres/1994/sres94.htm>> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.].
35. *United Nations Security Council Resolution 929* (1994). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/Docs/sres/1994/sres94.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].
36. *United Nations Security Council Resolution 713* (1991). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/Docs/sres/1991/sres91.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].
37. *United Nations Security Council Resolution 764* (1992). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/sc/res/1992/sres92.htm> > [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].
38. *United Nations Security Council Resolution 769* (1992). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/sc/res/1992/sres92.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].
39. *United Nations Security Council Resolution 770* (1992). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/sc/res/1992/sres92.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].
40. *United Nations Security Council Resolution 771* (1992). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/sc/res/1992/sres92.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].

41. *United Nations Security Council Resolution 841* (1993). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/Docs/scres/1993/scres93.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].
42. *United Nations Security Council Resolution 940* (1994), prieiga per internetą: <<http://www.un.org/Docs/scres/1994/scres94.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].
43. *United Nations Security Council Resolution 688* (1991). Prieiga per internetą: <http://www.fas.org/news/un/iraq/sres/sres_0688.htm> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 13 d.].
44. *United Nations Security Council Resolution 1160* (1998). Prieiga per internetą: <http://www.un.org/Docs/scres/1998/scres_98.htm> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].
45. *United Nations Security Council Resolution 1199* (1998). Prieiga per internetą: <http://www.un.org/Docs/scres/1998/scres_98.htm> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].
46. *United Nations Security Council Resolution 1203* (1998). Prieiga per internetą: <http://www.un.org/Docs/scres/1998/scres_98.htm> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].
47. *United Nations Security Council Resolution 1244* (1999). Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/Docs/scres/1999/sc99.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 kovo 22 d.].

Tarptautinio Teisingumo Teismo bylos:

48. Korfu sąsiaurio byla (Jungtinė Karalystė prieš Albaniją) (1947-1949). Angl. *Corfu Channel case (United Kingdom v. Albania)* (1947-1949), Tarptautinio Teisingumo Teismo interneto svetainė: <http://www.icj-cij.org/icjwww/icses/icc/icc_ijudgment/iCC_ijudgment_19490409.pdf> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.].
49. Karinių ir pusiau karinių veiksmų Nikaragvoje ir prieš Nikaragvą byla (Nikaragva prieš Jungtines Amerikos Valstijas) (1984-1991). Angl. *Military and paramilitary activities in and against Nicaragua case (Nicaragua v. United States of America)* (1984-1991) Tarptautinio Teisingumo Teismo interneto svetainė: <http://www.icj-cij.org/icjwww/icses/inus/inus_ijudgment/inus_ijudgment_19860627.pdf> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.].

50. Jungtinių Amerikos Valstijų diplomatinio ir konsulinio personalo Teherane byla (Jungtinės Valstijos v. Iranas) (1979-1981), angl. *United States Diplomatic and Consular Staff in Teheran (United States v. Iran)* (1979-1981) Tarptautinio Teisingumo Teismo interneto svetainė: <http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/iusir/iusir_ijudgment/iusir_ijudgment_19800524.pdf> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.].
51. Naftos platformų byla (Irano Islamo Respublika prieš Jungtine Amerikos Valstijas) (1992-2003), angl. *Oil Platforms case (Islamic Republic of Iran v. United States of America)* (1992-2003), Tarptautinio Teisingumo Teismo interneto svetainė: <http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/iop/iopjudgment/iop_ijudgment_20031106.PDF> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.].
52. Jėgos naudojimo teisėtumo byla (Serbija ir Juodkalnija prieš Portugaliją) (1999-2004). Angl. *Legality of use of force case (Serbia and Montenegro v. Portugal)* (1999-2004), Tarptautinio Teisingumo Teismo interneto svetainė: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/iyop/iyopframe.htm>> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.].
53. Ginkluotų veiksmų Kongo teritorijoje byla (Demokratinė Kongo Respublika prieš Uganda) (1999-2005). Angl. *Armed activities on the territory of the Congo (Democratic Republic of Congo v. Uganda)* (1999-2005) Tarptautinio Teisingumo Teismo interneto svetainė: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/ico/icoframe.htm>> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.].
54. Konsultacinė išvada „Dėl grasinimo branduoliniais ginklais arba jų panaudojimo teisėtumo“ (1994-1996). Angl. *Legality of the threat or use of nuclear weapons* (1994-1996) Tarptautinio Teisingumo Teismo interneto svetainė: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/iunan/iunanframe.htm>> [paskutinį kartą žiūrėta 2007 m. kovo 22 d.].
55. Teisinių pasekmių dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje, (2003-2004). Angl. *Legal Consequences of a Wall in the Occupied Palestinian Territory* (2003-2004). Tarptautinio Teisingumo Teismo interneto svetainė:<<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/imwp/imwpframe.htm>> [paskutinį kartą prisijungta 2007 m. kovo 22 d.].

S a n t r a u k a

Humanitarinė intervencija ir jėgos nenaudojimo principas - daug diskusijų sukelianti tema. Atkreipti dėmesį į jėgos nenaudojimo principo ir humanitarinės intervencijos santykį skatina ne tik vyraujantis nuomonių skirtumas, bet ir palaiptai vykstanti minėtų doktrinų modifikacija, kurią įtakoja valstybių praktika bei tarptautinėje arenoje vykstantys įvykiai.

Darbe pateikiama trumpa humanitarinės intervencijos samprata, kurias siūlo Lietuvos ir užsienio autoriai, lyginamoji analizė. Taip pat aptariamas ir jėgos nenaudojimo principas. Antroje darbo dalyje glaustai pristatoma minėtų doktrinų istorinė raida. Trečiojoje darbo dalyje dėmesys koncentruojamas į Jungtinių Tautų vaidmenį, įgyvendinant jėgos nenaudojimo principą bei humanitarinės intervencijos doktriną, atskleidimui. Joje aptariama humanitarinės intervencijos ir jėgos nenaudojimo principą įtvirtinančios Jungtinių Tautų Chartijos normos suderinamumo galimybė. Apžvelgiama Saugumo Tarybos ir Generalinės Asamblėjos kompetencija sankcionuojant jėgos naudojimą pagal Chartijos VII skyrių bei galimybė pasinaudoti šiuo mechanizmu įgyvendinant humanitarinę intervenciją. Šioje dalyje taip pat glaustai pristatoma ST praktika įgyvendinant humanitarinės intervencijos doktriną bei vieni iš svarbiausių atvejų, kuomet jėga humanitariniais tikslais buvo panaudota be ST sankcijos. Neapseita ir be Tarptautinio Teisingumo Teismo praktikos, kurioje sprendžiami jėgos nenaudojimo ir humanitarinės intervencijos klausimai, iškilę sprendžiant ginčus tarp valstybių, bei kuri yra aktualiausia nagrinėjamos temos aspektu, aptarimui.

Paskutinėje darbo dalyje analizuojama humanitarinės intervencijos teisėtumo problematika. Joje pristatomas Tarptautinės komisijos dėl humanitarinės intervencijos ir valstybių suvereniteto raportas „Atsakomybė apginti“ ir jame suformuluoti pasiūlymai valstybėms. Taip pat bandyta atrasti kriterijus, kurie labiausiai tiktų apibrėžti teisėtai vienašalei humanitarinei intervencijai.

S u m m a r y

Humanitarian Intervention and the Non Use of Force Principle

The doctrine of humanitarian intervention and the non use of force principle is the theme that causes a lot of discussions. But this is not the only reason that makes it interesting, there are also changes in both of them caused by states practice and events in international arena.

In this work it is given short analysis of what are conceptions suggested by foreign and Lithuanian authors, what is humanitarian intervention. Also it is talked what is the principle of the non use of force. The second part of work is imposed for historical analysis of both doctrines. In the third part of work attention is concentrated in the role of the United Nations in implementation of the non use of force principle and humanitarian intervention. In this part it is talked about the possibility to match the norm of the United Nations Charter that firms the prohibition of the use of force in international relations and the doctrine of humanitarian intervention. Also, the competence of the United Nations Security Council and General assembly to authorize the use of force under the Chapter VII of the United Nations Charter and the possibility to use this mechanism for humanitarian purposes is viewed. This part of work also represents shortly the practice of Security Council when it authorized the use of force for humanitarian reasons. Also in this part there are some examples when the use of force for humanitarian purposes was not authorized by Security Council. The last part of this part of the work is set for the practice of International Court of Justice concerning the non use of force and humanitarian intervention.

The last part of this work analysis the problematic of the legitimacy of humanitarian intervention. The Report “Responsibility to Protect” made by International Commission on Intervention and State Sovereignty and its main thoughts is set here. Also, there are some studies to find criteria for unilateral humanitarian intervention to be legal.